

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AWARE

Szkolenie inspektorów rolnictwa ekologicznego w zakresie dobrostanu zwierząt

IO2 – WP3

Raport z Opracowania Wspólnej Metodyki Kontroli

Maj 2017

by

Christopher Atkinson, Kate Still, Jon Walton

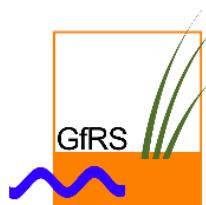
Przekład: Małgorzata Cegiełkowska i Urszula Sołtysiak

Except where otherwise noted, this work is licensed under
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>

We współpracy z:

Projekt zrealizowany przy wsparciu Komisji Europejskiej.

Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko autorów.

Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji
zawartych w niniejszym opracowaniu.

SPIS TREŚCI

Wybrane	przykłady
.....Fehler!	Textmarke
nicht definiert.	
Stosowane skróty.....Fehler!	Textmarke nicht definiert.
1 Zarys dorobku merytorycznego nr 2 – Opracowanie wspólnej metodyki kontroli	5
2 Ustalenie elementów wspólnej metodyki oceny dobrostanu zwierząt, z uwzględnieniem bezpośrednich wskaźników kondycji zwierząt	5
2.1 Przegląd i ocena wyników pakietu roboczego nr 2	6
2.2 Zdefiniowanie kluczowych elementów wspólnej metodyki	8
2.3 Opracowanie zarysu wspólnej metodyki	10
2.3.1 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Wprowadzenie do protokołowania kontroli wg koncepcji AWARE	11
2.3.2 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Bezpieczeństwo i higiena inspektorów	13
2.3.3 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Ogólna obserwacja kondycji zwierząt	14
2.3.4 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę	15
2.4 Propozycja kompleksowej oceny dobrostanu zwierząt uwzględniającej wskaźniki kondycji zwierząt	19
Załącznik I: Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt AWARE	25
A: Bydło	26
B: Małe przeżuwacze: kozy	38
C: Małe przeżuwacze: owce	49
D: Trzoda	61
E: Kury nioski	72
F: Brojlery i indyki	80
G: Podsumowanie kompleksowej oceny dobrostanu zwierząt	90
Załącznik II: Bezpośrednie wskaźniki kondycji zwierząt w powiązaniu z prawodawstwem UE dotyczącym produkcji ekologicznej (wersja ang.)	92

Wybrane przykłady

Przykład 1: Sekcja wprowadzająca protokołu AWARE dotyczącego bydła (patrz załącznik I dotyczący wszystkich protokołów)	12
Przykład 2: Wskaźniki dobrostanu bydła (patrz załącznik I dotyczący wszystkich protokołów)	21
Przykład 3: Ocena kondycji ciała u świń	23

Stosowane skróty

BCS (Body condition score)

Ocena punktowa kondycji ciała

EU (European Union)

Unia Europejska

WP (Work package)

Pakiet roboczy

1 Zarys dorobku merytorycznego AWARE nr 2

– Opracowanie wspólnej metodyki kontroli

Celem projektu AWARE jest wypracowanie wspólnego podejścia do oceny dobrostanu zwierząt w rolnictwie ekologicznym podczas inspekcji. Plan pracy przewiduje osiągnięcie celu w kilku krokach, wynikających z ustaleń poszczególnych pakietów roboczych (WP). Pierwszy krok został zrealizowany jako „Ocena istniejących koncepcji kontroli dobrostanu zwierząt w rolnictwie ekologicznym w odniesieniu do różnych gatunków (dorobek merytoryczny nr 1, [pełne sprawozdanie tutaj](#)). Drugi krok czyli dorobek merytoryczny nr 2 (wypracowany w ramach pakietu roboczego WP nr 3) stanowi przedmiot omawianego sprawozdania i dotyczy wspólnego podejścia do dobrostanu zwierząt podczas inspekcji w rolnictwie ekologicznym, włączając przykładowe protokoły, procedury i formularze. Kolejne kroki przekształcą wspólne podejście w pakiet treningowy (narzędzie e-learningowe), wspierające szkolenia inspektorów w różnych krajach, co w efekcie umożliwi rozpowszechnienie rezultatów projektu.

Zakres dorobku merytorycznego nr 2 (IO2) został podzielony na kilka etapów:

1. Naszkicowanie i uzgodnienie wspólnego podejścia do oceny dobrostanu zwierząt podczas kontroli, włączając wskaźniki kondycji zwierząt.
2. Opracowanie przykładowego ujednoliconego podejścia do kontroli, w tym projektów protokołów.
3. Weryfikacja koncepcji oraz protokołów w świetle otrzymanej informacji zwrotnej.

2 Ustalenie elementów wspólnej metodyki oceny dobrostanu zwierząt, z uwzględnieniem bezpośrednich wskaźników kondycji zwierząt

Punkt wyjścia do opracowania jednolitego podejścia do kontroli został wyczerpująco opisany w dorobku merytorycznym nr 1 i wykorzystany w realizacji pierwszej fazy dorobku merytorycznego nr 2, poświęconej przeglądowi ustaleń oraz ocenie kluczowych wniosków.

2.1 Przegląd i ocena wyników pakietu roboczego nr 2

Dorobek merytoryczny nr 1 (IO1) obejmował obszerny przegląd istniejących koncepcji kontroli z uwzględnieniem różnych gatunków zwierząt. W odniesieniu do oceny dobrostanu podczas kontroli ekologicznej wg wskaźników bezpośrednich dobrostanu zwierząt, wyniki i przedstawione wnioski można podsumować następująco:

- 1) W świetle ustawodawstwa UE obecna koncepcja kontroli w produkcji ekologicznej, opiera się głównie na rygorystycznych kryteriach technicznych, czyli dotyczących zasobów. Kryteria te zakładają zapewnienie odpowiedniego poziomu dobrostanu zwierząt, choć to założenie i wnioskowanie nie jest oparte na żadnym formalnym czy usystematyzowanym kryterium oceny wpływu zasobów i warunków utrzymania na faktyczny poziom dobrostanu zwierząt w czasie kontroli.
- 2) Aby przeciwdziałać niskiemu poziomowi dobrostanu oraz dążyć do jego polepszania w gospodarstwach ekologicznych, należy wprowadzić koncepcje kontroli obejmujące także bezpośrednie wskaźniki kondycji zwierząt, w celu zapewnienia spójnego, zrozumiałego i obiektywnego podejścia do oceny dobrostanu zwierząt w procesie kontroli.
- 3) Koncepcja bezpośrednich wskaźników kondycji zwierząt jest solidna; została zweryfikowana w badaniach naukowych. Główne wyróżniki tej koncepcji oraz protokołów oceny opracowanych w ramach projektów badawczych to:
 - o Podstawy naukowe
 - o Solidność i adekwatność
 - o Powtarzalność
 - o Czasochłonność
 - o Wymóg wysokiego poziomu wiedzy specjalistycznej
 - o Przydatność w różnych systemach rolniczych

Protokoły opracowane w ramach projektów badawczych umożliwiają wykazanie, że dobrostan zadekretowany w ekologicznych systemach rolniczych w formie rygorystycznych wymogów dotyczących zasobów (kryteria techniczne), ma rzeczywiście

miejsce – właśnie poprzez obiektywną ocenę rezultatów przestrzegania zasad dobrostanu. Dorobek merytoryczny nr 1 wykazał również istotne ograniczenia tych naukowo opracowanych protokołów: jako niezbyt praktyczne lub nie zawsze przydatne w kontekście inspekcji w rolnictwie ekologicznym. Kluczowe ograniczenia to czasochłonność i wymóg wysokiego poziomu wiedzy specjalistycznej, koniecznej do stosowania i interpretacji wskaźników w rzetelny i powtarzalny sposób.

W raporcie dorobku merytorycznego nr 1 (IO1) stwierdzono, że niewiele organizacji opracowało i zweryfikowało bezpośrednie wskaźniki kondycji zwierząt w certyfikacji ekologicznej i innych systemach zapewnienia jakości.

Główne cechy omawianej koncepcji kontroli i protokołów, to:

- Prosty przekaz, zrozumiały dla rolników;
- Prosty przekaz, zrozumiały dla inspektorów, uświadamiający wagę sprawy oraz rolę inspektora w kontroli i certyfikacji ekologicznej;
- Praktyczność – zwłaszcza w gospodarstwach wielokierunkowych, kiedy trzeba uwzględnić inne czynniki, np. dodatkowy czas na kontrolę więcej niż jednego gatunku zwierząt, a także czynniki sezonowe, jak to, czy zwierzęta przebywają w budynku gospodarskim czy na pastwisku;
- Przydatność w systemie rolnictwa ekologicznego w całej Europie, w różnych warunkach klimatycznych i geograficznych.

Przystępując do realizacji zadania partnerzy projektu AWARE nie mieli rozeznania co do zakresu stosowania wskaźników kondycji zwierząt w różnych sytuacjach i okolicznościach, co pomogłoby w opracowaniu wspólnego podejścia do kontroli AWARE. Wniosek, iż zbiorowe doświadczenie partnerów projektu odzwierciedla obecny stan stosowanych praktyk, i że nie ma innych istotnych koncepcji, które należałoby uwzględnić, był ważnym ustaleniem, przydatnym przy opracowywaniu ostatecznego planu pracy. Początkowo przewidywano, że zostaną zidentyfikowane liczne podmioty, które zostałyby włączone, poprzez badania ankietowe i konsultacje, w opracowanie ujednoliconego podejścia do kontroli AWARE. Fakt, że istotne informacje i opinie potrzebne do opracowania wspólnego podejścia do kontroli okazały się już obecne w ramach partnerstwa AWARE, oznaczał konieczność rewizji planu, tym razem z naciskiem na maksymalizację zaangażowania partnerów AWARE w opracowanie wstępnego projektu wspólnego podejścia do kontroli.

Ponadto, wnioski końcowe dorobku merytorycznego nr 1, mówiące o tym że "stosowanie wskaźników kondycji zwierząt w trakcie kontroli w gospodarstwach ekologicznych nie jest powszechne, oraz iż praktykowane obecnie szkolenia inspektorów są prawdopodobnie niewystarczające do oceny poziomu dobrostanu zwierząt w gospodarstwie" uznaliśmy za kluczowe dla decyzji, co do istoty wspólnego podejścia do kontroli AWARE.

2.2 Zdefiniowanie kluczowych elementów wspólnej metodyki

Metodyka przyjęta w celu opracowania wstępnego projektu jednolitego podejścia do kontroli, polegała na korespondencyjnej wymianie opinii pomiędzy partnerami projektu AWARE na temat zakresu merytorycznego i planu intensywnego dwudniowego warsztatu dla kluczowych ekspertów z organizacji partnerskich AWARE. Uzgodniono, że podczas warsztatu nastąpi rozwinięcie i przetworzenie początkowych pomysłów w projekt koncepcji oraz protokołów, które później zostaną poddane rewizji.

Ogólne ramy jednolitego podejścia do inspekcji AWARE

Ogólne podejście do kształtowania i rozwijania jednolitego projektu kontroli miało na celu maksymalne wykorzystanie istniejącej wiedzy i metodyki partnerów AWARE. Niektóre organizacje partnerskie mają już pewne doświadczenie w zakresie wdrażania bezpośredniej kontroli dobrostanu różnych gatunków zwierząt w rolnictwie ekologicznym. Doświadczenie każdej organizacji jest oczywiście najbardziej odpowiednie dla potrzeb i sytuacji tej organizacji, np. w zależności od kraju, sposobu gospodarowania i poziomu świadomości w zakresie dobrostanu zwierząt. Jednak jest oczywiste, że doświadczenia partnerów stanowiły mocną podstawę dla podjętej pracy. W szczególności znajomość koncepcji, które sprawdziły się w praktyce, pozwala wierzyć, że ujednolicone podejście AWARE będzie przydatne w praktyce oraz wiarygodne.

Po pierwsze uzgodniono, że koncepcja kontroli AWARE powinna być postrzegana przez potencjalnych użytkowników jako definiująca podstawowe kompetencje inspektora rolnictwa ekologicznego, prowadzącego kontrole zgodności z przepisami

prawnymi UE. Aby osiągnąć jednolite podejście, ważne byłoby zagwarantowanie, że koncepcja kontroli jest uznawana za odpowiednią we wszystkich krajach i przez wszystkie organy kontroli niezależnie od punktu wyjścia, czyli poziomu wiedzy specjalistycznej, obecnego podejścia do oceny dobrostanu w kontroli ekologicznej, poziomu wiedzy wśród inspektorów i rolników w różnych krajach. Oznacza to, że kluczowe wymagania wspólnego podejścia muszą być przystępne, intuicyjne oraz oparte na jasnych i solidnych kryteriach. Aby to osiągnąć, zdecydowano o maksymalnym wykorzystaniu jednolitych elementów i ujednoliconej terminologii. Pozwoli to inspektorom i rolnikom na jednoznaczne rozumienie problemów ogólnych, ważnych dla wszystkich gatunków zwierząt, jak również umożliwi włączenie dodatkowych wskaźników, szczególnie ważnych dla poszczególnych gatunków zwierząt lub etapów produkcji.

Eksperti AWARE stwierdzili również, że bardzo ważne jest nawiązanie do koncepcji już znanych inspektorom ekologicznym i rolnikom. Oznacza to m.in., że protokoły i wskaźniki muszą być powiązane z wymogami określonymi w unijnych rozporządzeniach (834/2007 i 889/2008). Opracowanie odsyłaczy do odnośnych przepisów, będzie stanowić szczególnie mocny punkt podejścia do kontroli AWARE w oczach jego potencjalnych użytkowników. Obecnie inspektorzy oceniają różnorakie zapisy (dokumentację gospodarowania) i wymogi techniczne (zasoby) określone w ww. rozporządzeniach UE, co znajduje odzwierciedlenie w formularzach i protokołach jednostek certyfikujących. Opracowanie odsyłaczy (do odnośnych przepisów) umożliwi zapoczątkowanie wspólnego podejścia do kontroli, na gruncie dobrze znanym inspektorom i rolnikom. Przyjęcie takiego rozwiązania ma na celu wykazanie, że model kontroli AWARE jest logicznym i stopniowym sposobem poprawy i harmonizacji wdrażania rozporządzeń UE dotyczących produkcji ekologicznej. Założeniem projektu było, że przywołania przepisów (odsyłacze), czyli powiązanie wskaźników dobrostanu z wymogami prawodawstwa UE, ułatwi inspektorom identyfikację i opisanie niezgodności. Projektowane podejście wpisuje się i jednocześnie uzupełnia dotychczasowe procedury kontroli w ekologicznej produkcji zwierzęcej.

Jeśli cel ten zostanie spełniony, będzie dowodem na logiczność, odpowiedniość i przydatność modelu kontroli AWARE, będzie też przeciwdziałać jego postrzeganiu

jako niepotrzebne wprowadzanie nowych wymogów lub jako zbyteczne „połączanie” europejskich wymogów kontroli w rolnictwie ekologicznym.

Kluczową i nowatorską cechą modelu kontroli AWARE jest zastosowanie wskaźników dobrostanu bezpośrednio powiązanych z kondycją zwierząt. Zamierzeniem projektu było zastosowanie tego elementu jako systemowy sposób zapewnienia, że inspektorzy przykładają należyłą wagę do oceny dobrostanu zwierząt, co jest bardzo istotne dla właściwej oceny zgodności z wymogami rolnictwa ekologicznego.

Partnerzy projektu AWARE są zgodni co do tego, że stosowanie wskaźników dobrostanu zwierząt, w tym bezpośrednio powiązanych z kondycją zwierząt, nie zwalnia inspektora z obowiązku osobistego zaangażowania w ocenę, np. poprzez ustanowienie obowiązujących progów decertyfikacji. Przeciwnie, intencją wspólnego podejścia do kontroli AWARE jest wsparcie inspektorów i dostarczenie im informacji, umożliwiających rzetelną ocenę zgodności, bądź niezgodności z wymogami rolnictwa ekologicznego UE, przy uwzględnieniu wszystkich istotnych czynników.

Można założyć, że zbiorowe doświadczenie partnerów AWARE pozwala na stworzenie protokołów które w prosty, systematyczny sposób przygotowują i pomogą inspektorom zrealizować efektywnie kontrole odnośnych zasobów gospodarstwa i utrzymywanych w nim zwierząt.

2.3 Opracowanie zarysu wspólnego podejścia do kontroli

Po zdefiniowaniu szerokich ram wspólnego podejścia do kontroli miał miejsce intensywny dwudniowy warsztat w Bristolu, w którym udział wzięli eksperci zaproponowani przez partnerów AWARE. Celem spotkania było połączenie pomysłów i doświadczeń organizacji partnerskich w celu opracowania szczegółowych procedur inspekcji i protokołów, które spełniałyby cel przedstawiony w pkt. 2.2.

Przedmiotem warsztatu były również następujące priorytetowe tematy:

1. Ramy wspólnego podejścia do kontroli AWARE, w tym:
 - a. powiązanie z trybem kontroli w ekologicznej produkcji zwierzęcej,
 - b. powiązanie z wymogami prawnymi UE dotyczącymi rolnictwa ekologicznego.

2. Ocena i uzgodnienie propozycji wskaźników dobrostanu zwierząt, w tym bezpośrednio dotyczących ich kondycji, na podstawie doświadczeń partnerów AWARE.
3. Omówienie następnego etapu projektu AWARE, tj. opracowania materiałów szkoleniowych jako cel dorobku merytorycznego nr 3.

Doświadczenie partnerów AWARE w zakresie opracowywania i stosowania wskaźników oceny dobrostanu zwierząt jest nie do przecenienia. Zestaw możliwych wskaźników oceny, jak wykazano wcześniej, jest potencjalnie bardzo szeroki, ale dzięki doświadczeniu partnerów AWARE odnośnie oceny produkcji ekologicznej w świetle wymogów prawnych UE, możliwe było skupienie się na najbardziej istotnych wskaźnikach dobrostanu zwierząt. Oczywiście, istnieje znacznie więcej wskaźników dobrostanu niż wybrane przez uczestników projektu AWARE. Zwłaszcza takie przejawy zachowań jak zasięg lotu, zwijanie języka u bydła, ssanie się nawzajem, sposób w jaki krowa wstaje, gryzienie poprzeczek przez świnię, etc. są ważnymi sygnałami, ale nie są łatwe do zaobserwowania i oceny przez inspektora. Kontrola skupia się zazwyczaj na rejestrach udoju, nieśności kur, dokumentacji jakości jaj, stosowania antybiotyków, etc. Wskaźniki te wnoszą sporo informacji o dobrostanie zwierząt, jednak partnerzy AWARE postanowili opracować zbiór wskaźników bezpośrednio odnoszących się do kondycji zwierząt, które byłyby nietrudne do oceny w kontekście czasu i umiejętności inspektora.

2.3.1 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Wprowadzenie do protokołowania kontroli wg koncepcji AWARE

Proponowane protokoły oceny dobrostanu zwierząt mają służyć jako odniesienie dla jednostek certyfikujących, zatem pozostawiają pewną swobodę adaptacji do stosowanych programów kontroli.

Uzgodniono, że każdy protokół powinien rozpoczynać się od informacji wprowadzających w przejrzysty sposób w temat inspekcji. Sekcja wprowadzająca omawia stosowanie protokołu oraz praktyczne wskazówki prowadzenia oceny. Następnie wyjaśnione jest znaczenie poszczególnych wskaźników w ocenie dobrostanu zwierząt. Układ i treści są bardzo podobne w większości protokołów, ale jednocześnie zawierają wskazówki odnoszące się do poszczególnych gatunków. Jak

wspomniano w pkt. 2.2, nacisk na wspólne elementy oceny oraz wspólne aspekty jest istotny, gdyż pozwala inspektorowi z łatwością „odnaleźć się” w protokole i zrozumieć, że można stosować jednakowe podejście i umiejętności w odniesieniu do wielu gatunków. Pozwala też na zdobywanie i podtrzymywanie odpowiednich kompetencji oraz zaufania do metodyki AWARE. Jako przykład zaprezentowana została poniżej sekcja wstępna protokołu oceny bydła (Przykład 1).

Bydło

Plan protokołu oceny

- Dla każdej grupy zwierząt sporządzić przynajmniej raz w roku.
- W przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt, należy przeprowadzić w stosownym terminie kontrolę dodatkową.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektor wypełnia odpowiedni formularz dla każdego gatunku zwierząt; jeśli w obrębie gatunku występuje zróżnicowanie (np. krowy i cielęta), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy oddzielnie.
- Inspektor powinien sporządzić szczegółowe uwagi i wykonać zdjęcia wszystkich oznak nieprzestrzegania standardów dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych zwierząt. Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, utrzymania i stanu zdrowia.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.
- Ze względu na bezpieczeństwo i zdrowie inspektora, kontrola byków powinna odbywać się z odpowiedniej odległości. Jeśli niezbędna, możliwa jest ona z zewnątrz zagrody.

Przykład 1: Sekcja wprowadzająca protokołu AWARE dotyczącego bydła (patrz Załącznik I dla wszystkich protokołów)

Sekcja wprowadzająca zaczyna się od przypomnienia inspektorowi i jednostce certyfikującej o ocenie dobrostanu jako stałym elemencie corocznej kontroli. Ponadto wyraźnie zaznacza, że przypadki niezgodności należy ponownie skontrolować (najlepiej w trybie niezapowiedzianym, co jest istotne dla oceny rzeczywistej sytuacji w gospodarstwie), by sprawdzić czy podjęto działania korygujące i czy przyniosły one pożądany efekt. Następnie zaleca, by inspektor upewnił się, czy jest przygotowany do oceny wszystkich gatunków i czy wybrany protokół obejmuje

ewentualne różnice w obrębie gatunku (np. krowy i cielęta), aby każda z grup została uwzględniona w dokumentacji pokontrolnej.

Następne podpunkty przypominają inspektorowi, by jednocześnie prowadził zapisy i gromadził obiektywne dowody (jak zdjęcia), gdyż udokumentowanie ustaleń, skutkujących stwierdzeniem niezgodności jest bardzo ważne. Formularz protokołu nie sprawia, że pisemne oświadczenia i inne dowody są zbędne.

Dobra dokumentacja może obejmować również pozytywne spostrzeżenia, które pomagają jednostce certyfikującej uzyskać pełny obraz opieki nad zwierzętami, o ile właściwie odzwierciedlają poziom utrzymania zwierząt gospodarskich.

Sekcja kończy się przypomnieniem, że kontrola niektórych gatunków zwierząt, szczególnie osobników płci męskiej, może być niebezpieczna i zwraca uwagę na zachowanie szczególnej ostrożności przy ich obserwacji.

2.3.2 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Sekcja wprowadzająca do każdego protokołu AWARE obejmuje również wytyczne dotyczące bezpieczeństwa biologicznego i higieny inspektorów.

Wskazówki dotyczące bezpieczeństwa biologicznego i higieny inspektorów

- a. Należy sprawdzić, czy buty i odzież są czyste (w razie potrzeby założyć kombinezon i osłonę na buty);
- b. Jeśli buty ulegną zabrudzeniu podczas kontroli, należy zwracać uwagę, by nie przenieść zanieczyszczenia na pasze;
- c. Oceniać najpierw najmłodsze zwierzęta, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.
- d. Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Uwagi te mogą być zbyteczne w przypadku doświadczonych inspektorów, mają jednak zapewnić, że w każdym przypadku inspektor zachowuje się tak, jak ma prawo oczekiwać tego rolnik. Inspektor nie może nieumyślnie podkopać swej wiarygodności i autorytetu ani przez niedbałość narazić na niebezpieczeństwo zdrowie zwierząt.

2.3.3 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – Ogólna obserwacja kondycji zwierząt

Kolejna część protokołu kieruje uwagę inspektora na obserwację zwierząt w sposób uporządkowany, aby wyrobił sobie ogólny obraz sytuacji przed przeprowadzeniem szczegółowych ocen dobrostanu. Istnieją wspólne elementy dla wszystkich gatunków zwierząt, ale zwyczajowo przyjęto podział na dwie grupy, tj. ssaki (bydło, owce, kozy i świny) oraz ptaki (kury nioski, brojlery i indyki).

Dla bydła w części wstępnej protokołu przewidziano:

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym na uspokojenie się zwierząt (ok. 3 minuty)

- a. Ocenic reakcję zwierząt na obecność personelu
- b. Wyszukać zwierzęta odłączone od stada, np. chore, ukryte lub wycielone
- c. Wsłuchać się w ogólne zachowania stada (kaszel, odgłosy)

Pierwszy punkt (a), odnoszący się do reakcji stada na obsługę, pozwala zorientować się, czy zwierzęta są przyzwyczajone do obecności ludzi, ale też ujawnić dobrą lub złą relację między pracownikami a zwierzętami pozostającymi pod ich opieką.

Następny punkt (b) skłania inspektora do przyjrzenia się zwierzętom i zwrócenia szczególnej uwagi na wyszukanie i obserwację tych, które mogą być chore, ukryte lub wykazują nieprawidłowe zachowania. Następnie inspektor zostaje zachęcony do (c) wsłuchania się w odgłosy, które mogą świadczyć o chorobie (np. kaszel), stresie lub agresywnych interakcjach w stadzie lub grupie zwierząt.

W przypadku kur niosek część wprowadzająca przewiduje:

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym na uspokojenie się stada (ok. 3 minuty)

- a. Ocenic reakcję ptaków na obecność personelu, np. jeśli stado wykazuje nerwowość i podrywa się, może to wskazywać, że nie jest wypuszczane na wybieg regularnie.
- b. Posłuchać ogólnych zachowań stada (odgłosy, może to obejmować gdakanie, krzyk, głośny skrzek spowodowany agresywnym dziobaniem lub wydziobywaniem piór (pterofagia).
- c. Zapisać dane dotyczące grupy, takie jak liczebność, wiek, zrzućanie piór, rasa i średnia produkcja. Ponadto – czy istnieją zagrożenia zdrowotne lub uwagi dotyczące jakości pasz.
- d. Odnotować informacje dotyczące pochodzenia młodych niosek: urodzone w gospodarstwie czy z zakupu (skąd, w jakim wieku, czy rolnik widział odchownię przed zakupem kurek), a także szczegóły dotyczące wprowadzenia / przygotowanie konwersji).

Części a i b są porównywalne z częściami a i c protokołu dotyczącego ssaków, opisanego powyżej.

Część c uwzględnia fakt, że ptaki są prawie zawsze utrzymywane w jednej grupie wiekowej, w takich samych warunkach. Ostatni punkt (d) jest specyficzny dla kur niosek, gdyż często ptaki te spędzają pierwsze tygodnie życia w innym gospodarstwie, wyspecjalizowanym w odchowie. Ten wczesny etap życia może mieć głęboki i długotrwały wpływ na zdrowie i dobrostan ptaków.

2.3.4 Przykładowe protokoły oceny dobrostanu zwierząt – ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sekcję wprowadzającą protokołu wspólnej metodyki kontroli AWARE kończy ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia zwierząt w wodę. Sekcja ta obejmuje zagadnienia doskonale znane inspektorom: odnosi się do oceny zasobów

(infrastruktury i wyposażenia), co jest w pełni zgodne z przepisami ustanowionymi w rozporządzeniach UE dotyczących produkcji ekologicznej.

Okres, w którym zwierzęta gospodarskie są trzymane w budynkach inwentarskich, jest powszechnie uznawany za najtrudniejszy pod względem zaspokojenia potrzeb i zapewnienia dobrostanu zwierząt. W tym czasie zależność dobrostanu zwierząt od szeroko rozumianej jakości warunków utrzymania, jakości pasz i wody oraz od kompetencji gospodarza i personelu, jest najwyższa. Oczywiście, odpowiednia jakość paszy i wody jest ważna również wtedy, gdy zwierzęta znajdują się na pastwisku. Ale gdy ptaki mają jedynie dostęp do wybiegu, są zależne przede wszystkim od zasobów dostępnych w budynku inwentarskim.

Po raz kolejny mamy podział na dwie grupy, tj. ssaki (bydło, owce, kozy i świnie) oraz ptaki (kury nioski, brojlery i indyki).

Dla bydła w części wstępnej protokołu przewidziano:

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca dla jednoczesnego pobierania paszy;

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca do jednoczesnego leżenia;

Sprawdzić czy jest czysta ściółka w wystarczającej ilości;

Sprawdzić czy jest dosyć miejsca do pobierania paszy / czy są swobodne przejścia, zapewniające drożność. Układ budynku inwentarskiego musi pozwalać zwierzętom na swobodne poruszanie się i dostęp do paszy/wody/miejsca odpoczynku;

Sprawdzić czy liczba koryt na wodę jest wystarczająca;

- a. Sprawdzić czy koryta na wodę są czyste i czy zapewniona jest stała dostawa świeżej wody w wystarczającej ilości;
- b. Sprawdzić jakość paszy dotykiem i węchem, aby upewnić się, że jest świeża i smaczna (nie może być zjełczała ani spleśniała);

- c. Ocenić wiatę / budynek pod kątem ostrych krawędzi, ułamanych bramek / boksów / ogrodzeń, które mogłyby spowodować obrażenia;
- d. Upewnić się, że poziom oświetlenia są wystarczający (umożliwiający ocenę stanu zwierząt). Jeśli jest niedostateczny, inspektor powinien użyć latarki / lampki czołowej, w celu przeprowadzenia pełnej kontroli;
- e. Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu.

W tych punktach inspektor ustosunkowuje się do spraw przestrzeni do pobierania paszy i odpoczynku (a i b), co jest ważne dla zapobiegania agresji ze strony osobników silniejszych wobec będących niżej w hierarchii lub młodszych. Stan ściółki (c) wpływa na komfort i czystość zwierząt. Wystarczająca ilość czystej wody (e) jest niezbędna, by zapobiegać pragnieniu i chorobom. Inspektor zwraca szczególną uwagę na jakość pasz (f), aby upewnić się czy jest zadowalająca. Stan budynku (włączając szalasy i wiaty) jest oceniany (g) pod kątem unikania zranień, zapewnienia swobody poruszania się (d), wystarczającej ilości światła (h) i dobrej jakości powietrza (i), gdyż amoniak i pył przyczyniają się do problemów oddechowych i chorób. Te elementy są uwzględnione także w protokołach dotyczących owiec, kóz i trzody.

Dla kur niosek w części wstępnej protokołu przewidziano:

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

- a. Sprawdzić, czy dla wszystkich ptaków jest wystarczająca powierzchnia pozyskiwania paszy, z zapewnionym łatwym dostępem;
- b. Sprawdzić czy podajniki pasz są czyste i działają prawidłowo;
- c. Sprawdzić, czy jest wystarczająca liczba poidel;
- d. Sprawdzić, czy poidła są czyste i działają prawidłowo;
- e. Ocenić dostępność ściółki, w tym powierzchnię, rodzaj, jakość (łamliwość, stopień pokrycia);
- f. Upewnić się, że oświetlenie jest wystarczające (umożliwia ocenę) i zbadać rozplanowanie oświetlenia, jeśli zainstalowano sztuczne światło;
- g. Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu w kurnikach;

- h. Ocenić rozmieszczenie grzęd. Wziąć pod uwagę przestrzenność, długość, wysokość, rodzaj i stan grzęd;
- i. Ocenić budynki inwentarskie pod kątem ostrych krawędzi, złamanych listew, ramp, urządzeń, które mogłyby spowodować uraz lub uwięzić ptaki;
- j. Szukać śladów obecności ptaszyńca kurzego;
- k. Ocenić jakość i dostępność wybiegów: okrywę roślinną, osłony (naturalne bądź sztuczne), inne obiekty (kłody, rośliny, inne zwierzęta na wybiegu), liczbę otworów wejściowych/wyjściowych i stan podłoża w ich sąsiedztwie.

Protokoły dla ptaków mają wiele elementów wspólnych z protokołami dla ssaków (np. a, b, e, f, h), ale występują oczywiście elementy specyficzne. Jakość ściółki jest (d) kluczowa, ponieważ ma znaczący wpływ na zachowanie czystości i realizację ważnych zachowań, takich jak drapanie i dziobanie. Mierna ściółka może zawierać duże ilości amoniaku, który powoduje uszkodzenia skóry (piersi, nóg i stawów) oraz problemy oddechowe u ptaków. W przypadku kur niosek zapewnienie grzęd (g) wymagane przepisami UE, ma zasadnicze znaczenie dla przejawiania normalnych zachowań, takich jak zagrzebywanie się, czy wykazywanie zachowań dominujących. U brojlerów i indyków duże rozmiary i większa masa ptaków (w szczególności w miarę zbliżania się do wieku ubojowego) mogą powodować, że będą one niechętnie lub nie będą w stanie korzystać z grzęd, jednakże zapewnianie grzęd lub pólek jest ważne, gdyż umożliwia ptakom przejawianie wrodzonego zachowania.

Ptaszyniec kurzy (i) jest uciążliwym pasożytem kur niosek, ze względu na okres, w którym pozostają one w kurniku. Roztocza powodują silne rozdrażnienie, niepokój, utratę kondycji, a nawet śmierć młodych osobników. Pasożyty można odnaleźć w szczelinach, w ciemnych częściach kurnika, świecąc latarką lub przesuwając kartkę papieru w szczelinie – plamki krwi wskazują na obecność ptaszyńca.

Dostęp i atrakcyjne warunki na wybiegu, zachęcające ptaki do wyjścia, są niewątpliwie związane z dobrostanem. Wybiegi pozwalają na realizację naturalnych zachowań, jak dziobanie i drapanie. Niespełnianie tych potrzeb może powodować narowy, takie jak wydziobywanie piór i kanibalizm, zwłaszcza jeśli ptaki nie mają wystarczającego materiału do dziobania w budynku.

2.4 Propozycja kompleksowej oceny dobrostanu zwierząt uwzględniającej wskaźniki kondycji zwierząt

W części 2.2 stwierdzono potrzebę "maksymalizacji wykorzystania ujednoliconych elementów i jednolitej terminologii we wszystkich aspektach protokołów kontroli i wskaźników dobrostanu zaproponowanych dla każdego gatunku". Rozważając kryterium kompleksowej oceny dobrostanu eksperci AWARE zgodzili się, że kontrole ekologiczne muszą obejmować ocenę dobrostanu wszystkich zwierząt w gospodarstwie, a następnie, jeśli to zasadne, należy przeprowadzić bardziej szczegółową ocenę w podgrupach. Proponowane wskaźniki oceny dobrostanu powinny być przydatne zarówno w odniesieniu do całego stada, jak i do podgrupy. Zgodzono się także, że dla poszczególnych podgrup należy rozważyć dodatkowe wskaźniki, które pozwolą na ich bardziej szczegółową ocenę i scharakteryzowanie dobrostanu. Podgrupę(-y) należy wybrać na podstawie wyników ogólnej oceny zwierząt. Jeśli jakieś objawy zostaną stwierdzone w danym stadzie lub grupie wiekowej, należy z nich wyodrębnić podgrupę w celu szczegółowego rozpoznania i wyjaśnienia charakteru i częstości występowania problemu. Wobec braku jakichkolwiek zastrzeżeń na szczeblu gospodarstwa, podgrupa może zostać wybrana losowo, przy tym jeśli chodzi o drób, należy zawsze wybrać najstarsze stado w gospodarstwie.

Przykładowe protokoły sugerują wielkość próbek do indywidualnej oceny zwierząt w podgrupie. Odnośnie przeżuwaczy, wybór próbki powiązany jest z wielkością stada; tabele ułatwiające określenie wielkości próbki są zamieszczone w każdym protokole. W przypadku trzody chlewnej i drobiu sugerowana minimalna próbka została zaproponowana bezpośrednio w odnośnych punktach protokołu. Eksperci AWARE są zgodni, że konieczna jest elastyczność, by protokoły były użyteczne i odpowiednie dla wszystkich organów kontrolnych. Dlatego ostateczny wybór wielkości próbki powinien zależeć od danej jednostki certyfikującej. Ważne jest jednak, aby w ramach pakietu szkoleniowego opracowywanego jako część dorobku merytorycznego nr 3 było wyraźnie podkreślone, że wielkość i zakres wybranej próbki przesądza o wartości danych zebranych na poziomie gospodarstwa oraz na poziomie programu kontroli. We wszystkich przypadkach, bez względu na indywidualną wielkość próbki, ocena podgrupy stanowi dla inspektora okazję do

doskonalenia umiejętności w sposób bardziej skoncentrowany i kontrolowany, niż to ma miejsce w przypadku oceny ogólnej, na szczeblu gospodarstwa. Jest to też dobra okazja do bliższej współpracy z rolnikiem i wzmocnienia jego zainteresowania oraz zrozumienia jak ważne są wskaźniki dobrostanu. Pozwala wreszcie na metodyczną i szczegółową dyskusję na temat kondycji i dobrostanu zwierząt. Ten bardziej szczegółowy aspekt protokołów można wykorzystać do podkreślenia i potwierdzenia pozytywnej oceny dobrostanu. Ta faza protokołu może także mieć kluczowe znaczenie dla identyfikacji, uzgodnienia i zrozumienia wszelkich kwestii lub problemów, które wymagają działań korygujących.

Biorąc pod uwagę powyższe wymagania ustalono wskaźniki dobrostanu na szczeblu gospodarstwa i na szczeblu podgrup dla wszystkich głównych gatunków zwierząt, takich jak bydło, owce, kozy, świnie, drób (kury nioski, brojlery i indyki).

Dla przykładu, w poniższym przykładzie nr 2 przedstawiono wskaźniki dla bydła.

Krok 1. Ocena całego stada bydła w gospodarstwie

1. Kulawizny 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęk i uraz np. złamany ogon 5. Zapalenie gruczołu mlekowego 6. Bydło wymagające dodatkowej opieki (np. problemy oddechowe) 7. Bydło wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja / hospitalizacja)	- Ocenić podlegają wszystkie grupy zwierząt w gospodarstwie, m.in. krowy, cielęta, zwierzęta tuczne, byki, zwierzęta chore i zwierzęta, które muszą opuścić gospodarstwo. - Dane z obserwacji zapisać jako: - Brak zwierząt chorych - Chore są pojedyncze osobniki - Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
--	--

Krok 2. Ocena w podgrupie

1. Kulawizny 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęk i uraz np. złamany ogon 5. Zapalenie gruczołu mlekowego 6. Bydło wymagające dodatkowej opieki (np. problemy oddechowe) 7. Bydło wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja / hospitalizacja)	- Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie występuje problem, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. - Wybrać losowo próbkę zwierząt. Minimalna wielkość próby badanej to 20 krow, a jeśli w stadzie jest mniej niż 20 osobników – wszystkie zwierzęta powinny zostać poddane ocenie. Jeśli to możliwe lub jeśli istnieje obawa o poziom dobrostanu stada/podgrupy, należy poddać ocenie większą próbę, w oparciu o poniższą tabelę*. (wielkość próby ustala jednostka certyfikująca) - Dane z obserwacji zapisać jako: - Brak zwierząt chorych - Chore są pojedyncze osobniki - Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
--	--

Dokumentacja produkcyjna

5.a. Liczba komórek somatycznych 8. Śmiertelność	Z dokumentacji gospodarstwa
---	---

**Przykład 2: Wskaźniki dobrostanu dla bydła
(patrz Załącznik I dla wszystkich protokołów)**

Celem systemu punktacji jest umożliwienie szybkiej oceny i klasyfikacji uzyskanych wyników. Bezpośrednie wskaźniki kondycji zwierząt są ujęte w proste kategorie:

- Brak zwierząt chorych
- Chore są pojedyncze osobniki
- Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt

- o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt
- o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)

Użycie jednolitego systemu punktacji w obrębie szerokiego zakresu wskaźników ma na celu uchronić inspektora przed koniecznością przyswojenia olbrzymiej liczby systemów punktacji i klasyfikacji. Propowana metodyka jest solidna i w większości przypadków wynika z naukowo uzasadnionej oceny każdego wskaźnika dobrostanu.

Na podstawie danych zgromadzonych w rejestrach gospodarstwa pozyskiwane są także inne dane, jak śmiertelność (dotyczy wszystkich gatunków), czy liczba komórek somatycznych (dotyczy tylko krów mlecznych). Zapisy te są powszechnie prowadzone ze względu na wymogi rozporządzeń UE dotyczących rolnictwa ekologicznego. Oznacza to, że rolnik nie ma dodatkowych obciążeń formalnych, a rodzaj informacji jest dobrze znany inspektorowi.

We wszystkich przypadkach eksperci AWARE korzystali z posiadanej wiedzy i doświadczenia, aby określić właściwą liczbę wskaźników. Dla każdego wskaźnika uzgodniono również jasne kryteria oceny. Dla przykładu, ocena ogólnej kondycji świń podana jest w poniższym Przykładzie nr 3.

2. Ocena kondycji ciała

Ocenić wszystkie świnię. Obejrzyć zwierzę z tyłu i z boku i ocenić wizualnie budowę ciała. Spójrzeć przede wszystkim na biodra, kręgosłup, guz kulszowy i ocenić czy kości są widoczne i wystające.

Punktacja:

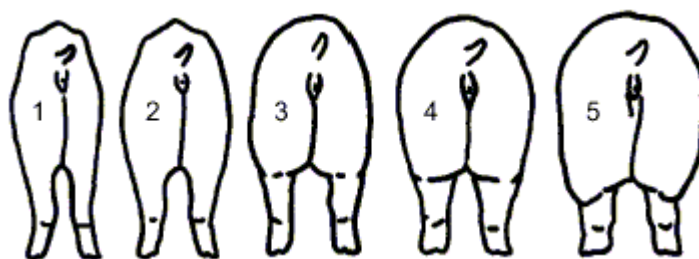
0 = Kondycja średnia / dobra (liczba punktów BCS: 3 – 4)

1 = Kondycja wychudzona (liczba punktów BCS : 1 – 2)

Zwierzę jest wyraźnie chude z wystającymi biodrami, guzem kulszowym i kręgosłupem z minimalną warstwą tkanki tłuszczowej. W grupie warchlaków i w końcowej fazie tuczu najbardziej oczywistym wskaźnikiem jest wystający kręgosłup. Maciora jest widocznie chuda, z wystającymi biodrami i kręgosłupem bez pokrycia tkanką tłuszczową.

2 = Kondycja otłuszczona (liczba punktów BCS: 4 – 5)

Od tyłu zwierzę wygląda na zaokrąglone, nasada ogona i całe udo pokryte tkanką tłuszczową. Guz kulszowy i kości biodrowe (guz biodrowy) niewidoczne.

Wychudzona

Dobra

Otłuszczona

Przykład 2: Ocena kondycji ciała u świń (patrz Załącznik I dla wszystkich protokołów)

Pod koniec warsztatu wypracowano zestaw wstępnych wersji protokołów, obejmujących część wprowadzającą oraz bezpośrednie wskaźniki kondycji zwierząt dla głównych gatunków gospodarskich. Podobnie jak przy części wprowadzającej, wskaźniki dobrostanu dobierano tak, by miały zastosowanie do jak największej liczby gatunków oraz by umocnić inspektorów w poczuciu znajomości przedmiotu.

Doskonalenie koncepcji kontroli w świetle otrzymanych informacji zwrotnych

Wstępne wersje protokołów kontroli zostały rozesłane do partnerów AWARE, a następnie wprowadzono ulepszenia do protokołów i wskaźników. Kolejnym kro-

Except where otherwise noted, this work is licensed under
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>

kiem było opracowanie dokumentów uzupełniających, wyjaśniających znaczenie każdego wskaźnika. Wyjaśnienie może pomóc inspektorowi i rolnikowi zrozumieć znaczenie danego wskaźnika dobrostanu i jego wpływ na komfort zwierząt. Uzasadnienie każdego wskaźnika dla niżej wymienionych gatunków, zamieszczono w Załączniku I.

A: Bydło

B: Małe przeżuwacze: kozy

C: Małe przeżuwacze: owce

D: Trzoda chlewna

E: Kury nioski

F: Brojlery i indyki

Stwierdzono, że cele określone w części 2.2, dotyczące ustalenia jednolitej metodyki, która ma zastosowanie do wszystkich gatunków i która może być wyraźnie powiązana z kryteriami określonym w prawodawstwie UE dotyczącym rolnictwa ekologicznego – znalazły odzwierciedlenie w opracowanych protokołach. W prawie wszystkich przypadkach obserwacja/ocena zwierząt wymaga tylko niewielkiego dodatkowego nakładu pracy ze strony inspektora, w szczególności gdy przykład on wystarczającą wagę do rzetelnego odnotowania w protokole oceny infrastruktury technicznej, wymaganej przez przepisy UE dotyczące rolnictwa ekologicznego. Główny wyjątek dotyczy oceny kur niosek: tu eksperci AWARE stwierdzili, że lepszych wyników dostarczy ocena próbki (grupy próbnej) pobranej ze stada przy udziale rolnika.

Opracowane protokoły obejmują także wskaźniki pochodzące z dokumentacji produkcyjnej. Są to albo zapisy wymagane przez przepisy UE dotyczące rolnictwa ekologicznego, inne wymagane informacje, oraz dane dostarczane gospodarstwom np. liczba komórek somatycznych w przypadku bydła mlecznego czy dane ubojowe.

Opracowane wskaźniki dobrostanu zostały odpowiednio skojarzone z wymogami określonymi w prawodawstwie UE patrz Aneks II: Bezpośrednie wskaźniki kondycji zwierząt w świetle prawodawstwa UE dotyczącego produkcji ekologicznej). Ułatwi to powiązanie dokumentacji AWARE z formularzami kontrolnymi oraz identyfikację niezgodności z odnośnymi wymogami prawnymi.

Załącznik I: Przykładowe protokoły oceny dobrostanu AWARE

A: Bydło

Spostrzeżenia ogólne

- Dla każdej grupy zwierząt należy sporządzić przynajmniej raz w roku, podczas kontroli.
- W razie stwierdzenia niezgodności odnośnie dobrostanu zwierząt, wymagana jest kontrola dodatkowa, wykonana w stosownym terminie przez wyspecjalizowanych inspektorów.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektorzy muszą wypełnić formularz dla każdego gatunku; jeśli w obrębie gatunku istnieje zróżnicowanie (np. krowy i cielęta), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.
- Inspektorzy powinni sporządzić szczegółowe uwagi i zdjęcia aby dostarczyć pełnej informacji na temat kondycji ocenianych zwierząt. Jest to szczególnie ważne w przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych zwierząt. Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, utrzymania i stanu zdrowia zwierząt.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.
- Ze względu na bezpieczeństwo i zdrowie inspektora kontrola byków powinna odbywać się z odpowiedniej odległości. Jeśli jest zasadna, może być wykonana z zewnątrz zagrody.

Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Upewnić się, że buty i odzież są czyste (ewentualnie założyć kombinezon i osłonę na buty);

Jeśli buty ulegną zabrudzeniu podczas kontroli, należy zwracać uwagę, by nie przenieść zanieczyszczenia na pasze;

Oceniać najpierw najmłodsze zwierzęta, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.

Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym na uspokojenie się zwierząt (ok. 3 minuty)

Ocenić reakcję zwierząt na obecność personelu.

Wyszukać zwierzęta odłączone od grupy, które mogą być chore, ukryte lub wycielone.

Wysłuchać się w ogólne zachowania stada (kaszel, odgłosy).

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca dla jednoczesnego pobierania paszy;

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca do jednoczesnego leżenia;

Sprawdzić czy jest czysta ściółka w wystarczającej ilości;

Sprawdzić czy jest dosyć miejsca do pobierania paszy / czy są swobodne przejścia, zapewniające drożność. Układ budynku inwentarskiego musi pozwalać zwierzętom na swobodne poruszanie się i dostęp do paszy/wody/miejsca odpoczynku;

Sprawdzić czy liczba koryt na wodę jest wystarczająca.

Sprawdzić czy koryta na wodę są czyste i czy zapewniona jest stała dostawa świeżej wody w wystarczającej ilości;

Sprawdzić jakość paszy dotykiem i węchem, aby upewnić się, że jest świeża i smakowita (nie może być zjełczała ani spleśniała);

Ocenić wiatę / budynek pod kątem ostrych krawędzi, ułamanych bramek / boksów / ogrodzeń, które mogłyby spowodować obrażenia;

Upewnić się, że poziom oświetlenia jest wystarczający (umożliwiający ocenę stanu zwierząt). Jeśli jest niedostateczny, inspektor powinien użyć latarki / lampki czołowej, w celu przeprowadzenia pełnej kontroli;

Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu.

Plan protokołu oceny

Krok 1. Ocena całego stada bydła w gospodarstwie

1. Kulawizna 2. Ocena punktowa kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęki i urazy
np. złamany ogon 5. Zapalenie gruczołu mlekowego 6. Bydło wymagające dodatkowej opieki
(np. problemy oddechowe) 7. Bydło wymagające natychmiastowej interwencji
(np. eutanazja/hospitalizacja)	• Ocenie podlegają wszystkie grupy zwierząt w gospodarstwie, w tym krowy, cielęta, opasy, byki, osobniki chore oraz zwierzęta które zgodnie z planem opuszczą gospodarstwo. • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: o Brak zwierząt chorych o Chore są pojedyncze osobniki o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)

Krok 2. Ocena w podgrupach

1. Kulawizna 2. Ocena punktowa kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęki i urazy
np. złamane ogony 5. Zapalenie gruczołu mlekowego 6. Bydło wymagające dodatkowej opieki
(np. problemy oddechowe) 7. Bydło wymagające natychmiastowej interwencji
(np. eutanazja/hospitalizacja) | <ul style="list-style-type: none"> • Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie stwierdzono problemu, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. • Wybrać losowo próbę określonych zwierząt. Minimalna wielkość próby badanej to 20 krow, ale jeśli w stadzie jest mniej niż 20 osobników – wszystkie zwierzęta powinny zostać poddane ocenie. Jeśli to możliwe lub jeśli istnieje obawa o poziom dobrostanu stada/podgrupy, należy poddać ocenie większą próbę, w oparciu o poniższą tabelę*.
(wielkość próby ustala jednostka certyfikująca) • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: <ul style="list-style-type: none"> o Brak zwierząt chorych o Chore są pojedyncze osobniki o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie) |
|---|---|

Dokumentacja produkcyjna

5.a. Liczba komórek somatycznych 8. Śmiertelność	• Z dokumentacji gospodarstwa

*** Wielkość próbki do szczegółowej oceny grupy zwierząt**

(Źródło: Welfare Quality© – protokół dla bydła)

Wielkość stada	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)	Wielkość stada	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)	Wielkość stada	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)
30	30	120	43	210	51
40	30	130	45	220	52
50	30	140	46	230	52
60	32	150	47	240	53
70	35	160	48	250	53
80	37	170	48	260	54
90	39	180	49	270	54
100	40	190	50	280	54
110	42	200	51	≥290	55

1. Kulawizna

Obserwować bydło, najlepiej na utwardzonej (np. betonowej) antypoślizgowej powierzchni. Jeśli możliwe, obserwować zwierzęta w ruchu, w drodze na karmienie, do lub z udoju. Jeśli możliwe, obserwować krowy z boku i od tyłu. Jeśli jest taka potrzeba, należy poprosić gospodarza, by zachęcił leżące zwierzęta do podniesienia się.

Punktacja:

0 = Dobra / prawie dobra ruchliwość

Zwierzę porusza się obciążając wszystkie 4 kończyny, rytmicznie, z płaskim grzbietem; możliwy jest płynny długi wyrok lub kroki nierówne (rytm, obciążenie lub wykroki skrócone; chora/e kończyna/y nie jest widoczna natychmiast

1 = Kulawizna

Nierównomierne obciążanie kończyn widoczne natychmiast i/lub widocznie skrócony wyrok (zwykle z łukowato wygiętym środkiem grzbietu)

2 = Ciężka kulawizna

Zwierzę nie może poruszać się w tempie szybkiego ludzkiego kroku (nie nadąża za zdrowym stadem) oraz wykazuje oznaki zaburzenia ruchu (j.w.). Zwierzę prawdopodobnie wymaga dodatkowej opieki.

Images kindly supplied by DairyCo

2. Kondycja ciała

Wizualnie ocenić nasadę ogona i okolice grzbietu bydła, obserwując zwierzę z tyłu i z boku.

Punktacja:

0 = Średnia / dobra (liczba punktów BCS: 2-3)

1 = Wychudzona (liczba punktów BCS: < 2)

Nasada ogona: Duże zagłębienie bez podskórnej tkanki tłuszczowej lub płytkie, z małą ilością podskórnej tkanki tłuszczowej, kolce biodrowe widoczne. Skóra gładka/raczej gładka, okrywa włosowa może być szorstka.

Grzbiet: Kręgosłup widoczny. Widoczne poszczególne żebra i poszczególne wyrostki poprzeczne z ostrymi, bądź zaokrąglonymi końcami.

Uwagi pomocne przy ocenie krów wychudzonych:

- Widoczne żebra powodują, że klatka piersiowa przypomina wyglądem muszlę
- Zarys kości biodrowych jest widoczny, bez okrywy tkanki tłuszczowej lub z jej bardzo niewielką warstwą
- Zarys kości kulszowych jest widoczny, bez okrywy tkanki tłuszczowej lub z jej bardzo niewielką warstwą
- Występują fałdy skóry w zagłębieniu pomiędzy nasadą ogona a kośćmi kulszowymi
- Staw biodrowy jest zapadnięty i wklęsły.

2 = Otłuszczona (liczba punktów BCS: 4-5)

Nasada ogona: Całkowicie wypełniona, fałdy tłuszczu wyraźne lub nasada ogona całkiem zatopiona w tkance tłuszczowej

Klatka piersiowa: Niewidoczne wyrostki żebrowe i żebra, całkowicie zaokrąglony wygląd klatki piersiowej.

Uwagi pomocne przy ocenie krów z punktacją 4-5:

- Grzbiet solidny i prosty
- Kości biodrowe zaokrąglone z wyraźną wyściółką tkanki tłuszczowej, kości widoczne lub nie, ponieważ są zanurzone w tkance tłuszczowej
- Kości kulszowe zaokrąglone z wyraźną wyściółką tkanki tłuszczowej, kości widoczne lub nie, ponieważ są zanurzone w tkance tłuszczowej
- Żebra pokryte grubą warstwą tkanki tłuszczowej
- Staw biodrowy wypełniony.

3. Czystość

Wizualnie ocenić wybrany bok oraz tył zwierzęcia, w tym racice, wymię i brzuch wraz z tylną częścią zwierzęcia.

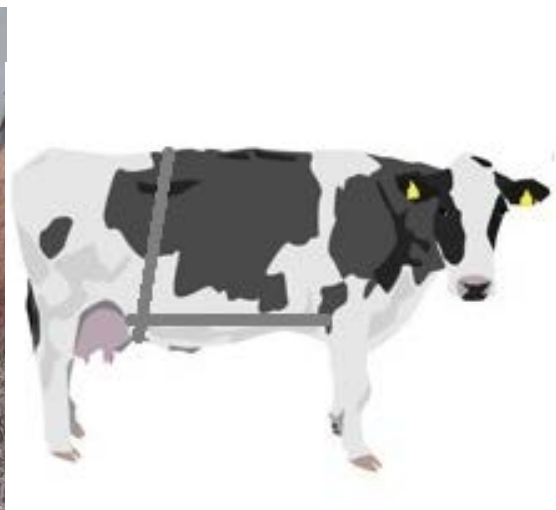
Punktacja:

0 = Czyste

Brak zabrudzeń lub obecność jedynie niedużych plam

1 = Brudne

Obszar zabrudzenia (np. warstwa lub „placki”) liczący przynajmniej długość przedramienia (40 cm) we wszystkich wymiarach

4. Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęki i urazy np. złamany ogon

Oceniać wizualnie z odległości nie przekraczającej 2 m.

Punktacja:

0 = Brak utraty okrywy włosowej, zmian chorobowych czy opuchlizny

Brak zmian chorobowych, nieowłosionych obszarów lub opuchlizny o rozmiarze ≥ 2 cm

1 = Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, opuchlizna

Obszar nieowłosiony o średnicy ≥ 2 cm lub

Zmiana chorobowa o średnicy ≥ 2 cm lub

Obrzęk o średnicy ≥ 2 cm

2 = Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, opuchlizna,

Obszar nieowłosiony o średnicy ≥ 5 cm lub

Zmiana chorobowa o średnicy ≥ 5 cm lub

Obrzęk o średnicy ≥ 5 cm

Inne obrażenia, w tym złamane ogony, poszarpane uszy etc.

zranienia

5. Zapalenie gruczołu mlekowego

Oceń wizualnie zwierzęta, wyszukując wszystkie z objawami *mastitis* (opuchnięte czerwone wymiona)

5.a. Liczba komórek somatycznych

Odnosić średnią (kroczącą) liczbę komórek somatycznych stwierdzoną w ciągu ostatnich 3 miesięcy

Odnosić, czy średnia dla stada przez ostatnie 3 miesiące przekraczała 300.000

6. Bydło wymagające dodatkowej opieki

Oceniać całe stado. Odnosić liczbę zwierząt, które powinny zostać ponownie przebadane. Dalsze działania mogą obejmować leczenie weterynaryjne, poprawę/zmianę warunków utrzymania/żywienia, wzmożony nadzór.

Dotyczy zwierząt z problemami oddechowymi, objawami biegunki, ogólnym pogorszeniem stanu zdrowia.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

7. Bydło wymagające natychmiastowej interwencji

Oceniać całe stado. Odnosić liczbę zwierząt, które wymagają natychmiastowej interwencji, jak leczenie,

hospitalizacja lub wybrakowanie, np. krów z ostrą kulawizną.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

8. Śmiertelność

Odnotać liczbę padłych zwierząt w ciągu ostatnich 12 miesięcy, w następujących przedziałach:

- a. 0 – 48 godz. – wszystkie cielęta, włączając martwo urodzone (przed rejestracją)
- b. 48 godz. – 90 dni – wszystkie cielęta
- c. Zwierzęta starsze niż 90 dni

Zapis powinien uwzględniać wszystkie nieplanowane wybrakowania, zwierzęta znalezione martwe oraz poddane eutanazji w gospodarstwie.

Jeśli inspektor zauważy inne aspekty dotyczące dobrostanu zwierząt w stadzie, może odnotować to w części “inne spostrzeżenia”:

Kulawizna

Krowy z kulawizną nie tylko odczuwają wyraźny dyskomfort i ból, ale są narażone na rozwój innych chorób (jak zapalenie gruczołu mlekowego, opuchlizna stawów skokowych), spadek płodności, mniejszą wydajność mleczną i spadek apetytu. Przez większość czasu leżą, rzadziej wstają w celu pobrania paszy czy wody i mniej przeżywają. Zagraża im degradacja w hierarchii stada, są wypychane z bardziej komfortowych boksów i miejsca karmienia, często są brudne i wychudzone. Upośledza to dobrostan zwierzęcia, ale ma też poważne konsekwencje finansowe, zarówno krótko- jak i długoterminowe. Wczesne rozpoznanie, badanie i leczenie zwierząt z kulawizną jest niezbędne dla ograniczenia bólu, szybkiej rekonwalescencji i zminimalizowania ewentualnych komplikacji. Z tych względów regularna ocena zdolności poruszania się zwierząt jest ważnym krokiem w rozwiązywaniu kwestii kulawizn. Kulawizna spowodowana uszkodzeniem racicy może wynikać zarówno z czynników zakaźnych (zapalenie skóry racic, zanieczyszczenie), jak i niezakaźnych (krwotoki podeszwy, owrzodzenia podeszwy i choroby linii białej). Poprawna diagnoza jest ważna dla rolnika, by podjąć leczenie przyczynowe.

Stan organizmu

Ocena stanu ciała jest techniką oceny kondycji zwierząt w regularnych odstępach czasu. Celem oceny jest osiągnięcie równowagi pomiędzy ekonomicznym żywieniem, dobrą wydajnością produkcyjną i dobrostanem. Zależnie od rasy, niektóre krowy są po prostu chude, a inne grubsze. Kondycja organizmu będzie też zmienna u zdrowych krów podczas laktacji. Krowa jest zazwyczaj najchudsza około szczytu laktacji, a najgrubsza w okresie zasuszania. Mimo to, stan organizmu krowy w trakcie laktacji nie powinien przekroczyć granicy normy.

Krowa, której punktacja stanu ciała wskazuje, że jest chuda – ma niezaspokojone potrzeby żywieniowe organizmu. Może to wynikać z jakości lub ilości paszy, dostępu do paszy, albo choroby. Wychudzone zwierzęta mogą cierpieć z powodu chronicznego głodu, dyskomfortu (zwłaszcza w boksach o twardym podłożu, z niewielką ilością słomy), są bardziej podatne na choroby (metaboliczne, zakaźne i fizyczne), nie wykluczając obniżonej płodności. Często krowy mające punktację poniżej normy są kulawe i brudne.

Krowa z punktacją stanu ciała, który wskazuje na to, że jest otluszczona, ma znaczną nadwagę. Opasłe krowy są narażone na ryzyko dystocji (trudności w wycielaniu), jest bardziej prawdopodobne, że rozwiną się u nich choroby metaboliczne, jak ketoza, stłuszczenie wątroby, gorączka mleczna, są też podatne na zapalenie gruczołu mlekowego, kulawizny i niepłodność.

Czystość

Zabrudzenia (odchody, błoto) ciała krowy są powodowane różnymi przyczynami i mogą wpływać na dobrostan zwierzęcia na różne sposoby. Jeśli krowa ma wybór, zawsze wybierze legowisko na suchym i czystym podłożu. Zabrudzenia na okrywie włosowej podrażniają skórę tworząc optymalne warunki rozwoju dla ektopasożytów, zwiększają odczucie zimna, wskazują na brudne legowiska lub brak urządzeń do ocierania (czochradła, drzewa itd.), zwiększają ryzyko chorób i powodują problemy w utrzymaniu higieny w trakcie lub przed ubojem.

Niższe partie kończyn: silne zabrudzenia w tej okolicy sygnalizują ryzyko kulawizny, zapalenia skóry racic, międzypalcowego zapalenia skóry i zapalenia gruczołu mlekowego. Mogą przestąpić uszkodzenia skóry i zmiany chorobowe racic, uniemożliwiając ich wczesne wykrycie i leczenie oraz wydłużać czas rekonwalescencji. Są powodowane wadliwym systemem odprowadzania gnojowicy, niedoborem ściółki, zbyt dużą obsadą lub brakiem dostępu do wybiegu.

Tylna ćwiartka: Zabrudzenia w tej okolicy są związane z nieprawidłowym żywieniem, zmianami żywienia, bujną runią pastwiska, pasożytami wewnętrznymi, chorobami zakaźnymi lub brudem w otoczeniu (brak ściółki, niewłaściwe utrzymanie w boksach, za duża obsada, etc.).

Wymię i sutki: Zabrudzenie w tej okolicy może być spowodowane każdym z wyżej wymienionych czynników. Brud na wymieniu prowadzi do zapalenia gruczołu mlekowego, utrudnia czyszczenie przed udojem (co wydłuża czas dojenia) i zwiększa ryzyko obniżenia jakości mleka.

Bydło lubi się szczotkować i szorować, czochradła powinny być łatwo dostępne; pomaga to bardzo w utrzymaniu czystości.

Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęki i urazy, np. złamany ogon

Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe oraz obrzęki są objawami uszkodzeń skóry i w niektórych przypadkach – położonych głębiej tkanek. Sporadyczne, nieduże uszkodzenia skóry lub obrzęki bywają nieuniknione, ale urazy większe niż 2 cm są powodem do obaw.

Nieowłosione miejsca wskazują na wielokrotne ścieranie lub podrażnienie, obecność ektopasożytów lub wcześniejsze urazy (blizny). Zmiany chorobowe wskazują na uszkodzenie skóry i mogą mieć związek ze złym stanem utrzymania, złym stanem budynku inwentarskiego, źle zaprojektowanym i utrzymanym boksem, uszkodzonymi bramami lub ogrodzeniami, albo z interakcjami między krowami, takimi jak bodzenie rogami. Obrzęki mogą być także spowodowane wadliwą konstrukcją lub złym stanem boksów, koryta czy barier, bądź ropniami, torbielami, śladami iniekcji. Umieszczenie zmiany chorobowej, utraconej okrywy włosowej czy obrzęku, jest ważne dla ustalenia ich prawdopodobnych przyczyn. Pęciny z jakąkolwiek zmianą chorobową, utrata okrywy włosowej lub obrzęk wyraźnie wskazują na brak komfortu w miejscu do leżenia (szorstkie powierzchnie, niewystarczająca ilość ściółki, lub twarda powierzchnia). Pęciny uszkodzone w ten sposób powodują ból i dyskomfort, zagrażają wystąpieniem kulawizny, mogą być wtórnie zakażone; skutkuje to skracaniem czasu leżenia. Podobnie, kolana (nadgarstki) z obrzękami, utratą okrywy włosowej lub zmianami chorobowymi każą wnioskować, że miejsce odpoczynku nie jest wygodne i ma podobne przyczyny oraz skutki. W efekcie następuje spadek poziomu dobrostanu, produktywności i rentowności.

Obrzęk szyi, utrata okrywy włosowej lub zmiany chorobowe w tej okolicy wskazują na niewłaściwe barierki, koryto lub chomąto. Jeśli miejsce do pobierania paszy nie jest odpowiednio zaprojektowane, krowy będą wielokrotnie ocierać szyję powodując uszkodzenie, ból i możliwą redukcję poboru paszy. Barierki powinny być umiejscowione na właściwej wysokości i tworzyć kąt prosty z odpowiednim rodzajem koryta. Gdy pasza jest skarmiana bez koryta, musi być regularnie podsuwana, aby zapobiec nadmiernemu wyciąganiu szyi i ciągłemu naciskowi na nią.

Urazy innych części ciała wskazują na nieprawidłowości w otoczeniu (legowisko, pobieranie paszy, powierzchnie wspólne, automatyczny drapak), gdzie krowy są wielokrotnie potrącane.

Ogony mogą zostać złamane, zranione lub skrócone przez mechaniczne uszkodzenie (drapak, drzwi), niewłaściwe utrzymanie lub z innych przyczyn. Uraz ogona jest bolesny dla krowy ze względu na jego stałą aktywność. Złamania ogonów bezsprzecznie wskazują na problemy natury systemowej. Należy jednak pamiętać, że złamanie ogona jest nieodwracalne, zatem jego wystąpienie w obrębie stada może wskazywać na problem przeszły, a niekoniecznie obecny.

Zapalenie gruczołu mlekowego

Zapalenie gruczołu mlekowego jest powszechnym problemem w sektorze mleczarskim. Jest spowodowane przez patogeny, które mogą występować zarówno w środowisku, jak i przechodzić z krowy na krowę. Jest to stan bolesny, o różnym stopniu nasilenia, począwszy od przypadku łagodnego, łatwo uleczalnego, a skończywszy na ostrym przypadku toksycznym, zagrażającym życiu krowy. Zapalenie gruczołu mlekowego ma znaczące konsekwencje finansowe ze względu na koszty leczenia, porad weterynaryjnych, okresy karencji, spadek wydajności mlecznej, wzrost nakładów pracy i zmniejszoną płodność. Higiena w udojni mleka, zabiegi przed udojem, swoboda przejścia krów, ściółka, system odprowadzania gnojowicy, konstrukcja budynku inwentarskiego, utrzymanie krów na różnych etapach laktacji mogą mieć wpływ na intensywność zapalenia gruczołu mlekowego.

Liczba komórek somatycznych

Liczba komórek somatycznych jest głównym wskaźnikiem jakości mleka. Większość komórek somatycznych stanowią leukocyty (białe krwinki) – które pojawiają się coraz częściej w mleku jako odpowiedź immunologiczna na patogeny wywołujące zapalenie gruczołu mlekowego – oraz pewna liczba komórek nabłonka, które są komórkami gruczołu mlekowego, złuszczałymi się podczas infekcji. Liczba komórek somatycznych jest interpretowana jako odpowiedź organizmu na czynniki zakaźne powodujące zapalenie gruczołu mlekowego.

Liczba komórek somatycznych jest określona ilościowo jako liczba komórek w 1 ml mleka. I tak:

Liczba 100,000 lub mniej oznacza brak zakażenia a także, że nie występują znaczące straty w produkcji mleka związane z podklinicznym zapaleniem gruczołu mlekowego.

Wartość progowa 200,000 wskazuje na zapalenie gruczołu mlekowego. Krowy z wynikiem wyższym niż 200,000 są najprawdopodobniej zakażone, przynajmniej w jednej ćwiartce.

Krowy zakażone patogenem w poważnym stopniu mają liczbę komórek somatycznych rzędu 300,000 lub więcej.

Liczba komórek somatycznych w mleku wzrasta po wycieleniu, gdy produkowana jest siara (zanim krowa wejdzie w okres laktacji) i ma tendencję do wzrostu pod koniec okresu laktacji, najprawdopodobniej ze względu na efekt zagęszczenia, spowodowany mniejszą ilością produkowanego mleka. Liczba komórek somatycznych różni się ze względu na wiele czynników, włączając wahania sezonowe i wpływ efektów zarządzania.

Mleko z liczbą komórek somatycznych większą niż 400,000 jest w Unii Europejskiej uważane za niezdatne do spożycia przez ludzi.

Zasadniczo niższa wartość liczby komórek somatycznych wskazuje na lepszy stan zdrowia zwierzęcia, ponieważ komórki somatyczne pochodzą wyłącznie z wymienia krowy. Monitorowanie jest tu ważne, ponieważ gdy liczba komórek somatycznych wzrasta, wydajność mleczna zazwyczaj spada, głównie ze względu na uszkodzenie tkanki gruczołu mlekowego w wymieniu, spowodowane patogenami i toksynami przez nie produkowanymi, szczególnie w przypadku utraty komórek nabłonka gruczołowego.

Bydło wymagające dodatkowej opieki

Dodatkowa opieka może obejmować zabiegi weterynaryjne, przebudowę w budynkach inwentarskich, zmiany w żywieniu lub wzmożony nadzór. Zalicza się tutaj zwierzęta z objawami ze strony układu oddechowego (kaszel), wydzielinami z oczu lub nosa, biegunką, słabą okrywą włosową, brakiem apetytu, zaburzeniami przeżuwania lub zachowujące się nietypowo.

Bydło wymagające natychmiastowej interwencji

Każde zwierzę, które jest wyraźnie chore lub ranne, musi być niezwłocznie poddane niezbędnym zabiegom i opiece, niezależnie od tego czy jest to zwierzę wybrakowane czy nie. Zwłaszcza w przypadku cieląt, ważna jest każda chwila. Zwierzęta, które nie otrzymają odpowiedniej pomocy – cierpią ból, dyskomfort i niepokój. To nie tylko obniża poziom dobrostanu, ale także zmniejsza prawdopodobieństwo i wydłuża czas rekonwalescencji, zwiększa ryzyko rozprzestrzeniania się chorób i zmniejsza wydajność. Leczenie to nie tylko stale podawane leki czy środki homeopatyczne, ale także działania nakierowane na przyczyny choroby lub urazu. Mogą to być zmiany utrzymania takie jak oddzielenie od stada, zapewnienie miękkiej ściółki, łatwy dostęp do paszy i wody. Jeśli chore lub ranne zwierzęta są już oddzielone od stada i leczone – to nie jest to uznawane jako nieprawidłowość.

Śmiertelność

Powszechnymi przyczynami śmiertelności są choroby zakaźne (głównie zapalenie płuc), wrodzone anomalie, urazy, choroby pasożytnicze, trudne wycielenia i zaburzenia równowagi metabolicznej. Przyczyny te mogą negatywnie wpływać na dobrostan i powodować znaczne koszty leczenia, spadek przyrostów, dodatkowe nakłady pracy i upadki śmiertelne. Niższe wskaźniki śmiertelności można osiągnąć poprzez przeciwdziałania: dostosowanie budynków inwentarskich, dobrą jakość ściółki, prawidłowe żywienie, bezpieczeństwo biologiczne, troskliwą opiekę i właściwy program szczepień. Wystarczający pobór siary, dezynfekcja pępka i ścisła obserwacja są kluczem do uniknięcia strat cieląt, a kontrola pasożytów, dobre utrzymanie, dobre odżywianie i odpowiedni dobór byków do rozrodu są niezbędne, by zapewnić wartościowe jałówki dla stada mlecznego. Młode cielaki mogą umrzeć bardzo szybko w wyniku infekcji, ale im są starsze, tym upadki śmiertelne są rzadsze. Wysoki wskaźnik śmiertelności zwierząt może sygnalizować błędy w gospodarowaniu, skoro chore osobniki nie są rozpoznawane i leczone w odpowiednim czasie. Jeśli przyczyny śmierci są znane, należy je odnotować.

B: Małe przeżuwacze: kozy

Spostrzeżenia ogólne

- Dla każdej grupy zwierząt należy sporządzić przynajmniej raz w roku, podczas kontroli.
- W razie stwierdzenia niezgodności odnośnie dobrostanu zwierząt, wymagana jest kontrola dodatkowa, wykonana w stosownym terminie przez wyspecjalizowanych inspektorów.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektorzy muszą wypełnić formularz dla każdego gatunku; jeśli w obrębie gatunku istnieje zróżnicowanie (np. osobniki dorosłe i koźlęta), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.
- Inspektorzy powinni sporządzić szczegółowe uwagi i zdjęcia aby dostarczyć pełnej informacji na temat kondycji ocenianych zwierząt. Jest to szczególnie ważne w przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych zwierząt. Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, utrzymania i stanu zdrowia zwierząt.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.
- Ze względu na bezpieczeństwo i zdrowie inspektora kontrola kozłów / młodych samców powinna odbywać się z odpowiedniej odległości. Jeśli jest zasadna, może być wykonana z zewnątrz zagrody.

Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Upewnić się, że buty i odzież są czyste (ewentualnie założyć kombinezon i osłonę na buty);

Jeśli buty ulegną zabrudzeniu podczas kontroli, należy zwracać uwagę, by nie przenieść zanieczyszczenia na pasze;

Oceniać najpierw najmłodsze zwierzęta, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.

Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym uspokojenie się zwierząt (ok. 3 minuty)

Ocenić reakcję zwierząt na obecność personelu.

Wyszukać zwierzęta odłączone od grupy, które mogą być chore, ukryte lub wycielone.

Wsluchać się w ogólne zachowania stada (kaszel, odgłosy).

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca dla jednoczesnego pobierania paszy;

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca do jednoczesnego leżenia;

Sprawdzić czy jest czysta ściółka w wystarczającej ilości;

Sprawdzić czy jest dosyć miejsca do pobierania paszy / czy są swobodne przejścia, zapewniające drożność. Układ budynku inwentarskiego musi pozwalać zwierzętom na swobodne poruszanie się i dostęp to paszy/wody/miejsca odpoczynku;

Sprawdzić czy liczba koryt na wodę jest wystarczająca.

Sprawdzić czy koryta na wodę są czyste i czy zapewniona jest stała dostawa świeżej wody w wystarczającej ilości;

Sprawdzić jakość paszy dotykiem i węchem, aby upewnić się, że jest świeża i smaczna (nie może być zjełczała ani spleśniała);

Ocenić wiatę / budynek pod kątem ostrych krawędzi, ułamanych bramek / ogrodzeń, które mogłyby spowodować obrażenia;

Upewnić się, że poziom oświetlenia jest wystarczający (umożliwiający ocenę stanu zwierząt). Jeśli jest niedostateczny, inspektor powinien użyć latarki / lampki czołowej, w celu przeprowadzenia pełnej kontroli;

Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu.

Plan protokołu oceny

Krok 1. Ocena całego stada kóz w gospodarstwie	
1. Kulawizna 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Stan okrywy włosowej 5. Owrzodzenia, zmiany chorobowe i obrzęki 6. Stan wymienia (w tym zapalenie gruczołu mlekowego) 7. Kozy wymagające dodatkowej opieki (np. wydzielina z nosa, problemy oddechowe) 8. Kozy wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja, hospitalizacja)	• Ocenie podlegają wszystkie grupy zwierząt w gospodarstwie w tym zwierzęta hodowlane, noworodki, koźlęta, kozły/młode samce, a także osobniki, które zgodnie z planem opuszczają gospodarstwo. • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: ○ Brak zwierząt chorych ○ Chore są pojedyncze osobniki ○ Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt ○ Chorych jest mniej niż połowa zwierząt ○ Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Krok 1. Dodatkowa ocena dla wszystkich koźląt w gospodarstwie przed odstawieniem	
9. Ogólny stan zdrowia 10. Biegunka	• Ocenie podlegają wszystkie grupy koźląt, przed odstawieniem • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: ○ Brak zwierząt chorych ○ Chore są pojedyncze osobniki ○ Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt ○ Chorych jest mniej niż połowa zwierząt ○ Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Krok 2. Ocena w podgrupach	
1. Kulawizna 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Stan okrywy włosowej 5. Owrzodzenia, zmiany chorobowe i obrzęki 6. Stan wymienia (w tym zapalenie gruczołu mlekowego) 7. Kozy wymagające dodatkowej opieki (np. wydzielina z nosa, problemy oddechowe) 8. Kozy wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja, hospitalizacja)	• Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie stwierdzono problemu, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. • Wybrać losowo próbę określonych zwierząt. Minimalna wielkość próby badanej to 20 kóz, ale jeśli w stadzie jest mniej niż 20 osobników – wszystkie zwierzęta powinny zostać poddane ocenie. Jeśli to możliwe lub jeśli istnieje obawa o poziom dobrostanu stada/podgrupy, należy poddać ocenie większą próbę, w oparciu o poniższą tabelę*. (wielkość próby ustala jednostka certyfikująca) • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: ○ Brak zwierząt chorych ○ Chore są pojedyncze osobniki ○ Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt ○ Chorych jest mniej niż połowa zwierząt ○ Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Dokumentacja produkcyjna	
9. Śmiertelność	• Z dokumentacji gospodarstwa

*** Wielkość próbki do szczegółowej oceny grupy zwierząt**

(Źródło: Protokół dla Kóz AWIN 2015, minimalna wielkość próbki)

Wielkość gospodarstwa – liczba kóz mlecznych	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)	Wielkość gospodarstwa – liczba kóz mlecznych	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)
<15	13	225-249	53
15-19	16	250-299	54
20-24	19	300-349	56
25-29	21	350-399	57
30-34	24	400-449	57
35-39	26	450-499	58
40-49	28	500-599	59
50-59	29	600-699	60
60-69	32	700-799	61
70-79	35	800-899	62
80-89	37	900-999	63
90-99	39	1000-1099	63
100-124	41	1100-1299	64
125-149	44	1300-1499	65
150-174	47	1500-1699	65
175-199	49	1700-1799	66
200-224	51	>1800	66

1. Kulawizna

Oceniać poszczególne kozy obserwując je w ruchu.

Punktacja:

0 = Dobra prawie dobra ruchliwość

Normalny lub lekko nierówny chód. Niewystępujące lub słabo zaznaczone kiwanie głową i wygięty zad.

Kulawizna

1 = Kulawe kozy mają wyraźnie nierówny chód. Widoczne kiwanie głową i wygięty zad. Jedna lub więcej kończyn mogą być częściowo obciążone i/lub odciążone podczas stania. Kozy stoją niechętnie, pasą się na "kolanach" (nadgarstkach).

Ostra kulawizna – Całkowite odbarczenie jednej lub większej liczby kończyn

2 = Ostrą kulawiznę rozpoznaje się, gdy u kóz występuje wyjątkowo nierówny chód, z jedną lub więcej kończynami odciążonymi podczas stania. Dodatkowo może występować:

- wyraźnie „gęsi” chód (wyciągnięte kończyny);
- poruszanie się na "kolanach" (nadgarstkach) („klękanie”);
- intensywne kiwanie głową;
- podkreślony wygięty zad.

2. Budowa ciała

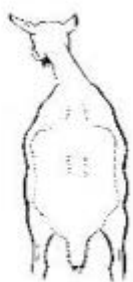
Wizualnie oceń nasadę ogona i okolice grzbietu kóz, obserwując zwierzę z tyłu i z boku.

Punktacja:

0 = Norma (0)

Budowa ogólna: Kręgosłup nie wystający, ale widoczny, żebra trudne do wizualnej oceny.

Okolice zadu: Kości biodrowe i kulszowe widoczne, ale nie wystające. Linia łącząca kości biodrowe i staw biodrowy przyjmuje lekko wklęsły lub prosty kształt. Możliwa jest obserwacja niektórych mięśni i/lub tkanki tłuszczowej i struktur kostnych.

1 = Wychudzona (-1)

Budowa ogólna: Koza koścista lub lekko koścista, z widocznym kręgosłupem i niektórymi żebrami.

Okolica zadu: Kości biodrowe i kulszowe wystające. Linia łącząca kości biodrowe i staw biodrowy

przyjmuje wyraźnie wklęsły kształt. Występuje mała okrywa mięśniowa i/lub tkanka tłuszczowa pomiędzy skórą a strukturami kostnymi.

1 = Otłuszczona (1)

Budowa ogólna: Kręgosłup i żebra niewidoczne. Koza przyjmuje okrągły wygląd, czasami widoczne pokłady tkanki tłuszczowej na brzuchu.

Okolica zadu: Kości biodrowe i kulszowe prawie niewidoczne. Linia łącząca kości biodrowe i staw biodrowy przyjmuje lekko, bądź wyraźnie, wypukły kształt. Cała okolica zadu jest pokryta mięśniami i tkanką tłuszczową, przyczyniając się do zaokrąglonego wyglądu kozy.

3. Czystość

Oceniać całe stado w celu znalezienia kóz z brudną sierścią. Ocena wizualna z boku i z tyłu.

Punktacja:

0 = Zwierzęta czyste

Brak zabrudzeń lub obecność jedynie niedużych plam.

1 = Zwierzęta brudne

Obszar zabrudzenia (świeże lub zaschnięte błoto lub gnojowica) większe niż wielkość dłoni (10 x 15 cm) i/lub rozproszone zabrudzenia.

2 = Zwierzęta bardzo brudne

Obszar zabrudzenia (świeże lub zaschnięte błoto lub gnojowica) większe niż długość przedramienia (40 cm) we wszystkich wymiarach i/lub rozproszone zabrudzenia.

4. Utrata /stan okrywy włosowej

Oceniać całe stado w poszukiwaniu kóz z widoczną utratą okrywy włosowej lub cierpiących z powodu złego stanu okrywy włosowej (matowa, szorstka, łuszcząca się, nierówna). Ocena wizualna z boku i z tyłu.

Punktacja:

- 0 = Brak utraty / dobry stan okrywy włosowej**
- 1 =** Jeden lub więcej tysiąch obszarów na ciele, większych niż 5 cm we wszystkich kierunkach. Ponadto szorstka okrywa włosowa, miejscami matowa i łuszcząca się.
- 2 = Rozległa utrata / bardzo zły stan okrywy włosowej**
Jeden lub więcej obszarów większych (> 10 cm) utraty okrywy włosowej.
Ponadto bardzo szorstka okrywa włosowa, matowa z możliwymi objawami ektopasożytów.

5. Ropnie, zmiany chorobowe i obrzęki

Oceniać całe stado w poszukiwaniu kóz z ropniami, zmianami chorobowymi i obrzękami ≥ 2 cm.
Oceniać wzrokowo z odległości nieprzekraczającej 2 m.

Punktacja:

- 0 = Brak ropni, zmian chorobowych czy obrzęków**
Brak oznak ropni, zmian chorobowych lub obrzęków o średnicy ≥ 2 cm
- 1 = Ropnie zmiany chorobowe lub obrzęki**
Obecność ropni
Zmiany chorobowe o średnicy ≥ 2 cm lub
Obrzęk o średnicy ≥ 2 cm

6. Stan wymienia (w tym zapalenie gruczołu mlekowego)

Oceniać całe stado w poszukiwaniu kóz z oznakami obrażeń, stanu zapalnego (zapalenie gruczołu mlekowego) lub asymetrii wymienia. Niesymetryczne wymiona to takie, w których jedna połowa jest przynajmniej 25% dłuższa niż druga (wyłączając sutki).

- 0 = Normalne wymię**
- 1 = Wymię niesymetryczne lub objęte stanem zapalnym (zapalenie gruczołu mlekowego) lub uszkodzone**

7. Kozy wymagające dodatkowej opieki

Ocenić całe stado. Odnotować liczbę zwierząt, które powinny zostać poddane ponownej ocenie. Dalsza interwencja mogłaby obejmować natychmiastowe leczenie, poprawę / zmianę warunków utrzymania / żywienia, bądź wzmożony nadzór.

Dotyczy zwierząt z przerośniętymi racicami, problemami oddechowymi, z wydzieliną z nosa lub oczu, z objawami biegunki, ogólnie w złym stanie zdrowia.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

8. Kozy wymagające natychmiastowej interwencji

Oceniać całe stado. Odnotować liczbę zwierząt chorych lub rannych, które powinny zostać objęte natychmiastowymi działaniami. Dalsza interwencja mogłaby obejmować natychmiastowe leczenie, hospitalizację lub wybrakowanie.

Dotyczy kóz z ostrą kulawizną, rozległymi zmianami chorobowymi lub ropniami.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

9. Kozłeta – ogólny stan zdrowia

Oceniać odstawione kozłeta pod kątem ogólnego stanu zdrowia i poziomu nawodnienia:

0	= Zdrowe (dobrze nawodnione)
1	= Odwodnione
2	= Wymagające dodatkowego leczenia lub eutanazji

10. Kozłeta - biegunka

Oceniać nieodstawione kozłeta pod kątem objawów biegunki:

0	= Brak objawów biegunki
1	= Kozłeta z biegunką

11. Śmiertelność

Odnotować liczbę padłych zwierząt w ciągu ostatnich 12 miesięcy, w następujących przedziałach:

- 0 – 48 godz. – wszystkie kozłeta, włączając martwo urodzone (przed rejestracją)
- 48 godz. – 90 dni – wszystkie kozłeta
- Zwierzęta starsze niż 90 dni

Zapis powinien uwzględniać wszystkie nieplanowane wybrakowania, zwierzęta znalezione martwe oraz uśmiercone w gospodarstwie.

Jeśli inspektor zauważy inne aspekty dotyczące dobrostanu zwierząt w stadzie, może odnotować to w części “inne spostrzeżenia”:

Objaśnienie wskaźników

Kulawizna

Kulawizna jest objawem bólu przejawiającym się nieprawidłowym poruszaniem się. Stopień kulawizny może wahać się od lekkiego do poważnego. Jednakże ze względu na zróżnicowane sposoby utrzymania i zarządzania oraz różnorodność infrastruktury w gospodarstwach kóz mlecznych, niemożliwe jest stosowanie standardowego protokołu w celu zidentyfikowania lekkich i umiarkowanych przypadków kulawizny; pozostaje zająć się tylko najostrzejszymi przypadkami kulawizny. Jednak w każdym przypadku kulawe kozy muszą być poddane leczeniu. Kulawe kozy są podatne na inne choroby (np. zapalenie gruczołu mlekowego, obrzęk stawów), do spadku płodności, zmniejszenia wydajności mlecznej i spadku apetytu. Kozy takie leżą przez większość czasu, rzadziej chodzą do miejsc skarmiania pasz, koryt na wodę i mniej przeżuwają. Narażone są na degradację w hierarchii stada, przez co nie mogą korzystać z najbardziej komfortowych miejsc do leżenia lub są odpychane od paśników.

Stan organizmu

Ocena stanu ciała ma pomóc w ocenie stanu odżywienia i zdrowia kóz. Ocenie podlegają skrajne przypadki (bardzo chude i bardzo grube kozy), ponieważ może to się wiązać z niskim poziomem dobrostanu. Jeśli koza jest wychudzona, to oznacza że nie są zaspokajane wymogi żywieniowe jej organizmu. Może to wynikać z jakości lub ilości paszy, dostępności do karmy, bądź choroby. Chude zwierzęta mogą cierpieć z powodu przewlekłego głodu, dyskomfortu (zwłaszcza w twardych boksach z małą ilością słomy), są podatne na problemy zdrowotne (metaboliczne, zakaźne i fizyczne) i jest bardziej prawdopodobne, że będą miały obniżoną płodność.

Koza z punktacją stanu ciała, który wskazuje, że jest gruba, ma znaczną nadwagę. Otluszczone kozy są narażone na ryzyko dystocji (trudności w wykotach), jest bardziej prawdopodobne, że rozwiną się u nich choroby metaboliczne, jak ketoza, stłuszczenie wątroby, gorączka mleczna, są też podatne na zapalenie gruczołu mlekowego, kulawizny i niepłodność.

Czystość

Jeśli koza ma wybór, zawsze wybierze legowisko na suchym i czystym podłożu. Zabrudzenia na okrywie włosowej (odchody, błoto) mogą stwarzać optymalne warunki do rozwoju ektopasożytów (zwłaszcza mucha plujka), zwiększa ryzyko chorób i powoduje problemy w trakcie lub przed ubojem. Zabrudzenia w obrębie różnych obszarów ciała kozy, są spowodowane różnymi przyczynami i mogą wpływać na dobrostan zwierzęcia na różne sposoby. Zabrudzenia w okolicy tylnej ćwiartki są najprawdopodobniej spowodowane pozostałościami odchodów, które mogą wynikać ze zmiany diety, pasożytów, chorób i braku równowagi żywieniowej. Zabrudzenia na brzuchu lub kończynach mogą być związane z kwestiami środowiskowymi, takimi jak mokre podłoże, grząski teren, brudne legowiska (jeśli zwierzęta przebywają w budynku).

Utrata / stan okrywy włosowej

Stan okrywy włosowej nie powinien być oceniany w okresie linienia.

Stan okrywy włosowej jest zwykle związany ze zdrowiem i problemami żywieniowymi lub obecnością pasożytów. Kozy z mierną okrywą włosową są zwykle wychudzone (niska punktacja) i mogą cierpieć na przewlekłe choroby, takie jak zapalenie płuc lub nierównowaga mineralna.

Nieowłosione miejsca wskazują na wielokrotne ścieranie lub podrażnienie, obecność ektopasożytów lub wcześniejsze urazy (blizny). Utrata okrywy włosowej lub zmiany chorobowe na szyi wskazują na wadliwą barierkę paszową lub koryto. Jeśli miejsce do pobierania paszy jest nieodpowiednio zaprojektowane, kozy będą wielokrotnie ocierać szyje, co prowadzi do bólu i redukcji poboru paszy. Barierki powinny być umiejscowione na właściwej wysokości i tworzyć kąt prosty z odpowiednim rodzajem koryta. Gdy pasza jest skarmiana bez koryta, musi być regularnie podsuwana, by zapobiec nadmiernemu wyciąganiu szyi i ciągłemu naciskowi na nią.

Ropnie, zmiany chorobowe lub obrzęki

Obecność ropni jest najczęściej związana z przewlekłą chorobą zwaną serowaciejącym zapaleniem węzłów chłonnych (przeważnie powierzchownych). Inne, mniej powszechne przyczyny ropni u kóz to zainfekowane rany czy miejsca po iniekcjach.

Zmiany chorobowe dotyczą uszkodzenia skóry i w niektórych przypadkach – tkanek położonych głębiej. Małe obszary uszkodzeń skóry i obrzęków bywają nieuniknione, ale jeśli miejsca zmian chorobowych czy obrzęków są większe niż 2 cm, są powodem do niepokoju.

Zmiany chorobowe i obrzęki mogą być spowodowane brakiem ściółki, złym układem budynku inwentarskiego i złymi warunkami utrzymania zwierząt, niewłaściwym korytem lub barierkami, uszkodzonymi bramami lub ogrodzeniami, wreszcie relacjami wzajemnymi, jak bodzenie rogami.

Obrzęki nadgarstków i stawów skokowych są często objawem zapalenia stawów i mózgu kóz (CAE – caprine arthritis encephalitis), przewlekłej nieuleczalnej choroby.

Umiejscowienie ropni, zmian chorobowych i obrzęków jest istotne dla ustalenia prawdopodobnych przyczyn tych zmian. Obrzęk szyi, utrata okrywy włosowej lub zmiany chorobowe w okolicy szyi wskazują na problem z barierką paszową lub korytem. Jeśli miejsce do pobierania paszy nie jest zaprojektowane w odpowiedni sposób, wtedy kozy będą wielokrotnie ocierać szyje, powodując uszkodzenie, ból i możliwą redukcję poboru paszy. Barierki powinny być umiejscowione na właściwej wysokości i tworzyć kąt prosty z odpowiednim rodzajem koryta. Gdy pasza jest skarmiana bez koryta, musi być regularnie podsuwana, by zapobiec nadmiernemu wyciąganiu szyi i ciągłemu naciskowi na nią.

Stan wymienia oraz zapalenie gruczołu mlekowego

Asymetria jest rozpowszechnionym problemem wymienia kóz, związanym z infekcjami i zapaleniami gruczołu mlekowego. Wiąże się z bólem i dyskomfortem. Może się różnić stopniem nasilenia od łagodnej, łatwo uleczalnej, do zagrażającej życiu, ostrej postaci toksycznej.

Kozy wymagające dodatkowej opieki

Dodatkowa opieka może obejmować zabiegi weterynaryjne, przebudowę w budynkach inwentarskich, zmiany w żywieniu lub wzmożony nadzór. Zalicza się tutaj zwierzęta z objawami ze strony układu oddechowego (kaszel), słaby stan okrywy włosowej, wydzieliny z oczu lub nosa, objawy biegunki itd.

Kozy wymagające natychmiastowej interwencji

Każde zwierzę, które jest wyraźnie chore lub ranne, musi być niezwłocznie poddane niezbędnym zabiegom i opiece, niezależnie od tego czy jest to zwierzę wybrakowane czy nie. Zwierzęta, które nie otrzymają odpowiedniej pomocy, cierpią ból, dyskomfort i niepokój. To nie tylko obniża poziom dobrostanu, ale także zmniejsza prawdopodobieństwo i wydłuża czas rekonwalescencji, zwiększa ryzyko rozprzestrzeniania się chorób i zmniejsza wydajność. Kozy kwalifikujące się do tej grupy, przejawiają ostrą postać kulawizny i cierpienie z powodu rozległych zmian chorobowych lub ropni.

Koźlęta – ogólny stan zdrowia

Nieodstawione koźlęta mogą cierpieć na wiele infekcji, prowadzących do szybkiego odwodnienia, spadku wigoru, pokładania się i śmierci. Podobne wykazują objawy zwierzęta, które z jakiegokolwiek przyczyny nie mogą pobierać pokarmu.

Koźlęta – biegunka

Objawy to wodniste lub lepkie odchody, które brudzą sierść. Przyczyny mogą obejmować szeroki zakres infekcji i pasożytów (robaki wewnętrzne). Dokładna diagnoza i odpowiednie leczenie – włączając nawodnienie – są ważne aby zapobiec cierpieniu i śmierci.

Śmiertelność

Każdy rolnik ma obowiązek odnotowywać liczbę urodzonych koźląt i liczbę padłych zwierząt.

Powszechnymi przyczynami śmiertelności są choroby zakaźne (głównie zapalenie płuc), wrodzone nieprawidłowości, urazy, choroby pasożytnicze, trudne wykoty i zaburzenia równowagi metabolicznej. Przyczyny te negatywnie wpływają na dobrostan i mogą powodować znaczne koszty leczenia, spadek przyrostów, dodatkowe nakłady pracy i upadki śmiertelne. Niższe wskaźniki śmiertelności można osiągnąć poprzez przeciwdziałanie: troskliwą opiekę, dostosowanie budynków inwentarskich, dobrą jakość ściółki, prawidłowe żywienie, bezpieczeństwo biologiczne i właściwy program szczepień. Wystarczający pobór siary, dezynfekcja pępka i ścisła obserwacja są kluczem do uniknięcia strat koźląt, a kontrola pasożytów, dobre utrzymanie, dobre odżywianie i unikanie stanów skrajnych mają tu kluczowe znaczenie. Młode koźlęta mogą umrzeć bardzo szybko w wyniku infekcji, ale im są starsze, tym upadki śmiertelne są rzadsze. Wysoki wskaźnik śmierci zwierząt może sygnalizować błędy w gospodarowaniu, skoro chore osobniki nie są rozpoznawane i leczone w odpowiednim czasie. Jeśli przyczyny śmierci są znane, należy je odnotować.

C: Małe przeżuwacze: owce

Spostrzeżenia ogólne

- Dla każdej grupy zwierząt należy sporządzić przynajmniej raz w roku, podczas kontroli.
- W razie stwierdzenia niezgodności odnośnie dobrostanu zwierząt, wymagana jest kontrola dodatkowa, wykonana w stosownym terminie przez wyspecjalizowanych inspektorów.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektorzy muszą wypełnić formularz dla każdego gatunku; jeśli w obrębie gatunku istnieje zróżnicowanie (np. osobniki dorosłe i jagnięta), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.
- Inspektorzy powinni sporządzić szczegółowe uwagi i zdjęcia aby dostarczyć pełnych informacji na temat kondycji ocenianych zwierząt. Jest to szczególnie ważne w przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych zwierząt. Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, utrzymania i stanu zdrowia zwierząt.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.
- Ze względu na bezpieczeństwo i zdrowie inspektora kontrola tryków powinna odbywać się z odpowiedniej odległości. Jeśli jest zasadna, może być wykonana z zewnątrz zagrody.

Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Upewnić się, że buty i odzież są czyste (ewentualnie założyć kombinezon i osłonę na buty);

Jeśli buty ulegną zabrudzeniu podczas kontroli, należy zwracać uwagę, by nie przenieść zanieczyszczenia na pasze;

Oceniać najpierw najmłodsze zwierzęta, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.

Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym uspokojenie się zwierząt (ok. 3 minuty)

Ocenić reakcję zwierząt na obecność personelu.

Wyszukać zwierzęta odłączone od grupy, które mogą być chore, ukryte lub wykocone.

Wysłuchać się w ogólne zachowania stada (kaszel, odgłosy).

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca dla jednoczesnego pobierania paszy;

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca do jednoczesnego leżenia;

Sprawdzić czy jest czysta ściółka w wystarczającej ilości;

Sprawdzić czy jest dosyć miejsca do pobierania paszy / czy są swobodne przejścia, zapewniające drożność. Układ budynku inwentarskiego musi pozwalać zwierzętom na swobodne poruszanie się i dostęp to paszy/wody/miejsca odpoczynku;

Sprawdzić czy liczba koryt na wodę jest wystarczająca.

Sprawdzić czy koryta na wodę są czyste i czy zapewniona jest stała dostawa świeżej wody w wystarczającej ilości;

Sprawdzić jakość paszy dotykiem i węchem, aby upewnić się, że jest świeża i smaczna (nie może być zjełczała ani spleśniała);

Ocenić wiatę / budynek pod kątem ostrych krawędzi, ułamanych bramek / ogrodzeń, które mogłyby spowodować obrażenia;

Upewnić się, że poziom naświetlenia jest wystarczający (umożliwiający ocenę stanu owiec). Jeśli jest niedostateczny, inspektor powinien użyć latarki / lampki czołowej, w celu przeprowadzenia pełnej kontroli;

Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu.

Plan protokołu oceny

Krok 1. Ocena całego stada owiec w gospodarstwie	
1. Kulawizna 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Utrata runa / jakość 5. Owrzodzenia, zmiany chorobowe i obrzęki 6. Przycinanie ogona (przycięte krótko) 7. Owce wymagające dodatkowej opieki (np. wydzielina z nosa, problemy oddechowe) 8. Owce wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja / hospitalizacja)	• Ocenie podlegają wszystkie grupy zwierząt w gospodarstwie w tym zwierzęta hodowlane, noworodki, jagnięta, tryki, a także osobniki, które zgodnie z planem opuszczają gospodarstwo. • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Krok 1. Dodatkowa ocena wszystkich jagniąt w gospodarstwie przed odstawieniem	
9. Ogólny stan zdrowia 10. Biegunka	• Ocenie podlegają wszystkie grupy jagniąt przed odstawieniem • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Krok 2. Ocena w podgrupach	
1. Kulawizna 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Czystość 4. Utrata runa / jakość runa 5. Owrzodzenia, zmiany chorobowe i obrzęki 6. Przycinanie ogona (przycięte krótko) 7. Owce wymagające dodatkowej opieki (np. wydzielina z nosa, problemy oddechowe) 8. Owce wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja / hospitalizacja)	• Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie stwierdzono problemu, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. • Wybrać losowo próbę określonych zwierząt. Minimalna wielkość próby badanej to 20 owiec, ale jeśli w stadzie jest mniej niż 20 osobników – wszystkie zwierzęta powinny zostać poddane ocenie. Jeśli to możliwe lub jeśli istnieje obawa o poziom dobrostanu stada/podgrupy, należy poddać ocenie większą próbę, w oparciu o poniższą tabelę*. <i>(wielkość próby ustala jednostka certyfikująca)</i> • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Wskaźniki oceny	
9. Śmiertelność	• Z dokumentacji gospodarstwa

*** Wielkość próbki do szczegółowej oceny grupy zwierząt**

(Źródło: Protokół dla Owiec AWIN 2015, minimalna wielkość próbki)

Wielkość gospodarstwa – liczba dorosłych owiec	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)	Wielkość gospodarstwa – liczba dorosłych owiec	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)	Wielkość gospodarstwa – liczba dorosłych owiec	Liczba zwierząt do oceny (wielkość próby)
<15	Wszystkie zwierzęta	80-81	37	450-499	58
15-19	13	90-99	39	500-599	59
20-24	16	100-124	41	600-699	60
25-29	19	125-149	44	700-799	61
30-34	21	150-174	47	800-899	62
35-39	24	175-199	49	900-1099	63
40-44	26	200-224	51	1100-1299	64
45-49	28	225-249	53	1300-1699	65
50-59	29	250-299	54	>1700	66
60-69	32	300-349	56		
70-79	35	350-449	57		

1. Kulawizna

Oceniać poszczególne owce obserwując je w ruchu.

Punktacja:

0 = Dobra / prawie dobra ruchliwość

Chód z obciążeniem wszystkich 4 kończyn, rytmicznie, z płaskim grzbietem; możliwy jest płynny długi wykrok lub kroki nierówne (rytm, obciążenie) lub wykroki skrócone; chora/e kończyna/y nie są widoczne natychmiast.

1 = Kulawizna

Owca wyróżnia się nierównym rytmem chodu. Może wykazywać skrócony wykrok i wyraźne kiwanie głową podczas poruszania się. Jedna lub więcej kończyn może być obciążona częściowo lub całkiem odciążona podczas stania. Zwierzęta stoją niechętnie oraz pasą się na "kolanach" (nadgarstkach).

2 = Ostra kulawizna – Całkowite odbarczenie jednej lub większej liczby kończyn

Jedna lub więcej kończyn nie są obciążane lub są całkowicie odciążone podczas stania. Zwierzęta stoją niechętnie oraz pasą się na "kolanach" (nadgarstkach).

2. Budowa ciała - punktacja

- i. Prawidłowa ocena wizualna jest możliwa jedynie wtedy, gdy owce są zamknięte i mogą być łatwo schwytane lub zostały niedawno wystrzyżone. Jeśli to możliwe, należy wyczuć kręgosłup na środku grzbietu owcy, za ostatnimi żebrami, i z przodu – od kości biodrowych. Wybadać końce wyrostków poprzecznych, wyczuć w pełni mięśnie i tkankę tłuszczową.
- ii. Jeśli stado jest wystrzyżone, odnotować obecność owiec wychudzonych oraz otluszczonych, o ile wyróżniają się w stadzie.

Punktacja:

0 = Średnia / dobra (liczba punktów BCS 2 – 4)

1 = Wychudzona (liczba punktów BCS <2)

U zwierząt z wynikiem mniejszym niż 2, wyrostki kręgosłupa są ostre i widoczne. Mięśnie grzbietu są ledwie (lub wcale) pokryte tkanką tłuszczową. Wyrostki poprzeczne są ostre i palcami można wyczuć ich końce.

2 = Otłuszczona (liczba punktów BCS > 4)

Wyrostki kręgosłupa są wyczuwalne jedynie pod naciskiem, jeśli w ogóle. Wyrostki poprzeczne nie są wyczuwalne. Mięśnie grzbietu pokryte tkanką tłuszczową. Kręgosłup jest wyczuwalny jedynie jako linia.

3. Czystość

Ocenić całe stado w celu znalezienia owiec z brudnym runem. Ocena wizualna z boku i z tyłu.

Punktacja:

0 = Zwierzęta czyste

Brak zabrudzeń lub obecność jedynie niewielkich plam.

1 = Zwierzęta brudne

Obszar zabrudzenia (świeże lub zaschnięte błoto lub gnojowica) większe niż wielkość dłoni (10 x 15 cm) i/lub rozproszone zabrudzenia.

2 = Zwierzęta bardzo brudne

Obszar zabrudzenia (świeże lub zaschnięte błoto lub gnojowica) większe niż długość przedramienia (40 cm) we wszystkich wymiarach i/lub zabrudzenia rozproszone.

4. Utrata runa i jego jakość

Ocenać całe stado w poszukiwaniu owiec z widoczną utratą runa lub cierpiących z powodu jego złego stanu. Ocena wizualna z boku i z tyłu.

Punktacja:

0 = Brak utraty runa/dobra jakość runa

1 = Średnia utrata runa / średnia jakość runa

Jeden lub więcej tysiąch obszarów większych niż rozmiar dłoni (10 x 15 cm na ciele.

Kępki skołtunionej i wyskubanej wełny.

Rozległa utrata runa/ zła jakość runa

2 = Jeden lub więcej obszarów tysiąch, większych niż długość przedramienia (40 cm) na ciele. Rozległe kępki skołtunionej / pogrubionej wełny i wyraźne podrażnienia, wskazujące na obecność ektopasożytów.

5. Ropnie, zmiany chorobowe i obrzęki

Ocenać całe stado w poszukiwaniu owiec z ropniami, zmianami chorobowymi i obrzękami ≥ 2 cm. Ocenać wzrokowo z odległości nieprzekraczającej 2 m.

Punktacja:

0 = Brak ropni, zmian chorobowych czy obrzęków

Brak oznak ropni, zmian chorobowych lub obrzęków o średnicy ≥ 2 cm

1 = Ropnie zmiany chorobowe lub obrzęki

Obecność ropnia lub ropni

Zmiany chorobowe o średnicy ≥ 2 cm lub

Obrzęk o średnicy ≥ 2 cm

6. Przycinanie ogona (ogon przycięty krótko)

Ocenić całe stado w poszukiwaniu owiec, u których ogon został przycięty bardzo krótko lub jest prawie niewidoczny (srom i odbyt nie są pokryte przez pozostałą część ogona).

Zdjęcie dzięki uprzejmości AWIN

7. Owce wymagające dodatkowej opieki

Ocenić całe stado. Odnotować liczbę zwierząt, które powinny zostać ponownie przebadane. Dalsze działania mogą obejmować leczenie weterynaryjne, poprawę / zmianę warunków utrzymania / żywienia, wzmożony nadzór.

Dotyczy zwierząt z problemami oddechowymi, jak wydzielina z nosa czy z oczu, z objawami biegunki, przerośniętymi racicami, ogólnie w złym stanie zdrowia.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

8. Owce wymagające natychmiastowej interwencji

Ocenić całe stado. Odnotować liczbę zwierząt chorych lub rannych, które powinny zostać objęte natychmiastowymi działaniami. Dalsza interwencja mogłaby obejmować natychmiastowe leczenie, hospitalizację lub wybrakowanie.

Dotyczy owiec z ostrą kulawizną, rozległymi zmianami chorobowymi, cierpiących z powodu larw much.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

9. Jagnięta – ogólny stan zdrowia

Ocenić odstawione jagnięta pod kątem ogólnego stanu zdrowia i poziomu nawodnienia:

- 0 = Zdrowe (dobrze nawodnione)**
- 1 = Odwodnione**
- 2 = Wymagające dodatkowego leczenia lub eutanazji**

10. Jagnięta – biegunka

Ocenić nieodstawione jagnięta pod kątem objawów biegunki.

Punktacja:

0 = Brak objawów biegunki

1 = Jagnięta z biegunką

11. Śmiertelność

Odnotować liczbę padłych zwierząt w ciągu ostatnich 12 miesięcy, w następujących przedziałach:

- a. 0 – 48 godz.— wszystkie jagnięta, włączając martwo urodzone (przed rejestracją)
- b. 48 godz. – 90 dni – wszystkie jagnięta
- c. Zwierzęta starsze niż 90 dni

Zapis powinien uwzględniać wszystkie nieplanowane wybrakowania, zwierzęta znalezione martwe oraz poddane eutanazji w gospodarstwie.

Jeśli inspektor zauważy inne aspekty dotyczące dobrostanu zwierząt w stadzie, może odnotować to w części “inne spostrzeżenia”.

Kulawizny

Kulawizny są jednym z największych wyzwań związanych z dobrostanem w sektorze owczarskim. Chociaż istnieją też niezakaźne przyczyny kulawizny, główną jej przyczyną jest infekcja (zanokcica, zapalenie szpary międzypalcowej, zakaźne zapalenie skóry racic u owiec). Kulawe owce nie tylko doświadczają dyskomfortu czy bólu, ale są również podatne na inne choroby (jak zaburzenia równowagi metabolicznej, zapalenie gruczołu mlekowego), spadek płodności, utratę masy ciała oraz stwarzają ryzyko zarażenia pozostałych osobników w stadzie. Wczesne rozpoznanie, badanie i leczenie każdego kulawego zwierzęcia jest kluczowe dla ograniczenia bólu, powrotu do zdrowia i zminimalizowania rozprzestrzeniania się choroby. Dla rolnika istotne jest rozpoznanie przyczyn kulawizny w celu odpowiedniego zaplanowania leczenia i zapobiegania tej chorobie.

Stan organizmu

Ocena punktowa stanu ciała jest techniką oceny kondycji inwentarza i powinna być przeprowadzana w regularnych odstępach czasu. Jej celem jest osiągnięcie równowagi pomiędzy racjonalnym żywieniem, dobrą wydajnością produkcyjną i dobrostanem. Chociaż kondycja organizmu zmienia się w pierwszym roku życia jagnięcia, sposób utrzymania skutkujący właściwą punktacją maciorek i tryków ma pozytywny wpływ na ich płodność i zdrowie (np. zmniejszając częstotliwość chorób metabolicznych i innych) oraz na zachowanie owiec. Owieczki i tryki powinny być badane ręcznie i oceniane w ciągu roku dorastania, by osiągnąć docelową punktację, właściwą dla krycia przez tryki, dla wykotów, laktacji i odstawienia. Ocena wizualna proponowana w protokole AWARE) nie jest tak precyzyjna (zwłaszcza gdy zwierzęta są w pełni pokryte runem) jak badanie palpacyjne. Jednakże ocena kondycji organizmu jest tak istotna dla dobrostanu owiec, że konieczne jest jej włączenie do protokołu, nawet jeśli kontroler nie jest w stanie przebadać manualnie owiec podczas wizyty w gospodarstwie. Chociaż niedoszacowanie w tym względzie może być znaczne, przynajmniej pomoże wykryć zwierzęta bardzo wychudzone.

Czystość

Owca, jeśli ma wybór, wybierze legowisko na suchym i czystym podłożu. Zabrudzenia runa (odchody, błoto) mogą stwarzać optymalne warunki do rozwoju ektopasożytów (zwłaszcza mucha plujka), zwiększa ryzyko chorób i powoduje problemy w trakcie lub przed ubojem. Zabrudzenia w obrębie różnych obszarów ciała owcy są spowodowane różnymi przyczynami i mogą wpływać na dobrostan zwierzęcia na różne sposoby. Zabrudzenia w okolicy tylnej ćwiartki są najprawdopodobniej spowodowane pozostałościami odchodów, które mogą wynikać ze zmiany diety, pasożytów, chorób i braku równowagi żywieniowej. Zabrudzenia na brzuchu lub kończynach mogą być bardziej powiązane z kwestiami środowiskowymi, takimi jak mokre podłoże, grząski teren, wypasanie na ścierniskach, brudne legowiska (jeśli zwierzęta przebywają w budynku). Może to prowadzić do termicznego dyskomfortu i zwiększać ryzyko kulawizny czy zapalenia gruczołu mlekowego.

Utrata runa i jego jakość

Utrata runa może być wynikiem kilku przyczyn. Niektóre rasy owiec (np. Easy-care) naturalnie zrzucają runo gdy pogoda robi się cieplejsza i dlatego w pewnych porach roku owce te mogą wykazywać straty wełny. U innych ras i w innych porach roku, utrata runa może być skutkiem stresu (poważna choroba, ataki pasożytów, niedożywienie itd.), co może spowodować ześlizg wełny. Wpływ może mieć też uraz, pasożyty zewnętrzne, infekcje skóry (np. kłaczkowata wełna), niewłaściwe warunki utrzymania zwierząt lub urządzenia: bramy, podajniki na paszę lub budynki inwentarskie. Chociaż utrata wełny może mieć wpływ na termoregulację, oddziałuje także na dobrostan zwierząt, jest więc markerem problemów.

Ropnie, zmiany chorobowe lub obrzęki

Ocena tych dolegliwości u owiec z pełnym runem, może być trudna, ale u niektórych ras, w niektórych porach roku, taka ocena jest możliwa. Zmiany chorobowe i obrzęki wskazują na uszkodzenia skóry, a w niektórych przypadkach – także tkanek położonych głębiej. Małe obszary uszkodzeń skóry i obrzęków mogą być nieuniknione w stadzie owiec, ale miejsca zmian chorobowych czy obrzęków większe niż 2 cm powinny być powodem do niepokoju.

Nieowłosione miejsca wskazują na wielokrotne ścieranie lub podrażnienie, obecność ekto-pasożytów lub wcześniejsze urazy (blizny). Zmiany chorobowe wskazują na uszkodzenie skóry i mogą być rezultatem złych warunków utrzymania, złych rozwiązań technicznych w budynku, niewłaściwego utrzymania boksów, zniszczonych bram lub ogrodzeń, albo mogą wynikać z relacji pomiędzy owcami. Obrzęki mogą być wynikiem złej konstrukcji lub utrzymania boksów, złym zaprojektowaniem koryt na paszę lub barierek, wreszcie ropniami, torbielami lub miejscami po iniekcjach. Umieszczenie zmian chorobowych, utraty runa oraz obrzęków jest ważne w ustaleniu prawdopodobnej ich przyczyny.

Przycinanie ogona (ogon przycięty krótko)

Ogony są przycinane w celu utrzymania w czystości okolicy odbytu. Zabrudzenie tego obszaru stanowi wysokie ryzyko muszycy: muchy składają jaja w fałdach skóry a ich larwy wchodzą w głąb skóry zwierzęcia. Jest to bardzo bolesne dla owcy, a za krótki ogon nie chroni odbytu i sromu.

Skrócony ogon musi pozostać na tyle długi aby pokryć odbyt samców i srom samic. Wielu rolników odchodzi od tej techniki, gdyż potrafią utrzymać stado bez potrzeby skracania ogonów.

Owce wymagające dodatkowej opieki

Dodatkowa opieka może obejmować ponowne przebadanie zwierząt z niepokojącymi objawami oraz leczenie weterynaryjne, ulepszenia lub przebudowę w budynkach inwentarskich, zmiany w żywieniu, wzmożony nadzór. Zwierzęta zaliczane do tej kategorii mogą wykazywać objawy ze strony układu oddechowego (kaszel), słaby stan okrywy włosowej, wydzieliny z oczu lub nosa, objawy biegunki itd.

Owce wymagające natychmiastowej interwencji

Każde zwierzę, które jest wyraźnie chore lub ranne, musi być niezwłocznie poddane niezbędnym zabiegom i opiece, niezależnie od tego czy jest to zwierzę wybrakowane czy nie. Owce, które nie otrzymają odpowiedniej opieki cierpią ból, dyskomfort i niepokój. To nie tylko obniża poziom dobrostanu, ale także zmniejsza prawdopodobieństwo i wydłuża czas rekonwalescencji, zwiększa ryzyko rozprzestrzeniania się chorób i zmniejsza wydajność. Owce kwalifikujące się do tej grupy, są narażone na ostrą postać kulawizny lub cierpienie z powodu ataku much lub ostrej choroby.

Jagnięta – ogólny stan zdrowia

Nieodstawione jagnięta mogą cierpieć na wiele infekcji, prowadzących do szybkiego odwodnienia, spadku wigoru, pokładania się, wreszcie śmierci. Podobne objawy wykazują zwierzęta, które z jakiegokolwiek przyczyny nie mogą pobierać pokarmu.

Jagnięta – biegunka

Objawy to wodniste lub lepkie odchody, które brudzą runo. Przyczyny mogą obejmować szeroki zakres infekcji i pasożytów (robaki wewnętrzne). Dokładna diagnoza i odpowiednie leczenie – włączając nawodnienie – są ważne aby zapobiec cierpieniu i śmierci.

Śmiertelność

Każdy rolnik ma obowiązek odnotowywać liczbę urodzonych jagniąt i liczbę padłych zwierząt.

Powszechnymi przyczynami śmiertelności są choroby zakaźne (głównie zapalenie płuc), wrodzone nieprawidłowości, urazy, choroby pasożytnicze, trudne wykoty i zaburzenia równowagi metabolicznej. Wszystkie te przyczyny mogą negatywnie wpływać na dobrostan i powodować znaczne koszty leczenia, spadek przyrostów, dodatkowę nakłady pracy i upadki śmiertelne. Niższy wskaźnik śmiertelności można osiągnąć przez przeciwdziałania: troskliwą opiekę, dostosowanie budynków inwentarskich i dobrą jakość ściółki, odpowiednie żywienie, bezpieczeństwo biologiczne i właściwy program szczepień. Wystarczający pobór siary, dezynfekcja pępka i ścisła obserwacja są kluczem do uniknięcia strat jagniąt, a kontrola pasożytów, dobre utrzymanie, dobre odżywianie i właściwa kondycja mają tu kluczowe znaczenie. Młode jagnięta mogą umrzeć bardzo szybko w wyniku infekcji, ale im są starsze, tym upadki śmiertelne są rzadsze. Wysoki wskaźnik śmierci zwierząt może być sygnalizować błędy gospodarowania, skoro chore osobniki nie są rozpoznawane i leczone w odpowiednim czasie. Jeśli przyczyny śmierci są znane, należy je odnotować.

D: Trzoda chlewna

Spostrzeżenia ogólne

- Dla każdej grupy zwierząt należy sporządzić przynajmniej raz w roku, podczas kontroli.
- W razie stwierdzenia niezgodności odnośnie dobrostanu zwierząt, wymagana jest kontrola dodatkowa, wykonana w stosownym terminie przez wyspecjalizowanych inspektorów.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektorzy muszą wypełnić formularz dla każdego gatunku; jeśli w obrębie gatunku istnieje zróżnicowanie (np. maciory i tuczniki), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.
- Inspektorzy powinni sporządzić szczegółowe uwagi i zdjęcia aby dostarczyć pełnych informacji na temat kondycji ocenianych zwierząt. Jest to szczególnie ważne w przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych zwierząt. Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, hodowli i stanu zdrowia zwierząt.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.
- Ze względu na bezpieczeństwo i zdrowie inspektora kontrola knurów powinna odbywać się z odpowiedniej odległości. Jeśli jest zasadna, może być wykonana z zewnątrz zagrody.

Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Upewnić się, że buty i odzież są czyste (ewentualnie założyć kombinezon i osłonę na buty);

Jeśli buty ulegną zabrudzeniu podczas kontroli, należy zwracać uwagę, by nie przenieść zanieczyszczenia na pasze;

Oceniać najpierw najmłodsze zwierzęta, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.

Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym uspokojenie się zwierząt

(ok. 3 minuty)

Ocenić reakcję zwierząt na obecność personelu.

Wyszukać zwierzęta **nie** wykazujące normalnych zachowań (jedzenie i picie, rycie, odpoczywanie, spanie, zachowania społeczne, zabawy), które mogą być chore lub zastraszone. Wypatrywać oznak walki i narastającego nerwowego zachowania.

Wsluchać się w ogólne zachowania stada (kaszel, odgłosy).

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca dla jednoczesnego pobierania paszy i czy koryta są czyste i w dobrym stanie (np. brak ostrych krawędzi);

Sprawdzić jakość paszy dotykiem i węchem, by upewnić się o jej świeżości i smakowitości;

Sprawdzić czy zwierzęta mają wystarczająco dużo miejsca do jednoczesnego leżenia;

Sprawdzić czy jest wystarczająca ilość czystej ściółki;

Sprawdzić czy liczba koryt na wodę jest wystarczająca:

Sprawdzić czy koryta na wodę są czyste i czy zapewniona jest stała dostawa świeżej wody w wystarczającej ilości;

Ocenić budynek inwentarski (wiatę, zagrodę) pod kątem ostrych krawędzi, ułamanych bramek / ogrodzeń, które mogłyby spowodować obrażenia;

Upewnić się, że poziom oświetlenia są wystarczający (umożliwiający ocenę stanu zwierząt). Jeśli jest niedostateczny, inspektor powinien użyć latarki / lampki czołowej, w celu przeprowadzenia pełnej kontroli;

Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu.

Plan protokołu oceny

Krok 1. Ocena całego stada świń w gospodarstwie	
1. Kulawizna 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Urazy 4. Stan skóry 5. Świnie wymagające dodatkowej opieki (np. wydzielina z nosa, problemy oddechowe) 6. Świnie wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja, hospitalizacja)	• Ocenie podlegają wszystkie grupy zwierząt w gospodarstwie w tym zwierzęta hodowlane, noworodki, prosięta i warchlaki, a także osobniki, które zgodnie z planem opuszczają gospodarstwo. • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Krok 2. Ocena w podgrupach	
1. Kulawizna 2. Wskaźnik kondycji zwierząt 3. Urazy 4. Stan skóry 5. Świnie wymagające dodatkowej opieki (np. wydzielina z nosa, problemy oddechowe) 6. Świnie wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja, hospitalizacja)	• Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie stwierdzono problemu, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. • Wybrać losowo próbę określonych zwierząt. Minimalna wielkość próby badanej to 20 zwierząt, ale jeśli w stadzie jest mniej niż 20 osobników – wszystkie zwierzęta powinny zostać poddane ocenie. Jeśli to możliwe lub jeśli istnieje obawa o poziom dobrostanu stada/podgrupy, należy poddać ocenie większą próbę. (wielkość próby ustala jednostka certyfikująca) • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Wskaźniki oceny	
7. Śmiertelność 8. Wskaźniki ubojowe	• Z dokumentacji gospodarstwa

1. Kulawizna

Oceniać poszczególne świnię obserwując je w ruchu. Sprawić aby poszczególne świnię wstały, jeśli jest to konieczne aby obejrzeć je w ruchu.

Punktacja:

0 = Brak kulawizny

1 = Kulawizna

Obserwując świnię pod kątem kulawizny, wziąć pod uwagę:

- Stojące, ale nie obciążające w pełni chorej kończyny i/lub stojące na czubkach racic; i/lub
- Chód ze skróconym wykretem przy minimalnym obciążeniu chorej kończyny oraz zarzucanie zadem (ciągle możliwy jest trucht i galop); i/lub
- Ostra kulawizna bez obciążania chorej kończyny.

Nie brać pod uwagę świń, które wykazują jedynie sztywność i nierówny chód.

2. Ocena kondycji ciała

Oceń wszystkie świnię. Obejrzeć zwierzę z tyłu i z boku i ocenić wizualnie budowę ciała. Spójrzeć przede wszystkim na biodra, kręgosłup, guz kulszowy i ocenić czy kości są widoczne i wystające.

Punktacja:

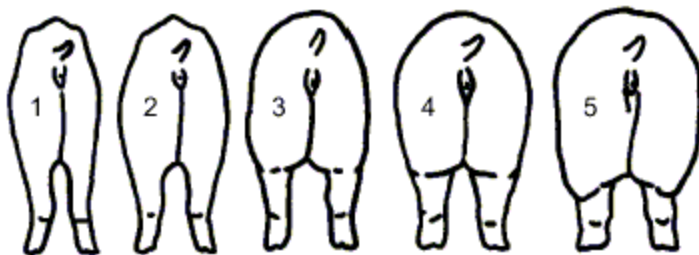
0 = Kondycja średnia / dobra (liczba punktów BCS: 3 – 4)

1 = Kondycja wychudzona (liczba punktów BCS : 1 – 2)

Zwierzę jest wyraźnie chude z wystającymi biodrami, guzem kulszowym i kręgosłupem z minimalną warstwą tkanki tłuszczowej. W grupie warchlaków i w końcowej fazie tuczu najbardziej oczywistym wskaźnikiem jest wystający kręgosłup. Maciora jest widocznie chuda, z biodrami i kręgosłupem bardzo wystającym i bez pokrycia tkanką tłuszczową.

2 = Kondycja otłuszczona (liczba punktów BCS: 4 – 5)

Od tyłu zwierzę wygląda na zaokrąglone, nasada ogona i całe udo pokryte tkanką tłuszczową. Guz kulszowy i kości biodrowe (guz biodrowy) niewidoczne.

Wychudzona

Dobra

Otłuszczona

3. Urazy

Ocenić wzrokowo **jeden** bok zwierzęcia i odnotować ewentualne urazy na głowie, szyi, ogonie, tylnej części ciała i dodatkowo u macior – na wymieniu i na sromie.

Punktacja:

0 = Brak urazów

1 = Urazy

Urazy obejmują **uszkodzenia, wszystkie obrzęki** (włączając zapalenie wymienia (zapalenie gruczołu mlekowego) i **przepukliny**.

Odnotować obrażenia linearne dłuższe niż 10 cm oraz przypadki wystąpienia trzech lub więcej obrażeń o długości 3 cm, jak również plamy większe niż 1x1 cm. Definicja obrażeń obejmuje obtartą/pękniętą skórę, świeże (tj. krwawiące) rany i zranienia gojące się (strupy). Blizny się tu nie kwalifikują.

Typowe obrażenia odniesione w walce mają postać linii równoległych, natomiast pochodzące od ugryzień z boku są przeważnie okrągłe.

Obrażeń na ogonie i uszach wynikających z pogryzienia należy szukać uważnie. Świnie powinny być oceniane od tyłu. Zbadać czy ogon jest opuchnięty lub krótszy niż normalnie i poszukać strupów i uszkodzeń. Należy odnotować każdy zaobserwowany uraz ogona.

Ponadto należy dokładnie sprawdzić uszy pod kątem śladów pogryzienia. Każdy zaobserwowany uraz uszu należy odnotować.

4. Stan skóry

Ocenić wzrokowo **jeden** bok zwierzęcia i odnotować każdą zmianę w stanie skóry:

Punktacja:

0 = Dobry stan skóry

1 = Zły stan skóry:

oparzenie słoneczne (zaczerwienienie, obrzęk, strupy, łuszczenie się skóry) lub **objawy świerzba** (małe czerwone plamki na całym ciele lub u macior czerwone/brązowe strupy za uszami lub w uszach), bądź innych **ektopasożytów**.

5. Świnie wymagające dodatkowej opieki

Oceniać całe stado. Odnotować liczbę zwierząt, które powinny zostać ponownie przebadane. Dalsze działania mogą obejmować leczenie weterynaryjne, poprawę / zmianę warunków utrzymania / żywienia, bądź wzmożony nadzór nad zwierzętami.

Dotyczy zwierząt z problemami oddechowymi, jak wydzielina z nosa czy z oczu, z objawami biegunki, pasożytów, ogólnie w złym stanie zdrowia.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

6. Świnie wymagające natychmiastowej interwencji

Oceniać całe stado. Odnotować liczbę zwierząt chorych lub rannych, które powinny zostać objęte natychmiastowymi działaniami. Dalsza interwencja może obejmować natychmiastowe leczenie, hospitalizację lub wybrakowanie.

Przykładowo: świnie z ostrą kulawizną, z rozległymi obrażeniami z powodu walk.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki

7. Śmiertelność

Sprawdzić dokumentację gospodarstwa i odnotować liczbę padłych zwierząt w ciągu ostatnich 12 miesięcy, w następujących przedziałach:

- a. 0 – 48 godzin – wszystkie prosięta, włączając martwo urodzone
- b. 48 godzin – wszystkie prosięta
- c. Młode po odsadzeniu od matki oraz maciory

Zapis powinien uwzględniać wszystkie nieplanowane wybrakowania, zwierzęta znalezione martwe oraz poddane eutanazji w gospodarstwie.

8. Wskaźniki ubojowe

W miarę możliwości zapoznać się z dokumentacją poubojową:

- a. Liczba odrzuconych tusz
- b. Liczba tusz z rozpoznaną chorobą wątroby
- c. Liczba tusz z rozpoznaną chorobą płuc

Jeśli inspektor zauważy inne aspekty dotyczące dobrostanu zwierząt w stadzie, może odnotować to w części “inne spostrzeżenia”:

Kulawizna

Kulawizna jest objawem doznawanego bólu i traktowana jako sygnał niedostatecznego dobrostanu. Może być spowodowana urazem lub infekcją racicy lub stawu, bądź przejawem przewlekłego zapalenia kości i stawów (osteocondrosis), związanym z uszkodzeniem chrząstki w stawie, co może wynikać z szybkiego wzrostu zwierzęcia. W porównaniu z maciorami utrzymywanymi na podłożu betonowym wyścielonym słomą lub przebywającymi na zewnątrz na podłożu naturalnym (glebie) – ryzyko nieprawidłowego chodu znacząco wzrasta u macior utrzymywanych na podłogach rusztowych. Ponieważ świnię z kulawizną spędzają więcej czasu leżąc, istnieje również zwiększone ryzyko powstawania odcisków lub zapalenia kaletki maziowej na stawach skokowych. Rutynowy monitoring prowadzony w celu rozpoznawania kulawizny świń jest kluczem do wykrywania wczesnych stadiów w celu izolacji i leczenia.

Stan organizmu

Punktacja 1 i 2: Zwierzę jest chude z wystającymi biodrami, guzem kulszowym i kręgosłupem minimalnie okrytym tkanką tłuszczową. Kości biodrowe i kręgosłup są łatwo wyczuwalne.

Punktacja 3: Konieczny jest silny nacisk dłoni aby wyczuć kości biodrowe i kręgosłup.

Punktacja 4: Niemożliwe jest wyczucie kości, nawet pod naciskiem dłoni.

Punktacja 5: Wyrastki poprzeczne wyczuwalne jedynie jako linia, końce wyrostków podłużnych są niewyczuwalne. Mięśnie grzbietu są pełne i pokryte grubą warstwą tkanki tłuszczowej.

Regularne badanie stanu ciała świń pozwala dostrzec nieprawidłowości żywienia i opieki zdrowotnej oraz słabe warunki środowiskowe macior podczas ostatniej laktacji lub ciąży. Dobry gospodarz bierze pod uwagę potrzeby żywieniowe każdej świni, ponieważ poważna utrata wagi może być trudna do odrobienia, zwłaszcza w systemie żywienia grupowego. Maciory o złej kondycji ciała dają mioty o niskiej masie urodzeniowej i niskiej masie prosiąt przy odstawieniu. Otłuszczone maciory mogą cierpieć z powodu osłabienia nóg, co zwiększa ryzyko urazów i ryzyko wystąpienia niektórych chorób włączając Mastitis Metritis Agalactia (zapalenie gruczołu mlekowego, macicy i bezmleczność).

Grupa prosiąt i tuczników powinna być jednorodna. Chude zwierzęta powinny być trzymane w oddzielnych grupach, by nie były dominowane przez większe osobniki. Chude świnię to często osobniki najstarsze w miocie, cierpiące z powodu pasożytów wewnętrznych lub innych chorób.

Urazy

Sporadyczne drobne obrażenia, obrzęki, urazy lub zadrapania bywają nieuniknione. Ale **dla macior i tuczników obrzęk lub obrażenia linearne** dłuższe niż 10 cm oraz przypadki wystąpienia trzech lub więcej obrażeń o długości 3 cm, jak również plamy większe niż 1x1 cm mogą być powodem do obaw; w przypadku prosiąt dotyczy to nawet mniejszych obrażeń.

Każdy rodzaj obrzęku lub urazu, świeży albo gojący się, powinien być odnotowany. Mogą to być rany na uszach, ogonie, bokach, wymieniu, sromie, prąciu lub na innej części ciała.

Urazy mogą powodować ból i dyskomfort. Istnieje ryzyko, że ulegną zakażeniu, a przez to będą bardziej bolesne lub wywołają gorączkę i ogólną chorobę zwierzęcia.

Urazy mogą sygnalizować błędy w utrzymaniu i zaburzenia behawioralne świń, które np. nie mają wystarczająco urozmaiconego otoczenia w zagrodzie. Obrzęki z powodu ropni, zapalenia kaletki maziowej, przepukliny lub innych przyczyn mogą powodować ból i dyskomfort i wskazywać na błędy w utrzymaniu zwierząt, np. brak wystarczającej ilości ściółki.

Podgryzanie ogonów jest nieprawidłowym zachowaniem, które sygnalizuje ograniczone możliwości rycia i eksplorowania. Gryzienie ogonów stanowi poważny problem dotyczący dobrostanu zwierząt, ponieważ jest bolesne dla zwierzęcia gryzionego i może prowadzić do powstawania ropni i infekcji. Gryzienie ogonów jest również stresujące dla grupy, ujawniając frustrację i obniżone poczucie dobrostanu gryzących osobników.

Ugryzienia uszu i boków ciała mają podobną etiologię jak gryzienie ogonów, wskazując, że siedlisko nie zaspokaja potrzeb behawioralnych i/lub fizjologicznych świń, np. brak podłoża nadającego się do penetracji lub niewystarczająca przestrzeń. Obrażenia powodują ból i mogą stanowić drogę do rozwoju zakażenia.

Znaki na ciele wynikają przede wszystkim z agresywnych interakcji między zwierzętami, ale mogą być również spowodowane przez źle zaprojektowane siedlisko. Agresywne interakcje, strach i rany w następstwie walki są niekorzystne dla dobrostanu świń. Lokalizacja i rodzaj znaków obecnych na ciele oraz wszelkie ślady na ciele świń przebywających w zagrodzie mogą pomóc określić czynniki ryzyka i podjąć działania ograniczające te zagrożenia w przyszłości. Na przykład rany na głowie i barkach są związane z walkami o pozycję społeczną w grupie, zwłaszcza w warunkach, które ograniczają rozchodzenie się zwierząt i okazywanie zachowań uległych. Zwierzęta znajdujące się niżej w hierarchii w walce o pokarm i z uszkodzeniami w tylnej części ciała mogą być ofiarami narastającego stresu behawioralnego. W przypadku macior trzymany na podłogach rusztowych obserwuje się zwiększone ryzyko uszkodzenia kończyn i ciała.

Agresywne interakcje pozostawiające znaki na ciele, skutkują wydatkami energetycznymi, a tym samym gorszym wykorzystaniem paszy. Uszkodzenia uszu i barków są związane z największym ograniczeniem przyrostu i mogą mieć największy wpływ w wydajność.

Uszkodzenia barków u macior mogą być bolesne, są zwykle obecne przez dłuższy czas i często pojawiają się ponownie. Powstają one, gdy wychudzona maciora leży przez dłuższy czas na twardym podłożu; mogą przyjmować postać obrzęku lub otwartej rany. Wskazują, że warunki bytowania, żywienia lub utrzymania macior są nieoptymalne i sugerują, że istnieje długotrwały problem w kwestii dobrostanu.

Uszkodzenia sromu są bolesne i mogą ulec zakażeniu. Maciory gryzą się wzajemnie współzawodnicząc o pożywienie i ograniczony dostęp do wody, w sytuacji niskiego poziomu wyżywienia i nieadekwatnej ilości błonnika w diecie.

Stan skóry

Zły stan skóry u świń przejawia się zaczerwienieniem, obrzękami, strupami i otarciami. Skóra często swędzi i świny mają zadrapania spowodowane ocieraniem się. Choroby skóry świń można zgrubnie podzielić na dwie kategorie: specyficzne infekcje i stany dotyczące samej skóry oraz te, które są objawem innej choroby. Najczęstszymi schorzeniami skóry są wysiękowe zapalenie naskórka, świerz, martwica skóry, choroba pęcherzykowa i oparzenie słoneczne. Pierwsze cztery choroby mają znaczący wpływ na zdrowie świń oraz skutkują słabymi przyrostami. Oparzenie słoneczne może być bolesne i powodować podrażnienie skóry u świń przebywających na zewnątrz, które nie mają dostępu do cienia; pogłębia się to w miesiącach letnich. Pęknięta i starta skóra może stanowić drogę zakażenia. W każdym przypadku świny powinny być leczone.

Świny wymagające dodatkowej opieki

Dodatkowa opieka może obejmować leczenie weterynaryjne, ulepszenia lub przebudowy w budynkach inwentarskich, zmiany w żywieniu oraz wzmożony nadzór. Zwierzęta w tej grupie mogą wykazywać objawy ze strony układu oddechowego (kaszel), kulawizny, wydzieliny z oczu lub nosa, objawy biegunki, pasożytów, ugryzień ogona itd.

Świny wymagające natychmiastowej interwencji

Chora lub zraniona świnia ma obniżone poczucie dobrostanu i najlepszą praktyką jest złagodzenie cierpienia, jeśli to konieczne – poprzez eutanazję lub leczenie w suchym, dobrze wyścielonym, izolowanym miejscu (zagrodzie szpitalnej) – po diagnozie lekarza weterynarii. Zwierzęta kwalifikujące się do leczenia „szpitalnego” to chore, zranione lub kulawe, niezdolne do rywalizowania o zasoby, zastraszone lub z pogryzionym ogonem, wreszcie te, którym może pomóc dostęp do bardziej komfortowej ściółki, niż dostępna w zwykłej zagrodzie. Duża liczba świń wymagających przebywania w szpitalnych zagrodach może wskazywać na problemy zdrowotne w stadzie.

Śmiertelność

Śmiertelność obejmuje świny, które padły i te, które zostały wybrakowane przedwcześnie z uwagi na przewlekły uraz czy chorobę. Małe prosięta mogą umrzeć bardzo szybko z powodu infekcji lub przygniecenia przez maciorę. Im świny są starsze tym przypadki śmierci są rzadsze.

Wysoki wskaźnik śmiertelności i wybrakowania w stadzie, wskazuje między innymi na niewłaściwe warunki utrzymania, nieodpowiednie warunki siedliskowe lub podatność na choroby. U macior, głównym czynnikiem powodującym wybrakowanie jest kulawizna i słaba wydajność rozrodcza. Dobra opieka nad żywym inwentarzem, sposób utrzymania, budynki inwentarskie, żywienie, zdrowie i planowanie dobrostanu oraz regularny monitoring i wczesne wykrywanie osobników wymagających dodatkowej opieki, może zminimalizować liczbę padłych zwierząt.

Jeśli przyczyny śmierci świń są znane, powinny być odnotowane.

Wskaźniki ubojowe

Wiele ubojni przekazuje dostawcom żywca informacje zwrotne dotyczące odrzuconych tusz, stanu wątroby i płuc ubitych zwierząt.

Mogą one dostarczyć bardzo ważnych informacji na temat kondycji zdrowotnej zwierząt, odnosząc się do zapalenia płuc, zapalenia opłucnej czy pasożytów wewnętrznych. Dane te powinny być udostępnione inspektorowi podczas kontroli. Jeśli gospodarstwo jest dobrze zarządzane, w razie wykrycia sporej liczby przypadków upośledzonej wątroby, rolnik podejmuje działania zwalczające pasożyty wewnętrzne zwierząt.

E: Kury nioski

Spostrzeżenia ogólne

- Dla każdej grupy zwierząt należy sporządzić przynajmniej raz w roku, podczas kontroli.
- W razie stwierdzenia niezgodności odnośnie dobrostanu zwierząt, wymagana jest kontrola dodatkowa, wykonana w stosownym terminie przez wyspecjalizowanych inspektorów.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektorzy muszą wypełnić formularz dla każdego gatunku; jeśli w obrębie gatunku istnieje zróżnicowanie (np. młode kurki i kury nioski), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.
- Inspektorzy powinni sporządzić szczegółowe uwagi i zdjęcia aby dostarczyć pełnych informacji na temat kondycji ocenianych zwierząt. Jest to szczególnie ważne w przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych ptaków. Dodatkowe obserwacje mogą obejmować np. zabrudzenia drobiu lub obecność i liczbę kogutów, jak również komfort cieplny ptaków: czy ptaki zieją (gorąco) lub tłoczą się (zimno). Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, utrzymania i stanu zdrowia stada.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.

Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Upewnić się, że buty i odzież są czyste (ewentualnie założyć kombinezon i osłonę na buty). Ponadto przestrzegać regulaminu i wymogów bezpieczeństwa biologicznego obowiązujących w gospodarstwie.

Oceniać najpierw najmłodsze grupy ptaków, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.

Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym uspokojenie się stada

(ok. 3 minuty)

Ocenić reakcję ptaków na obecność personelu; np. jeśli stado wykazuje nerwowość i podrywa się, może to wskazywać, że kury nie są wypuszczane na wybieg regularnie.

Wysłuchać się w ogólne zachowania stada (odgłosy, które mogą obejmować gdakanie, głośny skrzek, agresywne dziobanie lub wydziobywanie piór (pterofagia).

Odnotować dane dotyczące stada: liczebność, wiek, rasa, średnia produkcja, czy zrzucają pióra. Ponadto – czy istnieją zagrożenia zdrowotne lub uwagi dotyczące jakości pasz.

Odnotować informacje dotyczące pochodzenia młodych niosek: urodzone w gospodarstwie czy z zakupu (skąd, w jakim wieku, czy rolnik widział odchowalnię przed zakupem kurek), a także szczegóły dotyczące wprowadzenia / przygotowania konwersji).

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić, czy dla wszystkich ptaków jest wystarczająca powierzchnia pozyskiwania paszy, z zapewnionym łatwym dostępem;

Sprawdzić czy podajniki pasz są czyste i działają prawidłowo;

Sprawdzić czy jest wystarczająca liczba poidel;

Sprawdzić czy poidła są czyste i działają prawidłowo;

Ocenić dostępność ściółki, w tym powierzchnię, rodzaj, jakość (łamliwość, stopień pokrycia);

Upewnić się, że oświetlenie jest wystarczające (umożliwia ocenę) i zbadać rozplanowanie oświetlenia, jeśli zainstalowano sztuczne światło;

Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu w kurnikach;

Ocenić rozmieszczenie grzęd. Wziąć pod uwagę przestrzenność, długość, wysokość, rodzaj i stan grzęd;

Ocenić budynki inwentarskie pod kątem ostrych krawędzi, złamanych listew, ramp, urządzeń, które mogłyby spowodować uraz lub uwięzić ptaki;

Szukać śladów obecności ptaszyńca kurzego;

Ocenić jakość i dostępność wybiegów: okrywę roślinną, osłony (naturalne bądź sztuczne), inne obiekty (kłody, rośliny, inne zwierzęta na wybiegu), liczbę otworów wejściowych/wyjściowych i stan podłoża w ich sąsiedztwie.

Plan protokołu oceny

Krok 1. Ocena wszystkich kur w gospodarstwie	
1. Utrata piór 2. Ptaki wymagające dodatkowej opieki (np. wykazujące urazy, blade grzebienie, brudny odbyt, problem oddechowe) 3. Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja/hospitalizacja)	• Ocena wszystkich stad w gospodarstwie. • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: ○ Brak zwierząt chorych ○ Chore są pojedyncze osobniki ○ Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt ○ Chorych jest mniej niż połowa zwierząt ○ Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Step 2. Ocena w podgrupach	
1. Utrata piór 2. Ptaki wymagające dodatkowej opieki (np. wykazujące urazy, blade grzebienie, brudny odbyt, problem oddechowe) 3. Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja/hospitalizacja) 4. <i>Stan głowy</i> 5. <i>Nieprawidłowości stóp</i> 6. <i>Kości mostka</i>	• Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie stwierdzono problemu, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. • Podgrupa 1: Ocenить próbkę 50 losowo wybranych ptaków do wizualnej oceny pod kątem utraty piór oraz ptaków wymagających dodatkowej opieki lub natychmiastowej interwencji. • Podgrupa 2: Wybrać losowo drugą podgrupę 25 ptaków w kurniku i oceniać oddzielnie każdego ptaka pod kątem stanu głowy, nieprawidłowości stóp, uszkodzeń mostka, a także innych wskaźników. • Jeśli wybrano więcej niż 25 ptaków, wybrać z nich losowo 25 ptaków do oceny. Ptaki muszą być wybrane do oceny tych wskaźników i powinno to być zrobione przez rolnika. Jeśli nie jest możliwe wzięcie ptaków do oceny, należy sprawdzić, o ile dostępne, dane poubojowe, pod kątem nieprawidłowości stóp i uszkodzeń kości mostka. • W oparciu o badanie próby zapisać odpowiednio: ○ Brak zwierząt chorych ○ Chore są pojedyncze osobniki ○ Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt ○ Chorych jest mniej niż połowa zwierząt ○ Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Dokumentacja produkcyjna	
7. Śmiertelność	• Z dokumentacji gospodarstwa

1. Utrata piór

Ocenić ptaki pod kątem uszkodzeń piór; wizualnie oceniać całą kurę, zwracając szczególną uwagę na głowę, szyję, grzbiet i okolicę odbytu. Jeśli ocena dotyczy ptaków w podgrupie, obejmuje również okolicę mostka (klatki piersiowej) i spodnią część ptaka.

Punktacja:

- 0 = Brak / Minimalna utrata piór**
Nie widać nagiej skóry, brak jedynie pojedynczych piór.
- 1 = Niewielka utrata piór**
Umiarkowane zużycie, pióra zniszczone, 2 albo więcej brakujących przylegających do siebie piór, widoczna naga skóra nie więcej niż < 5 cm.
- 2 = Umiarkowana / poważna utrata piór**
Widoczna naga skóra ponad 5 cm.

2. Ptaki wymagające dodatkowej opieki

Ocenić całe stado. Odnotować liczbę zwierząt, które powinny zostać ponownie przebadane. Dalsze działania obejmują leczenie weterynaryjne, poprawę / zmianę warunków utrzymania / żywienia, wzmożony nadzór.

Dotyczy zwierząt z oznakami powstałych w wyniku dziobania małych ran/strupów (brak świeżej krwi) lub zaczerwienionej (stan zapalny) skóry, wskazującej groźne wydziobywanie piór, zwierząt z objawami oddechowymi, zabrudzeniami wokół odbytu (objaw obecności pasożytów), blade grzebienie, ogólnie zły stan zdrowia.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

3. Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji

Ocenić całe stado. Odnotować liczbę ptaków wyraźnie chorych i z obrażeniami, które powinny zostać objęte natychmiastowymi działaniami. Dalsza interwencja może obejmować hospitalizację (usunięcie z głównego stada) lub wybrakowanie.

Dotyczy to wyraźnie chorych ptaków (z nastroszonymi piórami, obojętne, niereagujące na bodźce), ptaki ze świeżymi ranami ciała, które mogłyby przyciągnąć kanibalistyczną uwagę innych ptaków. Uwzględnić ptaki w izolowanej szpitalnej zagrodzie, które powinny być wybrakowane.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

4. Stan głowy (dotyczy ptaków wziętych do oceny)

Ptaki wzięte do oceny pod kątem stanu głowy. Ocenie podlega stan grzebienia, oczu, wydzieliny i stan dzioba.

Punktacja:

0 = Stan dobry

Oczy czyste, prawidłowe oddychanie, brak wydzieliny, brak kichania
Równomiernie zabarwiony grzebień, bez zadrapań

1 = Stan głowy

- Nieprawidłowości grzebienia: bardzo blady, sine lub czarne obszary, urazy, grzebień wydaje się być wyschnięty
- Wydzieliny z oczu lub nosa
- Oczy odbarwione / stan zapalny
- Kichanie lub trudności oddechowe

5. Nieprawidłowości stóp (dotyczy ptaków wziętych do oceny)

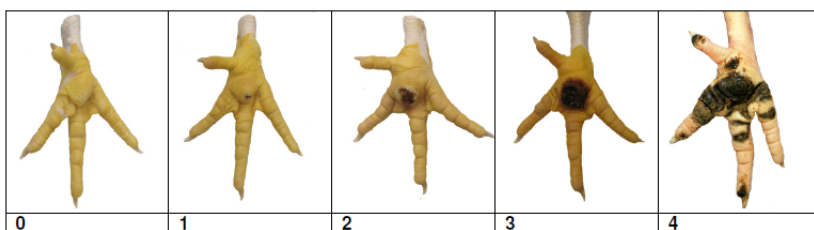
Ptaki wzięte do oceny pod kątem nieprawidłowości stóp. Ocenie podlegają uszkodzenia palców i zapalenie skóry podszwy.

Punktacja:

0 = Stan dobry

1 = Nieprawidłowości stóp

- Uszkodzenia palców (rany, pęknięcia, brakujące części)
- Zapalenie skóry podszwy (zmiany chorobowe / obrażenia, skóra zgrubiała lub w stanie zapalnym, obrzęki). Odnotować każdy objaw uszkodzenia; pkt 1 wg skali.

© A Butterworth, University of Bristol

Jeśli dostępna, przejrzeć dokumentację poubojową.

6. Kości mostka (dotyczy ptaków wziętych do oceny)

Ptaki wzięte do oceny pod kątem uszkodzeń kości mostka. Ocenić wizualnie obszar mostka i zbadać palpacyjnie kość mostka.

Punktacja:

0 = Brak uszkodzeń

Brak odstępstw od normy, deformacji lub części zgrubiałych. Kość mostka całkowicie prosta.

1 = Kość mostka uszkodzona

Odstępstwo od normy lub deformacja kości mostka (włączając części zgrubiałe)

Jeśli dostępna, przejrzeć dokumentację poubojową.

7. Śmiertelność

Sprawdzić rejestry gospodarstwa i odnotować liczbę upadków w następujących przedziałach:

- a. Śmiertelność poprzedniego stada
- b. Śmiertelność do dnia inspekcji
- c. Śmiertelność do 40 tygodni (o ile dotyczy)

Odnotować, jeśli to możliwe, dominującą przyczynę śmiertelności w przedziałach a, b i c.

Jeśli inspektor zauważy inne aspekty dotyczące dobrostanu zwierząt w stadzie, może odnotować to w części "inne spostrzeżenia":

Utrata piór

Utrata piór może być wynikiem różnych czynników; lokalizacja utraty piór może pomóc w ustaleniu potencjalnej przyczyny. Utrata piór na grzbiecie i w okolicy odbytu zwykle wskazuje na wydziobywanie piór. Przyczyny wydziobywania są wieloczynnikowe: obejmują rasę, brak równowagi żywieniowej, warunki w kurniku, niedostateczne wykorzystanie wybiegu, warunki odchowu. Wydziobywanie piór jest bardzo bolesne i może skutkować poważnymi obrażeniami. Jeśli istnieją dowody na wydziobywanie piór w stadzie, bardzo ważne jest podjęcie środków zaradczych. Może to być urozmaicenie zagrody lub przygaszenie światła. Kury naśladują swoje zachowania, więc jeśli kilka kur zacznie wydziobywać pióra, po kilku dniach reszta będzie robić to samo. Jeśli występują rany i ślady krwi, wydziobywanie piór staje się coraz intensywniejsze aż do kanibalizmu i śmierci.

Cienka osłona piór może prowadzić do dyskomfortu cieplnego (zimno / oparzenia słoneczne) i zmniejszyć wydajność. Ptaki wrywające pióra są w stresie, co skutkuje takim zachowaniem.

Uszkodzenie piór na głowie i szyi może wskazywać na agresywność dziobania, często wycelowanego w głowę i może potencjalnie prowadzić do dalszych urazów.

Inne przyczyny utraty piór to uszkodzenia mechaniczne (zwykle dotknięte są okolice głowy / szyi), a także wysrubowana nieśność oraz choroby.

Ważne jest, by odnotować w jakim wieku jest stado. U młodych kur, utrata piór jest mniej tolerowana niż u starszych kur pod koniec okresu niesienia się.

Ptaki wymagające dodatkowej opieki

Dodatkowa opieka może obejmować ponowne przebadanie ptaków z niepokojącymi objawami, leczenie weterynaryjne, ulepszenia lub przebudowę w budynkach inwentarskich, zmianę żywienia i wzmożony nadzór. Do tej kategorii zalicza się ptaki z oznakami małych ran lub strupów (brak świeżej krwi) powstałych w wyniku dziobania, osobniki ze skórą zaczerwienioną lub w stanie zapalnym, wskazującą na intensywne wydziobywanie piór, zwierzęta z problemami oddechowymi, zabrudzeniami wokół odbytu (objaw obecności pasożytów), z bladymi grzebieniami, ogólnie – w złym stanie zdrowia.

Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji

Chore ptaki wymagają szczególnej uwagi, aby jak najszybciej złagodzić ich cierpienia. Wczesne rozpoznanie, leczenie i brakowanie chorych ptaków jest kluczowe dla uniknięcia obniżenia standardów dobrostanu. Duży udział ptaków wymagających dodatkowej opieki może wskazywać, że stada nie są regularnie monitorowane lub mają ukryty problem zdrowotny.

Zalicza się tu ptaki, które są wyraźnie bardzo chore (nastroszone pióra, obojętne, niereagujące na bodźce oraz ptaki z ranami ciała, których świeża krew, może przyciągać kanibalistyczną uwagę innych ptaków).

Stan głowy (ocena w podgrupie)

Wskaźnik ten stosuje się jedynie na poziomie podgrupy, ponieważ wymaga dokładnego badania ptaka i nie da się tego zrobić z odległości. Jakiegokolwiek nieprawidłowości mogą wskazywać na urazy (wyraźne uszkodzenia mechaniczne) lub chorobę; np. błądy grzebienia może wskazywać na obecność pasożytów. Zależnie od rodzaju pasożytów, mogą pojawiać się ciemne obszary na grzebieniu i koralach, zamknięte, matowe lub odbarwione oczy, wydzielina z oczu lub nosa. Kury z infekcjami dróg oddechowych mogą kichać lub przejawiać trudności oddechowe.

Nieprawidłowości stóp (ocena w podgrupie)

Wskaźnik ten stosuje się jedynie na poziomie podgrupy, ponieważ wymaga dokładnego badania ptaka i nie da się tego zrobić z odległości.

Należy odnotować każdy przypadek i stopień uszkodzenia, jak również główną ich przyczynę. Istnieje kilka stopni zapalenia skóry podeszwy, począwszy od lekkiego obrzęku, pogrubienia warstwy rogowej naskórka, aż do głębokiej martwicy. Jest to bardzo bolesne; ptaki mają problemy z chodzeniem i siadaniem na grzędzie, zwłaszcza jeśli obie stopy są dotknięte chorobą.

Zapalenie skóry podeszwy jest ważnym wskaźnikiem poziomu dobrostanu, w kontekście zarówno samych zwierząt, jak i warunków utrzymania. Wysoka częstotliwość występowania tej nieprawidłowości może być związana ze złym stanem ściółki i błędami gospodarowania.

Jeśli dostępna jest wiarygodna dokumentacja ubojowa (co nie zawsze ma miejsce w przypadku kur niosek), należy ją przejrzeć.

Niektóre kury mają nieregularne rozłożenie palców, co ma podłoże genetyczne i powoduje pewne problemy podczas chodzenia. Ponadto, niektóre kury lubią dziobać palce innych kur, przez co mogą się na nich pojawiać rany. Obydwa zjawiska powinny być odnotowane.

Kości mostka (ocena w podgrupie)

Wyczuć, czy kości mostka są uszkodzone, czy nie. Mostek może zostać zdeformowany, albo złamany, gdy kury podfruwają do grzęd. Przyczyny są wieloczynnikowe: młode kury nie potrafią jeszcze podlatywać, metalowe grzędy mogą być śliskie, brak witaminy D i wapnia, zatłoczony kurnik, nerwowe i ruchliwe stado, niewystarczające oświetlenie, etc.

Uszkodzenie jest uważane za bolesne i może mieć długotrwały wpływ na poczucie dobrostanu.

Jeśli dostępna jest wiarygodna dokumentacja ubojowa (co nie zawsze ma miejsce w przypadku kur niosek), należy ją przejrzeć.

Śmiertelność

Jest to kluczowy wskaźnik dobrostanu, odzwierciedlający występowanie chorób, drapieżnictwo, szkodliwe wydziobywanie piór lub inne poważne problemy. Dokumentowanie skali i przyczyn śmiertelności może pomóc ustalić zależności pomiędzy potencjalnymi problemami dotyczącymi dobrostanu (np. wydziobywanie piór) oraz skalą śmiertelności.

F: Brojlery i indyki

Spostrzeżenia ogólne

- Dla każdej grupy zwierząt należy sporządzić przynajmniej raz w roku, podczas kontroli.
- W razie stwierdzenia niezgodności odnośnie dobrostanu zwierząt, wymagana jest kontrola dodatkowa, wykonana w stosownym terminie przez wyspecjalizowanych inspektorów.
- Inspekcje mogą być zapowiedziane lub niezapowiedziane. W przypadku stwierdzenia niezgodności podczas poprzedniej kontroli, wskazana jest inspekcja niezapowiedziana.
- Inspektorzy muszą wypełnić formularz dla każdego gatunku; jeśli w obrębie gatunku istnieje zróżnicowanie (np. podział na odchów i tucz), formularz musi być wypełniony dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.
- Inspektorzy powinni sporządzić szczegółowe uwagi i zdjęcia aby dostarczyć pełnych informacji na temat kondycji ocenianych zwierząt. Jest to szczególnie ważne w przypadku stwierdzenia niezgodności w zakresie dobrostanu zwierząt.
- Zachęca się inspektorów do przedstawienia szczegółowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych ptaków. Dodatkowe obserwacje mogą obejmować np. komfort cieplny ptaków: czy zieją (gorąco) lub tłoczą się (zimno). Komentarze te mogą zawierać również pozytywne spostrzeżenia dotyczące opieki, utrzymania i stanu zdrowia stada.
- Jeśli zwierzęta nie są w dobrym zdrowiu lub kondycji, ale są w trakcie leczenia, należy to odnotować, ale nie jako niezgodność.

Bezpieczeństwo i higiena inspektorów

Upewnić się, że buty i odzież są czyste (ewentualnie założyć kombinezon i osłonę na buty). Ponadto przestrzegać regulaminu i wymogów bezpieczeństwa biologicznego obowiązujących w gospodarstwie.

Oceniać najpierw najmłodsze grupy ptaków, następnie kolejno coraz starsze, a na końcu – zagrożone chorobą.

Umyć ręce po kontroli zwierząt.

Obserwacje ogólne – po krótkim okresie pozwalającym uspokojenie się stada

(ok. 3 minuty)

Ocenić reakcję ptaków na obecność personelu; np. jeśli stado wykazuje nerwowość i podrywa się, może to wskazywać, że kury nie są wypuszczane na wybieg regularnie.

Wsluchać się w ogólne zachowanie stada (odgłosy, które mogą obejmować gdakanie, głośny skrzek, agresywne dziobanie lub wydziobywanie piór (pterofagia).

Odnotować dane dotyczące stada: liczebność, wiek, rasa, średnia produkcja, czy zrzucają pióra. Ponadto – czy istnieją zagrożenia zdrowotne, przejawy drapieżności lub uwagi dotyczące jakości pasz.

Ogólna ocena budynków inwentarskich, pasz i zaopatrzenia w wodę

Sprawdzić, czy dla wszystkich ptaków jest wystarczająca powierzchnia pozyskiwania paszy, z zapewnionym łatwym dostępem;

Sprawdzić czy podajniki pasz są czyste i działają prawidłowo;

Sprawdzić czy jest wystarczająca liczba poidel;

Sprawdzić czy poidła są czyste i działają prawidłowo;

Ocenić dostępność ściółki, w tym powierzchnię, rodzaj, jakość (łamliwość, stopień pokrycia);

Upewnić się, że oświetlenie jest wystarczające (umożliwia ocenę) i zbadać rozplanowanie oświetlenia, jeśli zainstalowano sztuczne światło;

Ocenić jakość powietrza pod kątem poziomu amoniaku i pyłu w kurnikach;

Ocenić rozmieszczenie grzęd. Wziąć pod uwagę przestrzenność, długość, wysokość, rodzaj i stan grzęd;

Ocenić budynki inwentarskie pod kątem ostrych krawędzi, złamanych listew, ramp, urządzeń, które mogłyby spowodować uraz lub uwięzić ptaki;

Ocenić jakość i dostępność wybiegów: okrywę roślinną, osłony (naturalne bądź sztuczne), inne obiekty (kłody, rośliny, inne zwierzęta na wybiegu), liczbę otworów wejściowych / wyjściowych i stan podłoża w ich sąsiedztwie.

Plan protokołu oceny

Krok 1. Ocena wszystkich indyków lub kurcząt-brojlerów w gospodarstwie	
1. Utrata piór (tylko indyki) 2. Osobniki niedorośnięte i martwe ptaki 3. Brud / stan upierzenia 4. Zdolność poruszania się 5. Ptaki wymagające dodatkowej opieki (np. z problemami oddechowymi) 6. Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja/hospitalizacja)	• Ocena wszystkich stad w gospodarstwie. • Dane z obserwacji zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Krok 2. Ocena w podgrupach	
1. Utrata piór (tylko indyki) 2. Jednorodność grupy (osobniki niedorośnięte) 3. Brud / stan upierzenia 4. Zdolność poruszania się 5. Ptaki wymagające dodatkowej opieki (np. z problemami oddechowymi) 6. Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji (np. eutanazja/hospitalizacja) 7. <i>Nieprawidłowości stóp</i> 8. <i>Zapalenie stawów skokowych</i>	• Wybrać podgrupę w oparciu o skalę występującego problemu. Jeśli w żadnej grupie nie stwierdzono problemu, wybrać największą, łatwo dostępną grupę. • Podgrupa 1: Ocenic próbkę 50 losowo wybranych ptaków do wizualnej oceny pod kątem utraty piór (tylko indyki), brudu/stanu upierzenia, zdolności poruszania się oraz zidentyfikować ptaki wymagające dodatkowej opieki lub natychmiastowej interwencji. • Podgrupa 2: Wybrać losowo drugą podgrupę 25 ptaków w kurniku i zagrodzie i oceniać oddzielnie każdego ptaka pod kątem nieprawidłowości stóp, zapalenia stawów skokowych, a także innych wskaźników. • Jeśli wybrano więcej niż 25 ptaków, wybrać z nich losowo 25 ptaków do oceny. Ptaki muszą być wybrane do oceny tych wskaźników i powinno to być zrobione przez rolnika. Jeśli nie jest możliwe wzięcie ptaków do oceny, należy sprawdzić, o ile dostępne, dane poubojowe, pod kątem nieprawidłowości stóp i uszkodzeń kości mostka. • W oparciu o badanie próby zapisać odpowiednio: - o Brak zwierząt chorych - o Chore są pojedyncze osobniki - o Chorych jest mniej niż 1/3 zwierząt - o Chorych jest mniej niż połowa zwierząt - o Więcej niż połowa zwierząt jest chora (przeważają wśród zwierząt poddawanych ocenie)
Dokumentacja produkcyjna	
9. Pęcherze piersiowe 10. Śmiertelność	• Z dokumentacji poubojowej • Z dokumentacji gospodarstwa

1. Utrata piór (tylko indyki)

Oceniać ptaki pod kątem uszkodzeń piór; wizualnie oceniać całą kurę, zwracając szczególną uwagę na głowę, szyję, grzbiet.

Punktacja:

- 0 = Brak / Minimalna utrata piór**
Niewidoczna naga skóra, brak jedynie pojedynczych piór.
- 1 = Niewielka utrata piór**
Umiarkowane zużycie, pióra zniszczone, 2 albo więcej brakujących przylegających do siebie piór, widoczna naga skóra nie więcej niż < 5 cm.
- 2 = Umiarkowana / poważna utrata piór**
Widoczna naga skóra ponad 5 cm.

2. Osobniki niedorośnięte i ptaki martwe

Odnotować liczbę osobników niedorośniętych i liczbę znalezionych ptaków padłych.

3. Brud / Stan upierzenia

Oceniać ptaki pod kątem zabrudzenia /stanu upierzenia.

Punktacja:

- 0 = Brak zabrudzeń/ Małe zabrudzenie**
Upierzenie nie jest zabrudzone lub zabrudzenie jest nieznaczne
- 1 = Łagodne zabrudzenie**
Lekko zabrudzone upierzenie, średnie zabrudzenie części ptaka, ale nie ma obszarów zabrudzeń ≥ 5 cm
- 2 = Poważne zabrudzenie**
Duże plamy brudu, poważnie zabrudzone upierzenie o pow. ≥ 5 cm, jeden lub więcej obszarów mocno zabrudzonych.

4. Zdolność poruszania się

Obserwować ptaki podczas chodzenia

Odnotować liczbę ptaków z **punktacją chodu 3** oraz liczbę ptaków z punktacją chodu **4 lub 5**.

- 3.** Wyraźny defekt chodu który wpływa na zdolność ptaka do poruszania się: ptak może kuleć, wykazywać nerwowy lub chwiejny krok, albo odchyłać jedną nogę w trakcie chodu, woli przykucnąć, nie biega.

- 4/5.** Poważny defekt chodu, zwierzę jest zdolne do chodzenia, ale z trudem, przysiada przy pierwszej sposobności, nie jest zdolny do długotrwałego chodu.

Ptaki, które nie podnoszą się, należy zachęcić do stania i chodzenia, tak aby można je było poddać ocenie.

Wskazówki (w formie video) pomocne w ocenie zdolności poruszania się, można znaleźć tu:

www.assurewel.org/broilers/walkingability

5. Ptaki wymagające dodatkowej opieki

Oceniać całe stado. Odnotować liczbę zwierząt, które powinny zostać ponownie przebadane. Dalsze działania mogą obejmować leczenie weterynaryjne, poprawę / zmianę warunków utrzymania / żywienia, wzmożony nadzór.

Dotyczy zwierząt z problemami oddechowymi, ogólnym złym stanem zdrowia, indyków z oznakami małych ran/strupów (brak świeżej krwi) powstałych w wyniku dziobania lub zaczerwienionej (stan zapalny) skóry, wskazującej na groźne wydziobywanie piór.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

6. Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji

Oceniać całe stado. Odnotować liczbę zwierząt, które powinny zostać poddane objęte natychmiastowymi działaniami. Dalsza interwencja w większości przypadków to wybrakowanie.

Dotyczy to wyraźnie chorych ptaków (z nastroszonymi piórami, obojętne, niereagujące na bodźce), ptaki (głównie indyki) ze świeżymi ranami ciała, które mogłyby przyciągnąć kanibalistyczną uwagę innych ptaków.

Do zapisów nie włączać zwierząt chorych czy rannych, które już otrzymują odpowiednią opiekę. Należy jednak sporządzić dodatkowe uwagi dotyczące stanu tych zwierząt i sprawowanej nad nimi opieki.

7. Nieprawidłowości stóp (dotyczy ptaków wziętych do oceny - tylko brojlerzy)

Ptaki wzięte do oceny pod kątem nieprawidłowości stóp. Ocenie podlegają uszkodzenia palców i zapalenie skóry podeszwy. Odnotować liczbę ptaków sklasyfikowanych w każdym przedziale punktowym.

Punktacja:

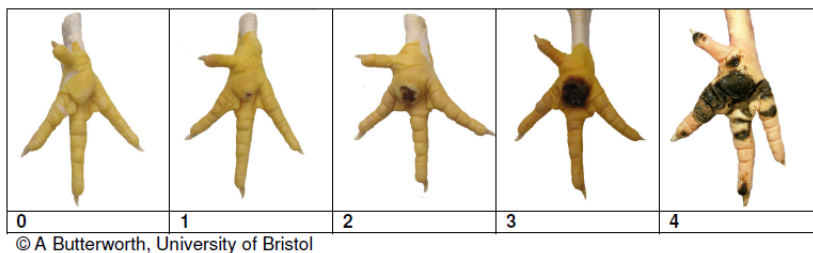
0 = Stan dobry

1 = Drobne nieprawidłowości stóp

- Uszkodzenie palców (**Drobne** zranienia)
- Zapalenie skóry podeszwy (**Drobne**, gdy obszar wykazujący zapalenie nie rozciąga się na całą powierzchnię podeszwy, znaczne odbarwienia, ciemne brodawki, uszkodzenie powierzchniowe i owrzodzenie (**punkty 1 i 2 w skali prezentowanej poniżej**))

2 = Poważne nieprawidłowości stóp

- Uszkodzenie palców (**Poważne** – rany, pęknięcia, brakujące części)
- Zapalenie skóry podeszwy (**Poważne**, gdy znaczna powierzchnia podeszwy jest dotknięta zmianami, czasem uszkodzenie palców. Głębsze uszkodzenie/uszkodzenia z owrzodzeniem, czasami z krwotokiem, strupami o znacznych rozmiarach, poważnie spuchniętą podeszwą (**punkty 3 i 4 w skali prezentowanej poniżej**))

© A Butterworth, University of Bristol

Jeśli dostępna, przejrzeć dokumentację poubojową brojlerów i indyków.

8. Zapalenie stawów skokowych (dotyczy ptaków wziętych do oceny - tylko brojlerzy)

Ptaki wzięte do oceny pod kątem zapalenia stawów skokowych. Ocenie podlegają uszkodzenia palców i zapalenie skóry podszwy. Odnotować liczbę ptaków, sklasyfikowanych w każdym przedziale punktowym.

Punktacja:

0 = Brak

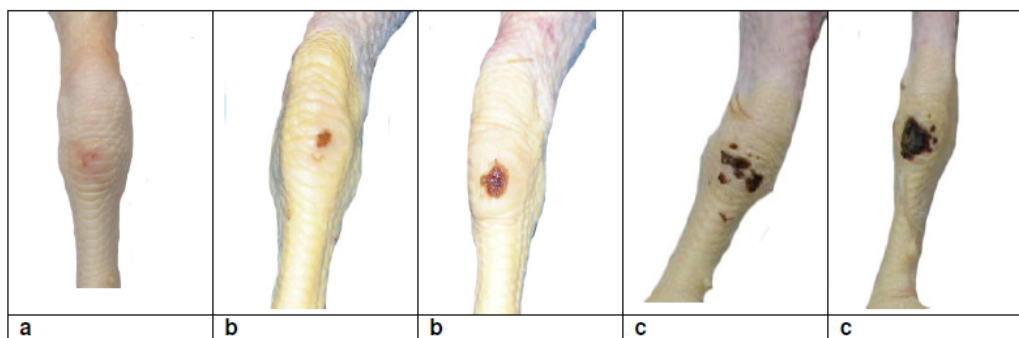
Brak zmiany / zmian chorobowych lub bardzo małe i powierzchowne (< 1mm), nieznaczne odbarwienie o niedużych rozmiarach, łagodny przerost warstwy rogowej naskórka (pogrubienie skóry)

1 = Łagodne

Obszar dotknięty zmianą nie wykracza poza staw skokowy, znaczne odbarwienie, ciemna brodawka, powierzchowna zmiana chorobowa, brak owrzodzenia (**punkt b na poniższej ilustracji**).

2 = Poważne

Znaczny obszar stawu skokowego dotknięty zmianą. Głębsze zmiana/zmiany chorobowe z owrzodzeniami, czasami krwotoki, strupy o znacznych rozmiarach, poważna opuchlizna (**punkt c na poniższej ilustracji**).

© A Butterworth, University of Bristol

Jeśli dostępna, przejrzeć dokumentację poubojową brojlerów i indyków.

9. Pęcherze piersiowe

Jeśli dostępna, przejrzeć dokumentację poubojową. Odnotować odsetek ptaków ze sklasyfikowanym pęcherzem piersiowym.

10. Śmiertelność

Sprawdzić rejestry gospodarstwa i odnotować liczbę upadków w następujących przedziałach:

- Śmiertelność w pierwszym tygodniu, włączając brakowanie (%).
- Śmiertelność do dnia inspekcji – tylko martwe ptaki, nie uwzględniać wybrakowanych (%).
- Wybrakowanie do dnia inspekcji (%).

Odnotować również tego rodzaju informacje dla poprzedniego stada.

Odnotować, jeśli to możliwe, dominującą przyczynę śmiertelności i brakowania.

Jeśli inspektor zauważy inne aspekty dotyczące dobrostanu zwierząt w stadzie, może odnotować to w części “inne spostrzeżenia”.

Objaśnienie wskaźników

Utrata piór (tylko indyki)

Ten wskaźnik nie ma zastosowania do brojlerów, które przez większość swojego życia są niedojrzałe i nie rozwijają pełnego upierzenia, co czyni ocenę utraty piór bezzasadną.

Utrata piór na głowie, szyi i grzbiecie może wynikać z agresywnego dziobania przez inne ptaki. Agresja jest odpowiedzią na stresory, takie jak zatłoczenie, rażące światło, niedobory dietetyczne, niewystarczające żywienie lub pojenie, brak przestrzeni i nuda. Jeśli istnieją dowody na wydziobywanie piór, bardzo ważne jest podjęcie środków zaradczych. Może to być urozmaicenie zagrody lub przygaszenie światła. Ptaki naśladują swoje zachowania, więc jeśli kilka indyków zacznie wydziobywać pióra, po kilku dniach reszta będzie robić to samo. Jeśli występują rany i ślady krwi, wydziobywanie piór staje się coraz intensywniejsze aż do kanibalizmu i śmierci.

Osobniki niedorośnięte i martwe ptaki

Ptaki, które są nieprawidłowo małe, prawdopodobnie nie osiągną masy ubojowej i będą nieustannie nękanie. Małe rozmiary mogą również wskazywać na problemy zdrowotne lub choroby. Lepiej by ptaki te zostały poddane eutanazji.

Obecność martwych ptaków może świadczyć o chorobie lub błędach gospodarowania. Brojlery i indyki powinny korzystać z wybiegu regularnie, a wszystkie martwe ptaki powinny być uprzątane, by zapobiegać chorobom, kanibalizmowi i przyciąganiu pasożytów (robaków) i drapieżników.

Martwe ptaki na wybiegu mogą świadczyć o obecności drapieżnika; mogą stanowić źródło stresu dla pozostałych ptaków i powstrzymywać je przed korzystaniem z wybiegów, powodując dalsze problemy w zakresie dobrostanu.

Zabrudzenie / stan upierzenia

W normalnych okolicznościach zdrowe ptaki zachowują czystość, unikają brudnych obszarów i regularnie czyszczą pióra. Brud w okolicy odbytu może świadczyć o występowaniu biegunki. Brud na piórach może wskazywać na nieodpowiednią jakość ściółki, mokry i błotnisty wybieg i/lub źle zaprojektowane grzędy.

Często ptaki wykazujące wadę chodu mają brudne upierzenie na klatce piersiowej. Poruszają się mniej i odpoczywają przez większość czasu w jednym miejscu. Jeśli ściółka jest mokra i brudna, pióra bardzo szybko także ulegają zabrudzeniu. Często u tych ptaków można pośmiertnie znaleźć pęcherze piersiowe.

Ptaki, które cierpią ból lub są chore, są nieruchome i nie pielęgnują piór. Brojlery i indyki pod koniec tuczu, mogą nie być wystarczająco giętne, aby czyścić pióra.

Zabrudzenia to potencjalne źródło rozprzestrzeniania się chorób; sprawa ma znaczenie dla ogólnej higieny i dobrostanu ptaków.

Zdolność poruszania się

Niezdolność lub niechęć do stania lub poruszania się oraz kulawizna świadczą, że zwierzę przeżywa ból, co stanowi poważny problem dotyczący dobrostanu. Objawy te mogą być spowodowane urazem, infekcją w stopie lub stawie, problemami układu kostno-szkieletowego, związanymi z szybkim wzrostem. Zbyt szybki wzrost ptaków może powodować deformacje nóg i kulawizny.

Obniżenie zdolności poruszania się może również wynikać z zapalenia skóry podeszwy, związanego ze złym utrzymaniem ściółki.

Kulawe ptaki są podatne na dalsze choroby, spadek apetytu i spowolnienie przyrostów. Przez większość czasu siedzą w jednym miejscu, rzadziej przemieszczają się do miejsca pobierania paszy i wody.

W każdym przypadku kulawizna jest stanem bardzo bolesnym. W miarę możliwości należy ustalić przyczyny i je wyeliminować.

Ptaki wymagające dodatkowej opieki

Dodatkowa opieka może obejmować ponowną ocenę lub leczenie weterynaryjne, ulepszenia lub przebudowę w budynkach inwentarskich, zmiany w żywieniu lub wzmożony nadzór.

Dotyczy to ptaków z problemami oddechowymi i w ogólnie złym stanie zdrowia. Odnosnie indyków – dotyczy ptaków z małymi ranami lub strupami powstałymi w wyniku dziobania lub ze skórą zaczerwienioną (w stanie zapalnym), co wskazuje na groźne wydziobywanie piór.

Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji

Chore ptaki wymagają szczególnej uwagi, aby jak najszybciej złagodzić ich cierpienia. Wczesne rozpoznanie, leczenie i brakowanie chorych ptaków jest kluczowe dla uniknięcia obniżenia standardów dobrostanu. Duży udział ptaków wymagających dodatkowej opieki może wskazywać, że stada nie są regularnie monitorowane lub mają ukryty problem zdrowotny.

Dotyczy ptaków, które są wyraźnie bardzo chore (nastroszone pióra, i obojętne, niereagujące na bodźce) i ptaków (głównie indyków) z krwawiącymi ranami, które mogą przyciągnąć kanibalistyczną uwagę innych ptaków.

Nieprawidłowości stóp (ocena w podgrupie; dotyczy broilerów)

Wskaźnik ten stosuje się jedynie na poziomie podgrupy, ponieważ wymaga dokładnego badania ptaka i nie da się tego zrobić z odległości.

Zapalenie skóry podeszwy jest bardzo ważnym wskaźnikiem poziomu dobrostanu, w kontekście zarówno samych zwierząt, jak i warunków utrzymania stada.

Istnieje kilka stopni zapalenia skóry podeszwy, od lekkiego obrzęku, pogrubienia warstwy rogowej naskórka, aż do głębokiej martwicy. Jest to bardzo bolesne, ptaki mają problemy z chodzeniem i siadaniem na grzędzie, zwłaszcza jeśli obie stopy są dotknięte chorobą.

Wysoka częstotliwość występowania tej nieprawidłowości może być związana ze złym stanem ściółki i błędami gospodarowania.

Jeśli dostępna jest wiarygodna dokumentacja ubojowa, należy ją przejrzeć.

Niektóre indyki mają nieregularne rozłożenie palców (podłoże genetyczne) powodujące pewne problemy podczas chodzenia. Ponadto, niektóre kury lubią dziobać palce innych kur, przez co mogą się na nich pojawiać rany. Obydwa zjawiska powinny być odnotowane.

Także niektóre indyki lubią dziobać palce innych indyków, przez co mogą się na nich pojawiać rany. Takie przypadki należy również odnotować.

Zapalenie stawów skokowych (ocena w podgrupie; dotyczy broilerów)

Wskaźnik ten stosuje się jedynie na poziomie podgrupy, gdyż wymaga dokładnego badania ptaka i nie da się tego zrobić z odległości.

Zapalenie stawu skokowego wpływa na dobrostan ptaków, ponieważ powoduje ból. Jest to związane z niską jakością ściółki, ponadto ma inne konsekwencje dla dobrostanu: powoduje dyskomfort i uszkodzenia skóry, które mogą prowadzić do przewlekłej infekcji.

Zapalenie stawów skokowych jest wskaźnikiem zdrowotności stada; jeśli występowanie zapalenia stawu skokowego uda się ograniczyć, zdrowotność stada poprawi się.

Choroba ta jest związana ze złą jakością ściółki i błędami gospodarowania.

Jeśli dostępna jest wiarygodna dokumentacja ubojowa, należy ją przejrzeć.

Pęcherz piersiowy

Kontaktowe zapalenie skóry atakuje jej powierzchnię, gdy ma ona dłuższy kontakt z moką ściółką lub podłożem; chodzi o podeszwę, stawy skokowe i klatkę piersiową. Pęcherze piersiowe są jedną z postaci kontaktowego zapalenia skóry. Są one bolesne same w sobie i stanowią poważny dyskomfort. Mogą mieć podłoże genetyczne, ale też mogą wynikać z błędów utrzymania. Jeśli do kontaktowego zapalenia skóry dojdzie zakażenie bakteryjne, spowoduje to wtórną infekcję, prowadzącą do zatrucia krwi i przewlekłego zakażenia.

Pęcherze piersiowe mają negatywny wpływ na dobrostan.

Ocenę należy oprzeć wyłącznie na dokumentacji ubojowej.

Śmiertelność

Jest to kluczowy wskaźnik dobrostanu, odzwierciedlający występowanie chorób, drapieżnictwo, wydziobywanie piór lub inne poważne problemy powiązane z dobrostanem. Dokumentowanie skali i przyczyn śmiertelności może pomóc ustalić zależności pomiędzy potencjalnymi problemami wynikającymi z dobrostanu (np. szkodliwe wydziobywanie piór) i skalą śmiertelności.

G: Podsumowanie kompleksowej oceny dobrostanu

Na przykładzie bydła:

1. Kulawizna		2. Ocena stanu ciała - punktacja		3. Czystość	4. Utrata okrywy włosowej, zmiany chorobowe, obrzęki i urazy	
1. Kulawizna	2. Poważna kulawizna	1. Wychudzone	2. Otluszczone	Brudne	1. Łagodna	2. Rozległa
Krok 1. Ocena ogólna całego stada bydła w gospodarstwie						
Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore
Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych
Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych
Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych
Krok 2. Ocena w podgrupach (min. 20 osobników)						
Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore	Brak zwierząt chorych Pojedyncze osobniki chore
Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych
Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych
Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych	Większość chorych

5. Zapalenie gruczołu mlekowego		6. Bydło wymagające dodatkowej opieki	7. Bydło wymagające natychmiastowej opieki	8. Śmiertelność
Obrzęk wymienia	Liczba komórek somatycznych			0 – 48 godzin 48 godzin– 90 dni Starsze niż 90 dni
Krok 1. Ocena ogólna całego bydła w gospodarstwie				
Brak zwierząt chorych	> 300,000	Brak zwierząt chorych	Brak zwierząt chorych	
Pojedyncze osobniki chore	Tak	Pojedyncze osobniki chore	Pojedyncze osobniki chore	
Mniej niż 1/3 chorych	Nie	Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	
Mniej niż połowa chorych		Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	
Większość chorych		Większość chorych	Większość chorych	
Krok 2. Ocena w podgrupach (min. 20 osobników)				
Brak zwierząt chorych		Brak zwierząt chorych	Brak zwierząt chorych	
Pojedyncze osobniki chore		Pojedyncze osobniki chore	Pojedyncze osobniki chore	
Mniej niż 1/3 chorych		Mniej niż 1/3 chorych	Mniej niż 1/3 chorych	
Mniej niż połowa chorych		Mniej niż połowa chorych	Mniej niż połowa chorych	
Większość chorych		Większość chorych	Większość chorych	

Załącznik II:

WSKAŹNIKI KONDYCJI ZWIERZĄT W POWIĄZANIU Z PRAWODAWSTWEM UE DOTYCZĄCYM PRODUKCJI EKOLOGICZNEJ

Wskaźniki dotyczące kondycji zwierząt mogą być wykorzystywane do obiektywnej oceny dobrostanu. Poniższe zestawienie pozwoli inspektorom uzasadnić ich ocenę – przy jej omawianiu z producentami – w oparciu o odnośne wymogi rozporządzenia UE nr 834/2007 i przepisów wykonawczych.

Artykuł 3

Do ogólnych celów produkcji ekologicznej należą:

- a) stworzenie zrównoważonego systemu zarządzania rolnictwem, który:
 - (iv) przestrzega wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt, a w szczególności zaspokaja charakterystyczne dla danego gatunku potrzeby behawioralne;

Artykuł 5

Poza ogólnymi zasadami określonymi w art. 4 rolnictwo ekologiczne opiera się na następujących szczegółowych zasadach:

- e) utrzymywanie zdrowia zwierząt poprzez wspomaganie naturalnej obrony immunologicznej zwierząt, dobór odpowiednich ras hodowlanych oraz praktyki gospodarskie;
- h) przestrzeganie wysokiego poziomu dobrostanu zwierząt z uwzględnieniem specyficznych potrzeb danych gatunków;
- j) dobór ras z uwzględnieniem zdolności zwierząt do przystosowania się do warunków lokalnych, ich żywotności oraz odporności na choroby lub problemy zdrowotne;
- l) stosowanie praktyk gospodarskich, które wzmacniają układ odpornościowy i naturalny system obrony przed chorobami, w tym zwłaszcza zapewnienie regularnego ruchu oraz – w miarę możliwości – dostępu do terenów na wolnym powietrzu i pastwisk;

Artykuł 14

1. Poza ogólnymi zasadami produkcji rolnej określonymi w art. 11 do produkcji zwierzęcej stosuje się następujące zasady:

b) w odniesieniu do praktyk gospodarskich i warunków w pomieszczeniach dla zwierząt:

- (i) personel zajmujący się utrzymywaniem zwierząt posiada niezbędną podstawową wiedzę na temat zdrowia i potrzeb związanych z dobrostanem zwierząt oraz umiejętności w tych dziedzinach;
- (ii) metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt;
- (viii) wszelkiego rodzaju cierpienie, w tym okaleczanie, ogranicza się do minimum w trakcie całego życia zwierzęcia, w tym podczas uboju;

Poza ogólnymi zasadami i celami unijnego rozporządzenia nr 834/2007 w rozporządzeniu nr 889/2008 określono szczegółowe zasady ich wdrażania. Artykuły 10 (1), 10 (3), 11 (2), 23 (4), 24 (1), 76 (c) określają niektóre wytyczne dotyczące chowu zwierząt i zapewnienia ich zdrowia. Aby sprawdzić, czy są one przestrzegane, można zastosować wskaźniki opisane w protokołach oceny dobrostanu AWARE.

Oprócz zasad ogólnych, wskaźniki dotyczące kondycji zwierząt pozwalają inspektorom lepiej zrozumieć, jak zasoby infrastrukturalne i praktyki gospodarowania wpływają na stan fizyczny zwierząt. W poniższych tabelach wskazaliśmy, które wskaźniki kondycji zdrowotnej zwierząt można wykorzystać do oceny zgodności z ekorolniczymi przepisami UE, gdyż można je oceniać i mierzyć w gospodarstwie.

Zachęcamy inspektorów do wpisywania dodatkowych uwag dotyczących dobrostanu ocenianych zwierząt. Mogą to być także pozytywne uwagi dotyczące dobrej opieki, utrzymania i zdrowia zwierząt.

Bydło	
Wskaźniki oceny zdrowotnej zwierząt	Korespondujący wymóg rozporządzenia eko-rolniczego UE
Kulawizna	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(i) (i) zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie;
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) 4. Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Punktacja kondycji ciała	Rozp. (WE) nr. 834/2007 Art. 14(1)(d)(ii) (ii) zwierzęta są żywione paszami ekologicznymi zaspokajającymi potrzeby pokarmowe zwierząt w różnych okresach ich rozwoju. Część racji żywnościowej może zawierać pasze z gospodarstw w trakcie konwersji na rolnictwo ekologiczne;

Czystość	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 11(2) W pomieszczeniu musi być wystarczająco dużo wygodnej, czystej i suchej powierzchni do leżenia/wypoczynku o konstrukcji litej bez listew. Na powierzchni wypoczynkowej musi znajdować się obszerne, suche miejsce do leżenia wyłożone ściółką. Ściółka musi składać się ze słomy lub innego odpowiedniego naturalnego materiału. Ściółka może być ulepszona i wzbogacona dowolnymi produktami mineralnymi wyszczególnionymi w załączniku I. Rozp. (WE) nr. 834/2007 Art.14(1)(b)(ii) Metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt.
Utrata okrywy włosowej, urazy, opuchlizny, zmiany chorobowe	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) (i) zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie;
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) 4. Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odorów i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(3) Obsada zwierząt gospodarskich w budynkach musi zapewniać im komfort i dobrostan oraz spełnienie specyficznych dla danego gatunku potrzeb, które w szczególności zależą od gatunku, rasy i wieku zwierząt. Należy także uwzględnić sposób zachowania zwierząt, który zależy w szczególności od wielkości grupy i płci zwierząt. Wielkość obsady zapewnia zwierzętom dobrostan poprzez udostępnienie im wystarczającej przestrzeni do stania w naturalnej pozycji, łatwego kładzenia się, obracania, czyszczenia się, zakładając możliwość przyjmowania wszystkich naturalnych pozycji oraz wykonywania wszystkich naturalnych ruchów, takich jak przeciąganie się czy machanie skrzydłami.

	(EC) Reg. 889/2008 Art. 11(2) 2. W pomieszczeniu musi być wystarczająco dużo wygodnej, czystej i suchej powierzchni do leżenia/wypoczynku o konstrukcji litej bez listew. Na powierzchni wypoczynkowej musi znajdować się obszerne, suche miejsce do leżenia wyłożone ściółką. Ściółka musi składać się ze słomy lub innego odpowiedniego naturalnego materiału. Ściółka może być ulepszona i wzbogacona dowolnymi produktami mineralnymi wyszczególnionymi w załączniku I.
Mastitis; opuchnięte wymiona, liczba komórek somatycznych	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	(EC) Reg. 889/2008 Art. 23(4) 4. Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odorów i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Bydło wymagające dodatkowej opieki (np. problemy oddechowe)	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(1) 1. Izolacja, ogrzewanie i wentylacja budynków muszą zapewniać utrzymanie obiegu powietrza, poziomu kurzu, temperatury, względnej wilgotności powietrza oraz stężenia gazów nieszkodliwego dla zwierząt. Budynek musi umożliwiać wydajną naturalną wentylację i dopływ naturalnego światła.

	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) 4. Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Bydło wymagające natychmiastowej interwencji (euthanazja/hospitalizacja)	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	(EC) Reg. 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Śmiertelność	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 76(c) Ewidencję zwierząt gospodarskich należy prowadzić w formie rejestrów i przechowywać w siedzibie gospodarstwa rolnego, tak aby była przez cały czas dostępna dla organów kontrolnych lub jednostek certyfikujących. Rejestry te zawierają pełny opis systemu gospodarowania stadem zawierający przynajmniej następujące informacje: c) szczegółowe dane zwierząt padłych wraz z przyczynami padnięcia;

Wskaźniki oceny zdrowotnej zwierząt	Korespondujący wymóg rozporządzenia eko-rolniczego UE
Kozy i owce	
Kulawizna	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) (i) zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie;
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) 4. Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Punktacja kondycji ciała	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(d)(ii) (ii) zwierzęta są żywione paszami ekologicznymi zaspokajającymi potrzeby pokarmowe zwierząt w różnych okresach ich rozwoju. Część racji żywnościowej może zawierać pasze z gospodarstw w trakcie konwersji na rolnictwo ekologiczne;
Czystość	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 11(2) 2. W pomieszczeniu musi być wystarczająco dużo wygodnej, czystej i suchej powierzchni do leżenia/wypoczynku o konstrukcji litej bez listew. Na powierzchni wypoczynkowej musi znajdować się obszerne, suche miejsce do leżenia wyłożone ściółką. Ściółka musi składać się ze słomy lub innego odpowiedniego naturalnego materiału. Ściółka

	może być ulepszona i wzbogacona dowolnymi produktami mineralnymi wyszczególnionymi w załączniku I. Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(b)(ii) (ii) metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt;
Utrata runa, jakość runa (stan okrywy włosowej u kóz)	(EC) Reg. 834/2007 Art. 14(1)(b)(ii) (ii) metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt;
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(d)(ii) (ii) choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku;
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Zmiany chorobowe, opuchlizny	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) 4. Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji

	i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni. Rozp. (WE) nr. 889/2008 Art. 10(3) Obsada zwierząt gospodarskich w budynkach musi zapewniać im komfort i dobrostan oraz spełnienie specyficznych dla danego gatunku potrzeb, które w szczególności zależą od gatunku, rasy i wieku zwierząt. Należy także uwzględnić sposób zachowania zwierząt, który zależy w szczególności od wielkości grupy i płci zwierząt. Wielkość obsady zapewnia zwierzętom dobrostan poprzez udostępnienie im wystarczającej przestrzeni do stania w naturalnej pozycji, łatwego kładzenia się, obracania, czyszczenia się, zakładając możliwość przyjmowania wszystkich naturalnych pozycji oraz wykonywania wszystkich naturalnych ruchów, takich jak przeciąganie się czy machanie skrzydłami. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 11(2) 2. W pomieszczeniu musi być wystarczająco dużo wygodnej, czystej i suchej powierzchni do leżenia/wypoczynku o konstrukcji litej bez listew. Na powierzchni wypoczynkowej musi znajdować się obszerne, suche miejsce do leżenia wyłożone ściółką. Ściółka musi składać się ze słomy lub innego odpowiedniego naturalnego materiału. Ściółka może być ulepszona i wzbogacona dowolnymi produktami mineralnymi wyszczególnionymi w załączniku I. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) 1. Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Przycinanie ogonów (ogon przycięty krótko) (tylko owce)	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 18(1) W rolnictwie ekologicznym zabronione jest rutynowe wykonywanie takich działań jak mocowanie elastycznej taśmy do ogonów owiec, przycinanie ogona i piłowanie zębów, kształtowanie dziobów lub usuwanie rogów. Niektóre z tych czynności mogą być w indywidualnych przypadkach dopuszczone przez właściwy organ ze względów bezpieczeństwa lub w celu poprawy zdrowia,

	dobrostanu lub higieny zwierząt gospodarskich. Cierpienie zwierząt należy ograniczyć do minimum poprzez zastosowanie odpowiedniego znieczulenia lub analgezji i zaangażowanie wykwalifikowanego personelu do przeprowadzania zabiegów, a także wykonywanie zabiegów w najbardziej odpowiednim wieku zwierzęcia.
Wymiona (z uwzględnieniem mastitis) (tylko kozy)	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Zwierzęta wymagające dodatkowej opieki (np. przypadki problemów oddechowych)	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.

Zwierzęta wymagające natychmiastowej interwencji (eutanazja /hospitalizacja)	(EC) Reg. 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Śmiertelność	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 76(c) Ewidencję zwierząt gospodarskich należy prowadzić w formie rejestrów i przechowywać w siedzibie gospodarstwa rolnego, tak aby była przez cały czas dostępna dla organów kontrolnych lub jednostek certyfikujących. Rejestry te zawierają pełny opis systemu gospodarowania stadem zawierający przynajmniej następujące informacje: (c) szczegółowe dane zwierząt padłych wraz z przyczynami padnięcia

Wskaźniki oceny zdrowotnej zwierząt	Korespondujący wymóg rozporządzenia eko-rolniczego UE
Jagnięta i koźłeta	
Ogólny stan zdrowia – <i>zwierzęta odwodnione;</i> <i>wymagające dodatkowej opieki, bądź eutanazji</i>	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.

Biegunka	<i>Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii)</i> Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	<i>Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1)</i> Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.

Wskaźniki oceny zdrowotnej zwierząt	Korespondujący wymóg rozporządzenia eko-rolniczego UE
Świnie	
Kulawizna	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odorów i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Punktacja kondycji ciała	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(d)(ii) Zwierzęta są żywione paszami ekologicznymi zaspokajającymi potrzeby pokarmowe zwierząt w różnych okresach ich rozwoju. Część racji żywnościowej może zawierać pasze z gospodarstw w trakcie konwersji na rolnictwo ekologiczne.
Urazy, obrażenia ciała	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(b)(ii) Metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt.
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii)

	Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(3) Obsada zwierząt gospodarskich w budynkach musi zapewniać im komfort i dobrostan oraz spełnienie specyficznych dla danego gatunku potrzeb, które w szczególności zależą od gatunku, rasy i wieku zwierząt. Należy także uwzględnić sposób zachowania zwierząt, który zależy w szczególności od wielkości grupy i płci zwierząt. Wielkość obsady zapewnia zwierzętom dobrostan poprzez udostępnienie im wystarczającej przestrzeni do stania w naturalnej pozycji, łatwego kładzenia się, obracania, czyszczenia się, zakładając możliwość przyjmowania wszystkich naturalnych pozycji oraz wykonywania wszystkich naturalnych ruchów, takich jak przeciąganie się czy machanie skrzydłami. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 11(2) W pomieszczeniu musi być wystarczająco dużo wygodnej, czystej i suchej powierzchni do leżenia/wypoczynku o konstrukcji litej bez listew. Na powierzchni wypoczynkowej musi znajdować się obszerne, suche miejsce do leżenia wyłożone ściółką. Ściółka musi składać się ze słomy lub innego odpowiedniego naturalnego materiału. Ściółka może być ulepszona i wzbogacona dowolnymi produktami mineralnymi wyszczególnionymi w załączniku I.
Stan skóry	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(b)(ii) Metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt. Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym

	antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Świnie wymagające dodatkowej opieki – lecz nie izolacji	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(1) Izolacja, ogrzewanie i wentylacja budynków muszą zapewniać utrzymanie obiegu powietrza, poziomu kurzu, temperatury, względnej wilgotności powietrza oraz stężenia gazów nieszkodliwego dla zwierząt. Budynek musi umożliwiać wydajną naturalną wentylację i dopływ naturalnego światła.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Świnie wymagające natychmiastowej interwencji – chore, bądź z obrażeniami ciała (izolacja)	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich

	leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Śmiertelność	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 76(c) Ewidencję zwierząt gospodarskich należy prowadzić w formie rejestrów i przechowywać w siedzibie gospodarstwa rolnego, tak aby była przez cały czas dostępna dla organów kontrolnych lub jednostek certyfikujących. Rejestry te zawierają pełny opis systemu gospodarowania stadem zawierający przynajmniej następujące informacje: (c) szczegółowe dane zwierząt padłych wraz z przyczynami padnięcia.
Wskaźniki ubojowe – odrzucone tusze, opis stanu wątroby, stanu płuc	Rozp. (WE) nr. 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.

Wskaźniki oceny zdrowotnej zwierząt	Korespondujący wymóg rozporządzenia eko-rolniczego UE
Kury nioski <i>Działania zapisane kursywą (italic) należy przeprowadzić na reprezentatywnej próbie ptaków</i>	
Utrata piór	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(b)(ii) Metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt.
	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(d)(ii) Zwierzęta są żywione paszami ekologicznymi zaspokajającymi potrzeby pokarmowe zwierząt w różnych okresach ich rozwoju. Część racji żywnościowej może zawierać pasze z gospodarstw w trakcie konwersji na rolnictwo ekologiczne. Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(3) Obsada zwierząt gospodarskich w budynkach musi zapewniać im komfort i dobrostan oraz spełnienie specyficznych dla danego gatunku potrzeb, które w szczególności zależą od gatunku, rasy i wieku zwierząt. Należy także uwzględnić sposób zachowania zwierząt, który zależy w szczególności od wielkości grupy i płci zwierząt. Wielkość obsady zapewnia zwierzętom dobrostan poprzez udostępnienie im wystarczającej przestrzeni do stania w naturalnej pozycji, łatwego kładzenia się, obracania, czyszczenia się, zakładając możliwość przyjmowania wszystkich naturalnych pozycji oraz wykonywania wszystkich naturalnych ruchów, takich jak przeciąganie się czy machanie skrzydłami.
Ptaki wymagające dodatkowej opieki	Rozp. (WE) nr. 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(1) Izolacja, ogrzewanie i wentylacja budynków muszą zapewniać utrzymanie obiegu powietrza, poziomu kurzu, temperatury, względnej wilgotności powietrza oraz stężenia gazów nieszkodliwego dla zwierząt. Budynek musi umożliwiać wydajną naturalną wentylację i dopływ naturalnego światła.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to

	jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykliów leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 24(1) Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Stan głowy	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(1) Izolacja, ogrzewanie i wentylacja budynków muszą zapewniać utrzymanie obiegu powietrza, poziomu kurzu, temperatury, względnej wilgotności powietrza oraz stężenia gazów nieszkodliwego dla zwierząt. Budynek musi umożliwiać wydajną naturalną wentylację i dopływ naturalnego światła.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 10(3) Obsada zwierząt gospodarskich w budynkach musi zapewniać im komfort i dobrostan oraz spełnienie specyficznych dla danego gatunku potrzeb, które w szczególności zależą od gatunku, rasy i wieku zwierząt. Należy także uwzględnić sposób zachowania zwierząt, który zależy w szczególności od wielkości grupy i płci zwierząt. Wielkość obsady zapewnia zwierzętom dobrostan poprzez

	udostępnienie im wystarczającej przestrzeni do stania w naturalnej pozycji, łatwego kładzenia się, obracania, czyszczenia się, zakładając możliwość przyjmowania wszystkich naturalnych pozycji oraz wykonywania wszystkich naturalnych ruchów, takich jak przeciąganie się czy machanie skrzydłami.
Uszkodzenia stóp	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Kości mostka	Rozp. (WE) nr 834/2007 Art. 14(1)(b)(viii) Wszelkiego rodzaju cierpienie, w tym okaleczanie, ogranicza się do minimum w trakcie całego życia zwierzęcia, w tym podczas uboju.
Śmiertelność	Rozp. (WE) nr 889/2008 Art. 76(c) Ewidencję zwierząt gospodarskich należy prowadzić w formie rejestrów i przechowywać w siedzibie gospodarstwa rolnego, tak aby była przez cały czas dostępna dla organów kontrolnych lub jednostek certyfikujących. Rejestry te zawierają pełny opis systemu gospodarowania stadem zawierający przynajmniej następujące informacje: (c) szczegółowe dane zwierząt padłych wraz z przyczynami padnięcia.

Wskaźniki oceny zdrowotnej zwierząt	Korespondujący wymóg rozporządzenia eko-rolniczego UE
Brojlery i indyki <i>Działania zapisane kursywą (italic) należy przeprowadzić na reprezentatywnej próbie ptaków</i>	
Utrata piór – tylko indyki	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(b)(ii) Metoda chowu, w tym obsada i warunki w pomieszczeniach, zapewniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych, fizjologicznych i etologicznych zwierząt.
	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(d)(ii) Zwierzęta są żywione paszami ekologicznymi zaspokajającymi potrzeby pokarmowe zwierząt w różnych okresach ich rozwoju. Część racji żywnościowej może zawierać pasze z gospodarstw w trakcie konwersji na rolnictwo ekologiczne. Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 10(3) Obsada zwierząt gospodarskich w budynkach musi zapewniać im komfort i dobrostan oraz spełnienie specyficznych dla danego gatunku potrzeb, które w szczególności zależą od gatunku, rasy i wieku zwierząt. Należy także uwzględnić sposób zachowania zwierząt, który zależy w szczególności od wielkości grupy i płci zwierząt. Wielkość obsady zapewnia zwierzętom dobrostan poprzez udostępnienie im wystarczającej przestrzeni do stania w naturalnej pozycji, łatwego kładzenia się, obracania, czyszczenia się, zakładając możliwość przyjmowania wszystkich naturalnych pozycji oraz wykonywania wszystkich naturalnych ruchów, takich jak przeciąganie się czy machanie skrzydłami.
Zabrudzenia / stan upierzenia	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Zdolność poruszania się	Rozp. (WE) nr. 834/2007: art. 14(1)(c)(iv) Dokonyje się wyboru właściwych ras. Wybór ras przyczynia się również do zapobiegania cierpieniom zwierząt i unikania konieczności ich okaleczania.
	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.

	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Ptaki wymagające dodatkowej opieki	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 10(1) Izolacja, ogrzewanie i wentylacja budynków muszą zapewniać utrzymanie obiegu powietrza, poziomu kurzu, temperatury, względnej wilgotności powietrza oraz stężenia gazów nieszkodliwego dla zwierząt. Budynek musi umożliwiać wydajną naturalną wentylację i dopływ naturalnego światła.
	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Ptaki wymagające natychmiastowej interwencji	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(ii) Choroby leczy się natychmiast, aby zapobiec cierpieniu zwierząt; jeśli stosowanie produktów fitoterapeutycznych, homeopatycznych i innych jest nieodpowiednie, w razie konieczności i przy spełnieniu rygorystycznych warunków można stosować pochodzące z syntezy chemicznej alopacyjne weterynaryjne produkty lecznicze w tym antybiotyki; w szczególności zostają określone ograniczenia w odniesieniu do cykli leczenia oraz okresów odstawienia leku.
	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 24(1)

	Jeżeli pomimo wprowadzenia wszystkich środków zapobiegawczych, mających na celu zapewnienie zdrowia zwierząt, określonych w art. 14 ust. 1 lit. e) ppkt (i) rozporządzenia (WE) nr 834/2007, zwierzęta zachorują lub ulegną zranieniu, należy natychmiast przystąpić do ich leczenia i, w razie konieczności, odizolować w odpowiednich do tego celu pomieszczeniach.
Zniekształcenia stóp	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Zapalenie stawów skokowych	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii, odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4) Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.
Śmiertelność	Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 76(c) Ewidencję zwierząt gospodarskich należy prowadzić w formie rejestrów i przechowywać w siedzibie gospodarstwa rolnego, tak aby była przez cały czas dostępna dla organów kontrolnych lub jednostek certyfikujących. Rejestry te zawierają pełny opis systemu gospodarowania stadem zawierający przynajmniej następujące informacje: (c) szczegółowe dane zwierząt padłych wraz z przyczynami padnięcia.
Pęcherze piersiowe	Rozp. (WE) nr 834/2007: art. 14(1)(e)(i) Zapobieganie chorobom opiera się na doborze ras i linii,

	odpowiednich praktykach gospodarskich, podawaniu pasz wysokiej jakości, zapewnianiu możliwości ruchu, odpowiedniej obsady i dostosowanych do potrzeb pomieszczeń utrzymywanych w higienicznym stanie.
	<i>Rozp. (WE) nr 889/2008: art. 23(4)</i> Pomieszczenia, kojce, sprzęt i wyposażenie należy prawidłowo czyścić i dezynfekować, aby zapobiec przenoszeniu infekcji i rozwojowi organizmów przenoszących choroby. Odchody, mocz, niezjedzone lub rozsypane jedzenie należy usuwać tak często, jak to jest niezbędne dla zminimalizowania odoru i uniknięcia gromadzenia się owadów lub gryzoni.